

Archeologische opgraving
Dilbeek-Zuurweidestraat

Titel

Archeologische opgraving Dilbeek, Zuurweidestraat

Auteur

Niels Janssens

Opdrachtgever

Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen

Projectnummer

2016-135

Plaats en datum

Gent, april 2018

Reeks en nummer

BAAC Vlaanderen Rapport 1121

ISSN 2033-6896

Inhoud

1	Inleiding	1
2	Bureauonderzoek	3
2.1	Topografische situering	3
2.2	Archeologische data	4
2.2.1	<i>Centrale Archeologische Inventaris</i>	4
2.2.2	<i>Archeologisch onderzoek noordelijk deel villa-terrein</i>	7
2.2.3	<i>Archeologisch vooronderzoek</i>	9
2.3	Historiek en cartografische bronnen.....	10
2.3.1	<i>Historische situatie</i>	10
2.3.2	<i>Cartografische bronnen</i>	11
2.4	Archeologische verwachting.....	14
3	Methode	15
4	Bodemopbouw binnen het onderzoeksgebied (N. Krekelbergh)	17
4.1	De bodemkaarten	17
4.2	Bodemanalyse op het terrein.....	20
4.2.1	<i>Standaardprofielen</i>	22
4.2.2	<i>Conclusie</i>	25
5	Resultaten van het archeologisch onderzoek	26
5.1	IJertijd	28
5.2	Romeinse periode	33
5.2.1	<i>Buiten het villa-domein</i>	34
5.2.2	<i>Binnen het villa-domein</i>	38
5.3	Middeleeuwen.....	69
5.4	Postmiddeleeuwen	80
5.5	Natuurlijke sporen.....	81
6	Vondstmateriaal	82
6.1	Aardewerk.....	82
6.1.1	<i>Aardewerk uit de ijertijd (T. Dyselinck)</i>	82
6.1.2	<i>Romeins aardewerk</i>	89
6.1.3	<i>Postmiddeleeuws aardewerk</i>	103
6.2	Bouwkeramiek	104
6.3	Metaalvondsten (R. Bakx)	104
6.4	Botmateriaal.....	107
6.5	Natuursteen	107
6.5.1	<i>Silex (Y. Perdaen)</i>	107
6.5.2	<i>Natuursteen (C. Stern)</i>	108
6.6	Macroresten (W. Van Der Meer)	111
7	Besluit	113

	Beantwoording onderzoeksvragen	114
8	Bibliografie	121
9	Lijst rapport	126
9.1	Lijst Figuren	126
9.2	Lijst tabellen.....	128
10	Bijlagen	130
10.1	Lijsten	130
10.1.1	<i>Sporelijst</i>	130
10.1.2	<i>Vondstenlijst</i>	130
10.1.3	<i>Monsterlijst</i>	130
10.1.4	<i>Fotolijst</i>	130
10.2	Overzichtskaart.....	130
10.3	Rapport archeobotanisch onderzoek (BIAX).....	130
10.4	Evaluatie metaalvondsten en conservering.....	130
10.5	Digitale versie van het rapport, de bijlagen en het fotomateriaal	130

Technische fiche

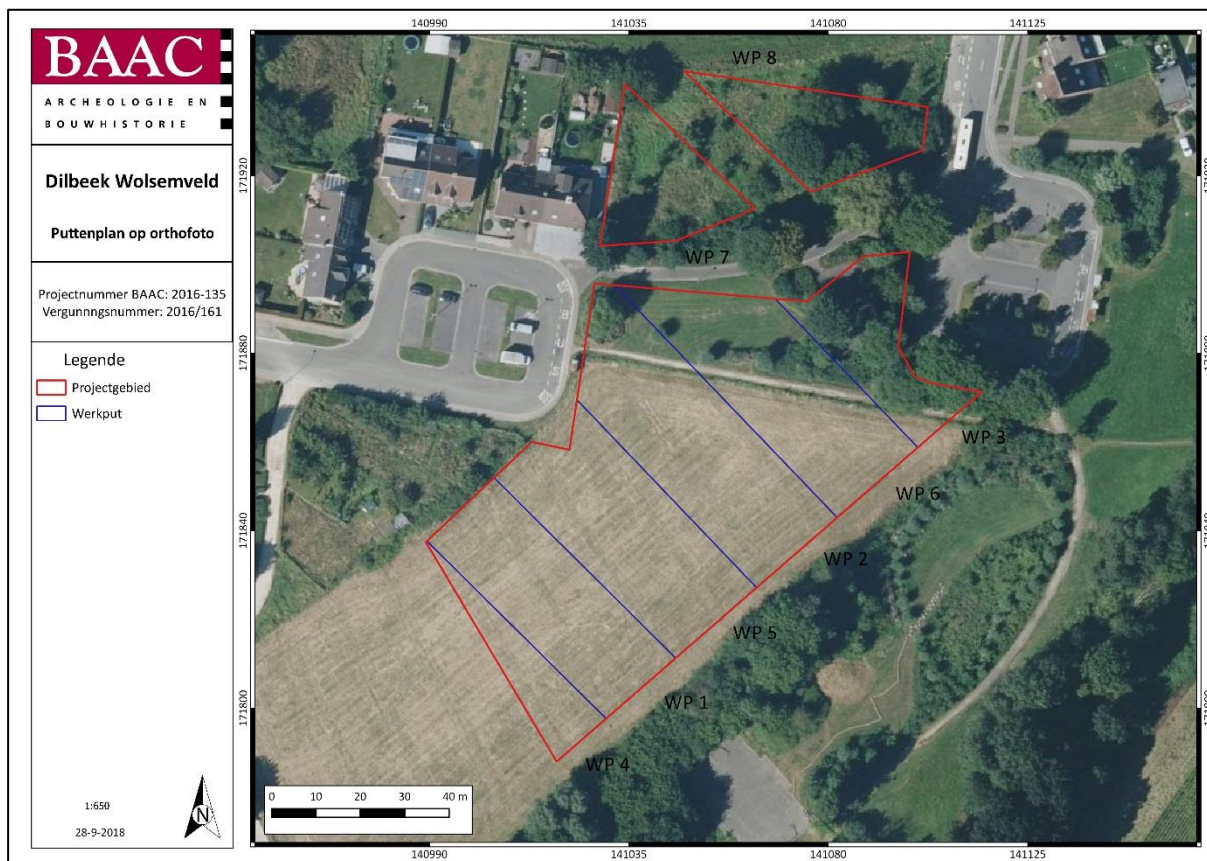

Naam site:	Dilbeek, Zuurweidestraat
Onderzoek:	Archeologische opgraving
Ligging:	Zuurweidestraat/Kauwenlaan, Dilbeek, Vlaams-Brabant
Kadaster:	Afdeling 1, Sectie A, Perceel 41y3 (partim)
Coördinaten:	X: 141101,4 Y: 171937,2 (NO van het terrein) X: 140989,4 Y: 171839,6 (NW van het terrein) X: 141107,0 Y: 171865,0 (ZO van het terrein) X: 141018,1 Y: 171787,7 (ZW van het terrein)
Opdrachtgever:	Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW)
Uitvoerder:	BAAC Vlaanderen bvba
Projectcode BAAC:	2016-135
Projectleiding:	Niels Janssens
Vergunningsnummer:	2016/161
Naam aanvrager:	Niels Janssens
Projectleiding:	Niels Janssens
Terreinwerk:	Niels Janssens, Margot Vander Cruyssen, Timothy Nuyts, Niels Schelkens, Adonis Wardeh, Benjamin Vergauwen, Kim Frederick
Verwerking:	Niels Janssens, met bijdragen van Margot Vander Cruyssen (kaartmateriaal) Tina Dysselinck (aardewerk metaaltijden), Nick Krekelbergh (bodembkunde)
Wetenschappelijke begeleiding:	n.v.t.
Trajectbegeleiding:	Els Patrouille (Agentschap Onroerend Erfgoed provincie Vlaams-Brabant)
Bewaarplaats archief:	BAAC Vlaanderen bvba (tijdelijk)
Grootte projectgebied:	ca. 22 000 m ²
Grootte onderzochte oppervlakte:	8 227,86 m ²
Termijn:	Veldwerk: 18 dagen
Reden van de ingreep:	Verkaveling van de terreinen
Bijzondere voorwaarden:	Opgesteld door het Agentschap Onroerend Erfgoed
Archeologische verwachting:	Resultaten: Een deel van een villa-domein, dat door BAAC Nederland reeds grotendeels werd opgegraven, werd aangesneden. Er werden zowel sporen van begraving als bewoning gevonden binnen de afgebakende zone. Deze twee types sporen waren van elkaar gescheiden in het landschap door twee greppels, die eertijds dienden als afbakening van

het villa-domein. Ook werden enkele losse sporen uit de ijzertijd aangesneden.

1 Inleiding

Naar aanleiding van een geplande verkaveling heeft BAAC Vlaanderen bvba in opdracht van de Vlaamse maatschappij voor sociaal wonen (VMSW) een archeologische opgraving uitgevoerd. Op het terrein zal door deze opdrachtgever een aantal woningen, wegen en nutsleidingen worden gerealiseerd, wat gepaard gaat met graafwerken, die het bodemarchief zullen verstoren. Een eerder uitgevoerd archeologisch vooronderzoek (door BAAC Vlaanderen bvba) heeft aangetoond dat waardevolle, archeologische resten aanwezig waren.

Figuur 1: Situering onderzoeksgebied op orthofoto¹

In het kader van het 'archeologiedecreet' (decreet van de Vlaamse Regering 30 juni 1993, houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, inclusief de latere wijzigingen) en het uitvoeringsbesluit van de Vlaamse Regering van 20 april 1994, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden, verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. In het licht van de bestaande wetgeving heeft de opdrachtgever beslist, in samenspraak met het Agentschap Onroerend Erfgoed, eventuele belangrijke archeologische waarden te onderzoeken voorafgaande aan de verkaveling. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden. Na een evaluatie door middel van een prospectie met ingreep in de bodem is gebleken dat er archeologisch interessante sporen aanwezig waren binnen het plangebied. Er werd door de opdrachtgever en het agentschap Onroerend Erfgoed besloten om deze sporen niet *in situ* te bewaren, maar ze te laten opgraven voorafgaande aan de werken.

¹ Geopunt 2018a

Het onderzoek werd uitgevoerd in de maanden november en december van 2016, met als projectverantwoordelijke Niels Janssens. Margot Vander Cruyssen, Niels Schelkens, Timothy Nuyts, Adonis Wardeh, Benjamin Vergauwen en Kim Frederick werkten mee aan het onderzoek. Contactpersoon bij de bevoegde overheid, het Agentschap Onroerend Erfgoed van de provincie Vlaams Brabant, was Els Patrouille. De contactpersoon bij de opdrachtgever (VMSW) was Harlinde Dewulf.

Na dit inleidende hoofdstuk volgt een beknopt bureauonderzoek, met de gekende bodemkundige en archeologische gegevens betreffende het onderzoeksgebied en haar omgeving, aangevuld met een samenvatting van het vooronderzoek. Vervolgens wordt de toegepaste methode toegelicht, om daarna verder te gaan met de resultaten van de archeologische opgraving. Hieruit volgen een synthese en interpretatie van de occupatiegeschiedenis van het onderzoeksterrein.

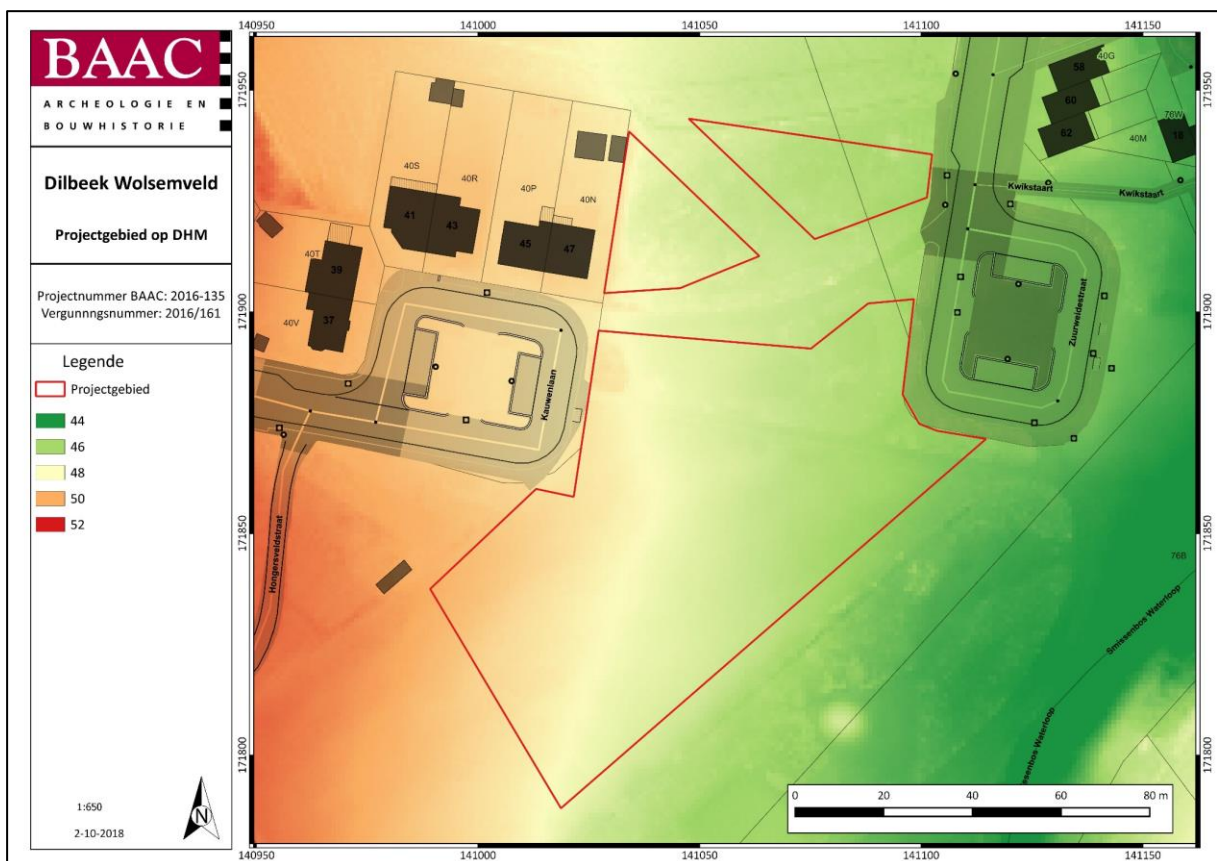
2 Bureauonderzoek

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de beschikbare kennis inzake bodemkunde, geomorfologie, historie en archeologie met betrekking tot de onderzoeklocatie en omgeving. Deze informatie vormt een basis voor de archeologische verwachting van het onderzoeksgebied.

2.1 Topografische situering

Het onderzoeksgebied is gelegen aan de Zuurweidestraat, de Kauwenlaan, Hongersveldstraat en de straat Dotterbloem te Dilbeek, in het westen van de provincie Vlaams-Brabant. Het terrein was bij aanvang van het onderzoek voor een groot deel in gebruik als weide voor paarden, maar ook tuintjes, aangelegde grasperken, bosgrond en braak liggende stukken waren aanwezig (zie Figuur 1). In het noordoosten van het onderzoeksgebied was een asfaltwegje met verlichting, alsook een grindweg aanwezig.

Ook zeer belangrijk voor het plangebied is de aanwezigheid van de Smissenbosbeek, gelegen ten zuidoosten-zuiden van het plangebied. Het reliëf daalt namelijk duidelijk naar deze beek toe. In het noordwesten ligt met 51m TAW het hoogste punt, het laagste punt ligt dan weer in het zuidoosten, dicht bij de beek, op zo'n 44m TAW.

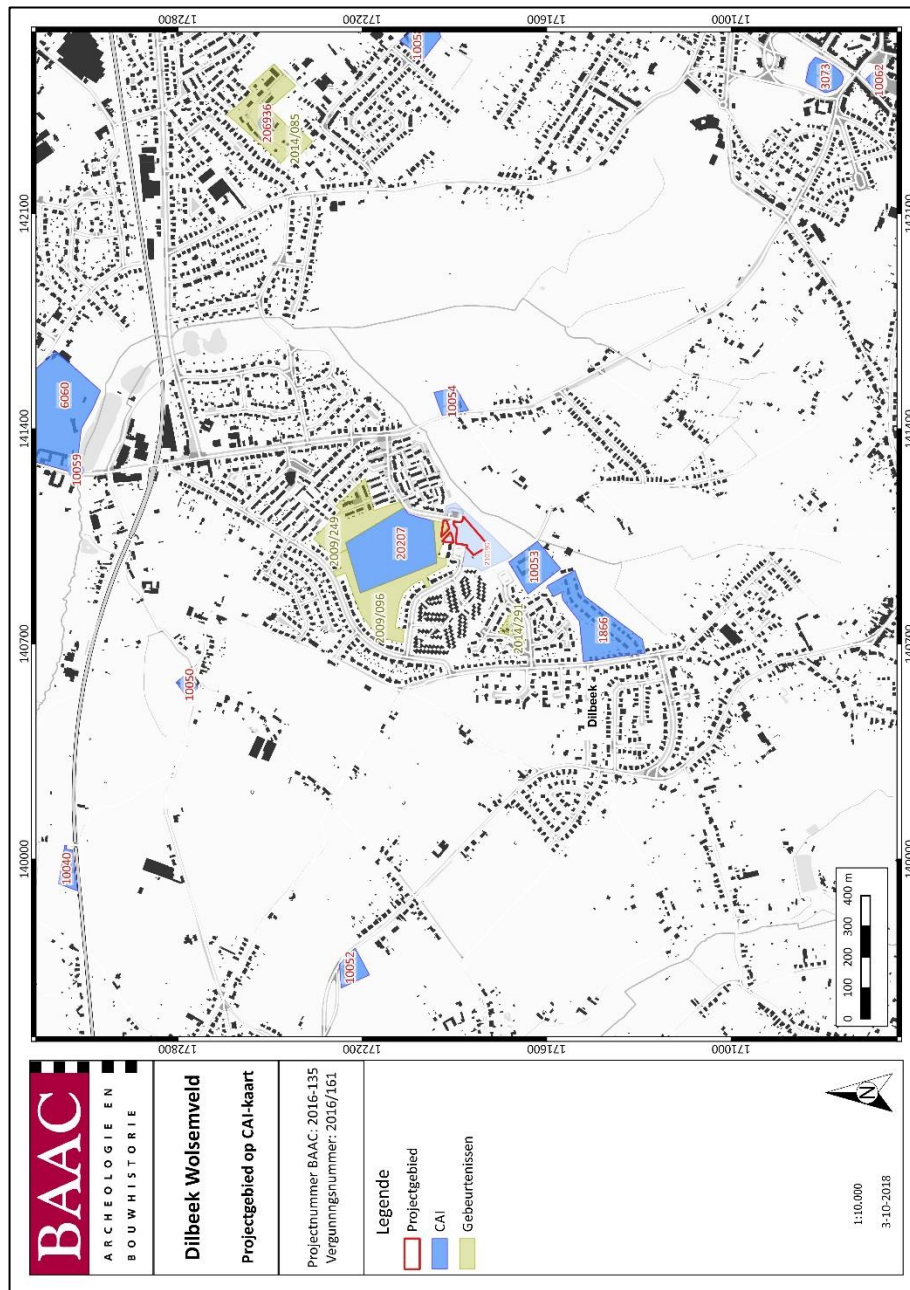
Figuur 2: Projectgebied op Digitaal Hoogtemodel²

² Geopunt 2018b

2.2 Archeologische data

2.2.1 Centrale Archeologische Inventaris

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) is een databank van archeologische vindplaatsen in Vlaanderen. Dit overheidsinstrument helpt om een inschatting te maken over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied. Op de kaart staat binnen het onderzoeksgebied reeds een melding aangegeven (210190), het onderzoek werd immers reeds in 2016 afgerond.

Figuur 3: CAI-kaart van het onderzoeksgebied met de archeologische vindplaatsen in de omgeving³

³ Centraal Archeologische Inventaris 2018

In de omgeving van het onderzoeksgebied zijn er enkele archeologische vindplaatsen aangegeven, namelijk:

Tabel 1: CAI-meldingen in de omgeving⁴

Nummer CAI	Naam site	Beschrijving
6060	Sint-Wivina abdij	Abdij waarvan enkel het poortgebouw, het priesterhuis en de infirmerie bewaard bleven. Proefsleuvenonderzoek uit 2013 bracht enkel muurfragmenten en ophogingslagen die allen te koppelen zijn aan de afbraak en heropbouw van het klooster.
10059	Watermolen abdij Groot-Bijgaarden	Deze molen is al verdwenen maar het sluiswerk en de maalvijver zijn nog aanwezig.
10050	Hof te Wolsem	18 ^{de} -eeuwse pachthoeve
10040	Hof Ten Broek	Omwalde hoeve die al voor 1686 zou opgericht zijn. Vele aanpassingen in de 19 ^{de} en 20 ^{ste} eeuw.
10052	Personaatshof	Hoeve uit de late middeleeuwen
206936	Stichelgatstraat	Enkele wandscherven handgevormd aardewerk uit de ijzertijd.
3073	Sint-Alenatoren	Deze toren is een overblijfsel van een waterburcht die op deze locatie werd gezet in navolging van een mottekasteel. De burcht werd voor een groot deel afgebroken in 1714. Twee hoektorens bleven toen bestaan.
10058	Hof te Elegem	Een pachthoeve uit de late middeleeuwen. Deze was aanhorig aan de Sint-Wivina abdij van Groot-Bijgaarden.
10062	Parochiekerk Sint-Ambrosius	Een kerk met oorsprong in de late middeleeuwen.
20207	Wolsemveld	Romeins villa-domein met villa en verschillende stenen en houten gebouwen. Enkele lithische artefacten uit paleo-, meso-, neolithicum, vondstconcentraties uit de volle middeleeuwen en weg uit de postmiddeleeuwen. Omdat deze site de directe aanleiding was voor deze prospectie, zal deze iets meer uitgebreid besproken worden in hoofdstuk 2.3.2.
10053	Hof ter smissen	Pachthoeve van de abdij van Groot-Bijgaarden uit de late middeleeuwen. Vroeger heette deze hoeve "hof te

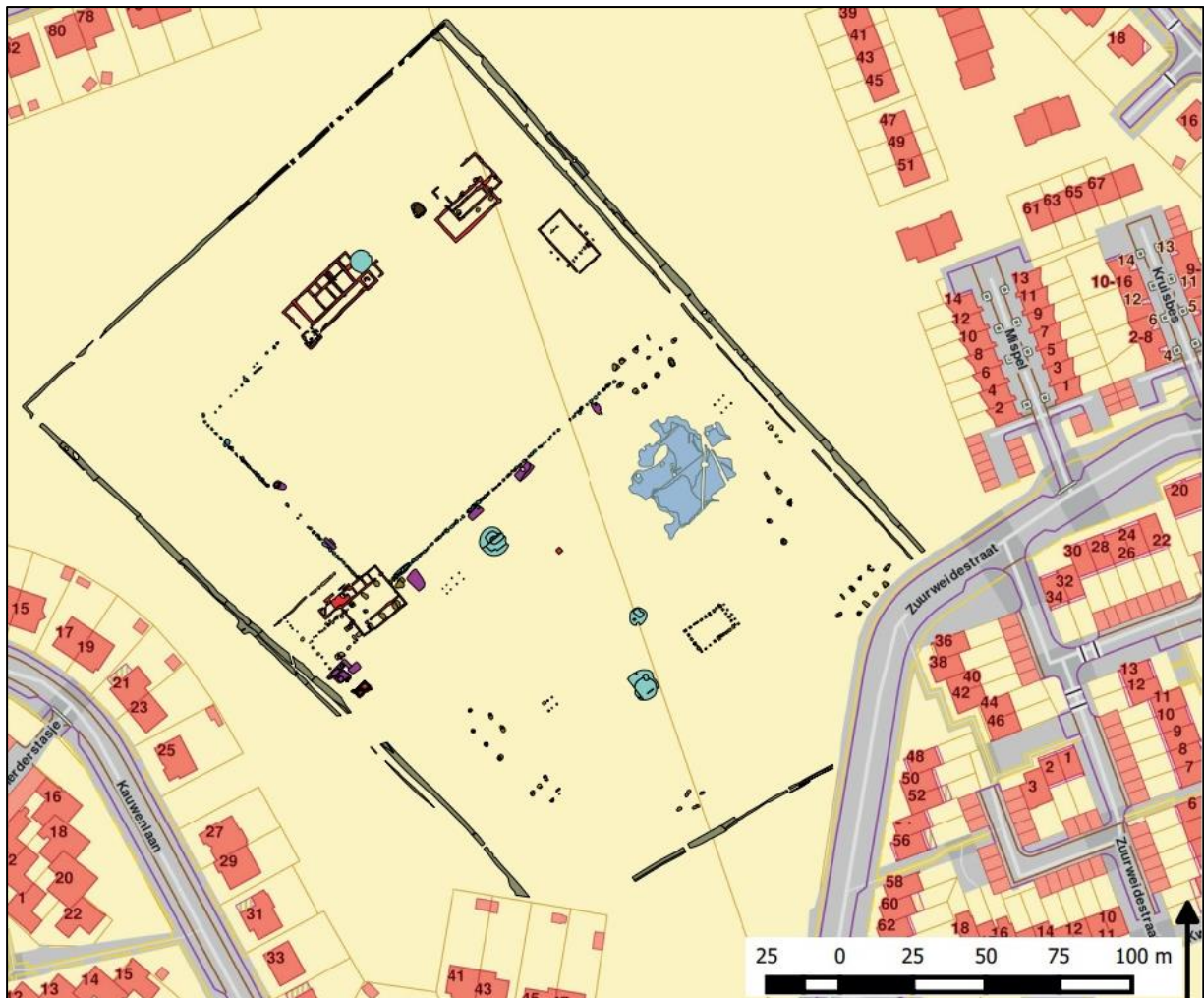
⁴ Centraal archeologische inventaris 2018

		Ronnenbos". Deze hoeve wordt voor het eerst vermeld in 1510.
10054	Hof te Hongersveld	Pachthoeve van de abdij van Groot-Bijgaarden uit de late middeleeuwen.
1866	Wolsemveld I	Drie kuilen, waaronder twee van het klokvormige type uit de Midden-ijzertijd. In deze kuilen werden onder andere een spinschijfje, verbrande leemfragmenten, verbrande silexfragmenten en handgevormd gebruiksaardewerk. Midden-romeinse sporen: Kuilen en greppels opgevuld met dakpannen. Ook werden er brandsporen gevonden, alsook een puinlaag van dakpannen van 20 tot 60 cm dik over een lengte van 20 m en 2 m breedte. Het vermoeden van de aanwezigheid van een gebouw wordt geopperd. Dit gebouw zou vlak bij de Smissenbos beek gelegen hebben.
2009/249	Wolsemveld-Zuurweidestraat	Prospectie met ingreep in de bodem.
2009/096	Wolsemveld zone 3, deel 3	Prospectie met ingreep in de bodem op het Romeins villa-complex
2014/291	Stichelgatstraat	Prospectie met ingreep in de bodem. Er werden geen archeologisch relevante sporen gevonden.
2014/085	Hermelijnstraat	Prospectie met ingreep in de bodem. Er werden geen archeologisch relevante sporen gevonden.

2.2.2 Archeologisch onderzoek noordelijk deel villa-terrein

Tussen 20 april en 14 augustus 2015 werd ten noorden van het hier behandelde onderzoek een opgraving uitgevoerd over een oppervlakte van ongeveer 5,5ha. Dit onderzoek werd uitgevoerd naar aanleiding van de bouw van een groot aantal sociale woningen door de VMSW.

Binnen het onderzoeksterrein bleek een vrijwel compleet Romeins villa-domein aanwezig te zijn. Dit bestond uit een pars urbana, waar meer luxueuze, stenen gebouwen waren gelegen en een pars rustica, waar voornamelijk houten gebouwen aanwezig waren. Er was een duidelijk afscheiding zichtbaar tussen de twee delen onder de vorm van een palissade, die het volledige pars urbana omgaf.⁵

Figuur 4: Overzicht van de structuren en andere contexten die reeds in de evaluatiefase zijn herkend. De rood gekleurde structuren betreffen stenen funderingen, terwijl de lichtbruin gekleurde sporen de houten gebouwen weergeven. De waterputten zijn in lichtblauw aangeduid en de depressie in het oosten van het gebied in het donkerblauw⁶

⁵ Weterings 2016, 179-181

⁶ Weterings 2016, 180

Binnen het pars urbana waren vijf stenen gebouwen aanwezig. Het ging hier ten eerste om het villagebouw zelf, dat ongeveer 32m lang was en 15m breed. Het gebouw was onderverdeeld in verschillende vertrekken. Aan de zuidoostelijke hoek bevond zich een vierkante uitbouw, geïnterpreteerd als hoekrisaliet. Aan de zuidwestelijke hoek was ook dergelijk bouwelement aanwezig, maar dit kon hier slechts op een dieper niveau vastgesteld worden.

Behalve het villagebouw werden nog 4 andere gebouwen met stenen fundering aangetroffen binnen het pars urbana. Twee hiervan, in de noordoostelijke hoek gelegen, waren niet gelijktijdig, aangezien er over elkaar heen werd gebouwd. Vermoedelijk werd het eerste gebouw vernield door een brand, waarna de materialen ervan gerecupereerd werden om het tweede gebouw iets noordoostelijker aan te leggen (er werden verbrande stenen in de fundering herkend). Onder deze twee stenen gebouwen bleken ook paalsporen van een houten gebouw aanwezig, wat aangeeft dat er mogelijk meerdere fasen van bewoning op het villaterrein hebben plaats gevonden. Ook onder een stenen gebouw in de zuidwestelijke hoek van het pars urbana werden paalkuilen van een houten voorganger aangesneden. Dit stenen gebouw bestond uit een centrale, open zone, met daarrond kleine, vierkante vertrekken. In een van deze vertrekken werd een haard of oven herkend. Ten zuiden van dit gebouw werd, binnen het pars rustica weliswaar, een zesde stenen gebouw aangetroffen. Dit kleine gebouwtje (5,5 x 3m) was door middel van een tussenmuur in twee delen verdeeld (van telkens ongeveer 2 x 2m), waarin telkens een mortelvloer kon herkend worden. Dit gebouwtje werd geïnterpreteerd als wasbekkens.

Behalve de vier stenen gebouwen werden binnen het pars urbana bijzonder weinig andere sporen aangesneden. De meeste sporen bleken van natuurlijke aard te zijn, wellicht waren dit restanten van bomen en planten in de villa-tuin stonden. Mogelijk was er in het pars urbana zelfs een moes- of kruidentuin aanwezig.

In het pars rustica werden enkel restanten van houten gebouwen aangetroffen. Deze waren bijna allemaal aan de rand van het villaterrein gelegen. Vele van deze houten gebouwen waren gebouwd volgens het principe van kruisvormige krachtenverdeling. Dergelijke gebouwen werden voor het zandige deel van Oost- en West-Vlaanderen (Menapische gebied) reeds meermaals aangetroffen en beschreven door De Clercq in zijn doctoraat. *“Voornamelijk betreft het varianten van het type II : éénschepige gebouwen met kruisvormig verspreide krachtenverdeling. Aan elke korte zijde bevindt zich een paal terwijl de lange zijde uit één tot drie palenkoppels kan bestaan. Grofweg dateren deze gebouwen uit de tweede helft van de eerste eeuw en de gehele tweede eeuw na Chr. Eén van de structuren wijkt af van dit systeem en bestaat uit een rechthoek van dicht tegen elkaar geplaatste palen: type V van de door De Clercq beschreven typologie. Dit type dateert in de tweede eeuw n.Chr.”*

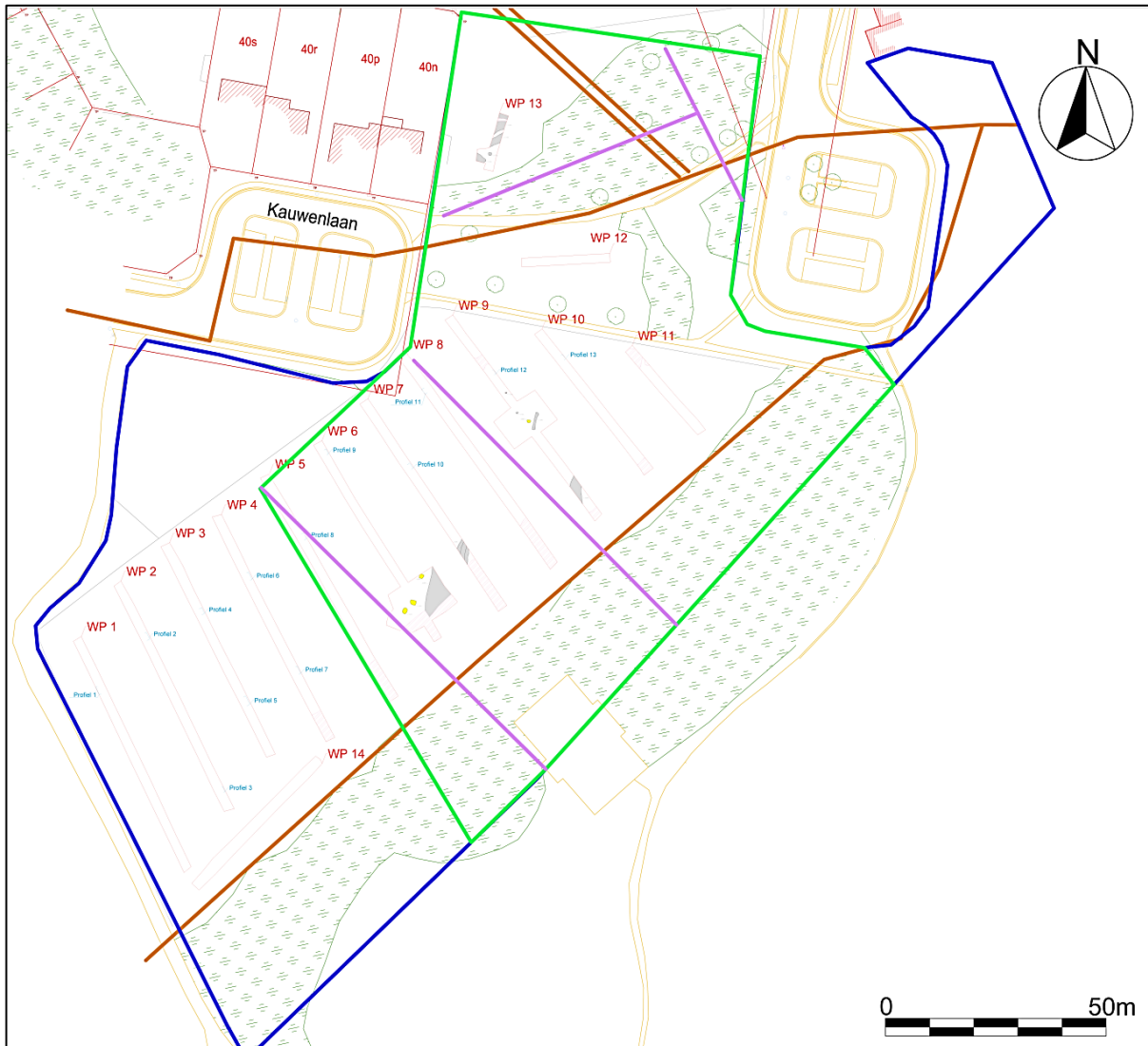
Behalve de gebouwen in zowel het pars urbana als pars rustica werden een viertal waterputten, een beerput, een drenkplaats voor vee, leemwinningskuilen en een natuurstenen fundament - vermoedelijk voor een standbeeld of zuil binnen het villa-domein - aangetroffen.⁷

---

⁷ Weterings 2016, 180-181

2.2.3 Archeologisch vooronderzoek

Op 28 en 29 september 2014 voerde BAAC Vlaanderen een proefsleuvenonderzoek uit binnen het plangebied. In totaal werden 14 sleuven en 3 kijkvensters aangelegd, waarin een 14-tal sporen werden aangesneden. Het ging hier om enkele mogelijke brandrestengraven, greppels en (paal)kuilen, die vermoedelijk allemaal in de Romeinse periode te plaatsen waren.

Figuur 5: Advieskaart vervolgonderzoek (Blauw: plangebied; groen: op de graven zone; paars: referentieprofielen; Bruin: kabels en leidingen)⁸

Uiteindelijk werd een zone van ongeveer 13.800m² geselecteerd voor verder onderzoek. Binnen deze zone waren nog enkele kabels en leidingen gelegen, waardoor de totale op te graven oppervlakte wel kleiner zou uitvallen. Ook werd een advies uitgeschreven voor het aanleggen van vier referentieprofielen om de bodemopbouw binnen het onderzoeksgebied beter te begrijpen.

⁸ Janssens 2015

2.3 Historiek en cartografische bronnen

2.3.1 Historische situatie

De gemeente Dilbeek wordt met naam vanaf 1075 genoemd, namelijk als "*Dilbeccha*", maar de oorsprong van de gemeente is echter al veel vroeger te leggen. Er werd reeds via eerder archeologisch onderzoek sporen uit de protohistorie en voornamelijk de Romeinse periode aangetroffen te Dilbeek. Het opgegraven villa-domein net ten noorden van het onderzoeksgebied (zie verder) kan zelfs gezien worden als de rechtstreekse aanleiding voor deze prospectie.

Wat historische data betreft echter, weten we dat in 1050 het gebied van Dilbeek behoorde tot de domeinen van de heren van Aa, een voorname familie uit Anderlecht. De gebieden van deze familie zullen gedurende de 11de en de 12de eeuw geleidelijk aan versnipperen door erfeniskwesties en huwelijken. Het deel waartoe ook het plangebied behoort, Hongersveld, werd door Wouter van Aa in 1174 geschonken aan de abdij van Groot-Bijgaarden.

Deze abdij gaf veel van zijn gronden in pacht aan enkele lokale hoeven, waaronder ook de hoeve Ter Smissen, net ten zuidwesten van het onderzoeksgebied gelegen, die voor het eerste in 1510 vermeld wordt en de hoeve Hongersveld, ten zuidoosten van het plangebied. Het nabij gelegen onderzoeksgebied is in deze periode waarschijnlijk in gebruik als akkerland/grasland. De meeste van deze hoeves met pachtgrond zijn echter ontstaan in de 17de-18de en 19de eeuw.

Historisch gezien lijkt er niet veel informatie beschikbaar voor het plangebied wat betreft bebouwing/bewoning. Het is pas vanaf de jaren '80 van de 20ste eeuw dat in de omgeving van het plangebied enkele sociale woonwijken ontwikkeld worden, namelijk Wolsemveld in 1981 en Zuurweide in 1983⁹.

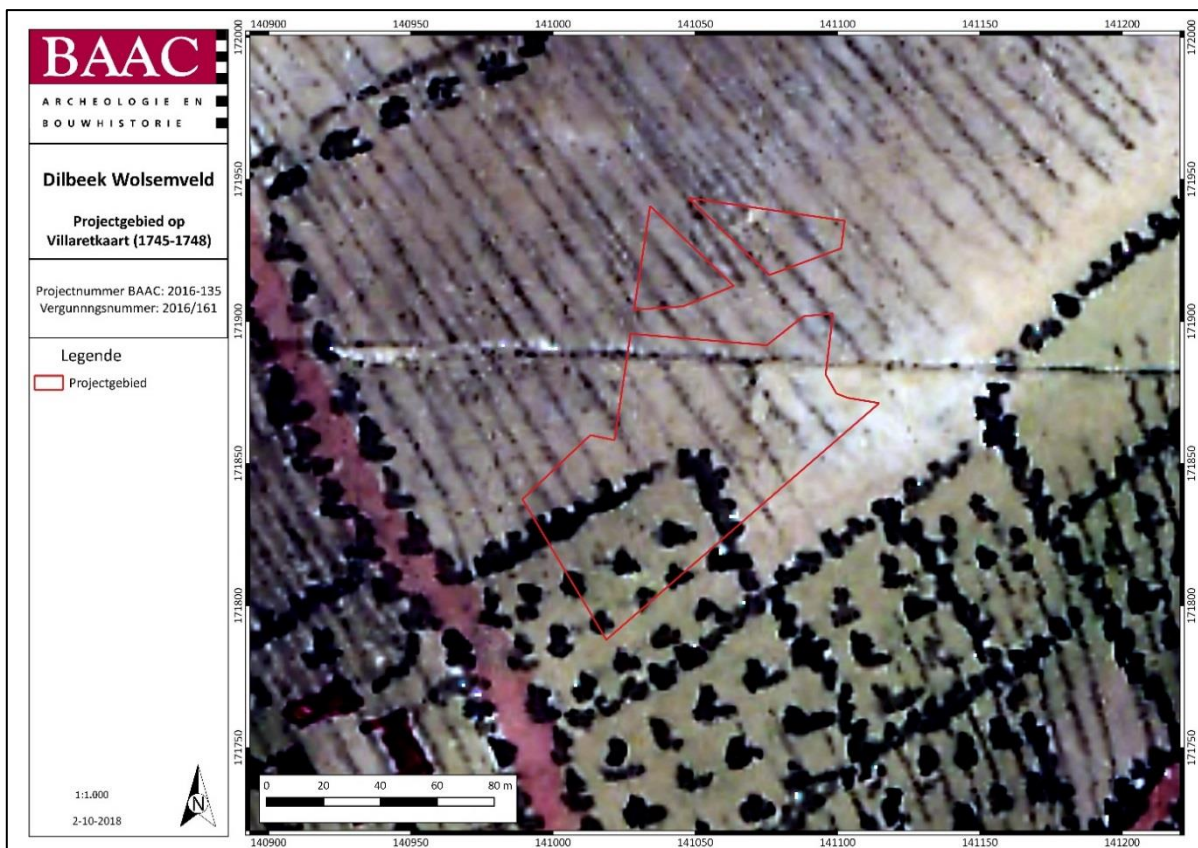
⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2015a & Inventaris Onroerend Erfgoed 2015b

2.3.2 Cartografische bronnen

Een andere belangrijke bron van informatie is het historisch kaartmateriaal. Om na te gaan of er bebouwing is geweest op het terrein in historische tijden, of dat het landgebruik van het perceel is gewijzigd doorheen de tijd, zijn deze geraadpleegd. Hierbij moet wel rekening gehouden worden met het feit dat de eerste bruikbare kaarten pas vanaf het midden van de 18de eeuw voorhanden zijn. Bovendien is de afwezigheid van bebouwing op de kaarten geen garantie dat er geen bebouwing geweest is. Er moet vooral gekeken worden naar het doel van de kaarten, niet alle kaarten hadden namelijk de bedoeling de aanwezige situatie zo realistisch mogelijk voor te stellen. Vaak werd enkel gefocust op de grotere bouwwerken zoals kerken, openbare gebouwen en militaire structuren en was er weinig tot geen aandacht voor de burgerlijke architectuur. Pas vanaf de 19de eeuw verschijnen de eerste gedetailleerde kaarten, voornamelijk perceelkaarten. Eerder aanwezige, bijvoorbeeld middeleeuwse structuren waren misschien reeds verdwenen. Er werden voor dit onderzoek vijf verschillende kaarten bestudeerd, namelijk de Villaret kaart (1745-1748) Ferrariskaart (1771-1778), de atlas der buurtwegen (1841), de kadasterkaart van Popp (1842-1879) en de kaart van Vandermaelen (1846-1854).

De eerst bestudeerde kaart is deze van Villaret (1745-1748). In de zuidwestelijke hoek was binnen het plangebied een deel van een akker te zien. Het overige deel van het onderzoeksgebied was gelegen binnen een niet bewerkte zone (geen akkers, weilanden enz.). Binnen dit deel waren er lijnen te zien die de helling weergeven.

Figuur 6: Plangebied op de Villaretkaart (1745-1748)¹⁰

¹⁰ geopunt 2018c

Op de Ferrariskaart waren binnen het grootste deel van het terrein akkergronden zichtbaar. De zuidelijke zone van het gebied staat eerder als braakliggend/bosachtig landschap ingetekend. Dit moet naar alle waarschijnlijkheid geïnterpreteerd worden als natte gronden, daar deze inkleuring mooi het tracé van de smissenbos waterloop volgt. Ook zijn in deze zone enkele poelen/vijvers merkbaar, waarvan er een voor een zeer klein stukje binnen het plangebied ligt. De beek zelf staat niet duidelijk afgebeeld.

Duidelijk op de kaart aanwezig is ook de Hongersveldstraat, die het plangebied scheidt van de net ten zuidwesten ervan gelegen Hoeve Ter Smissen, die in deze periode nog pachter is van de abdij van Groot-Bijgaarden.

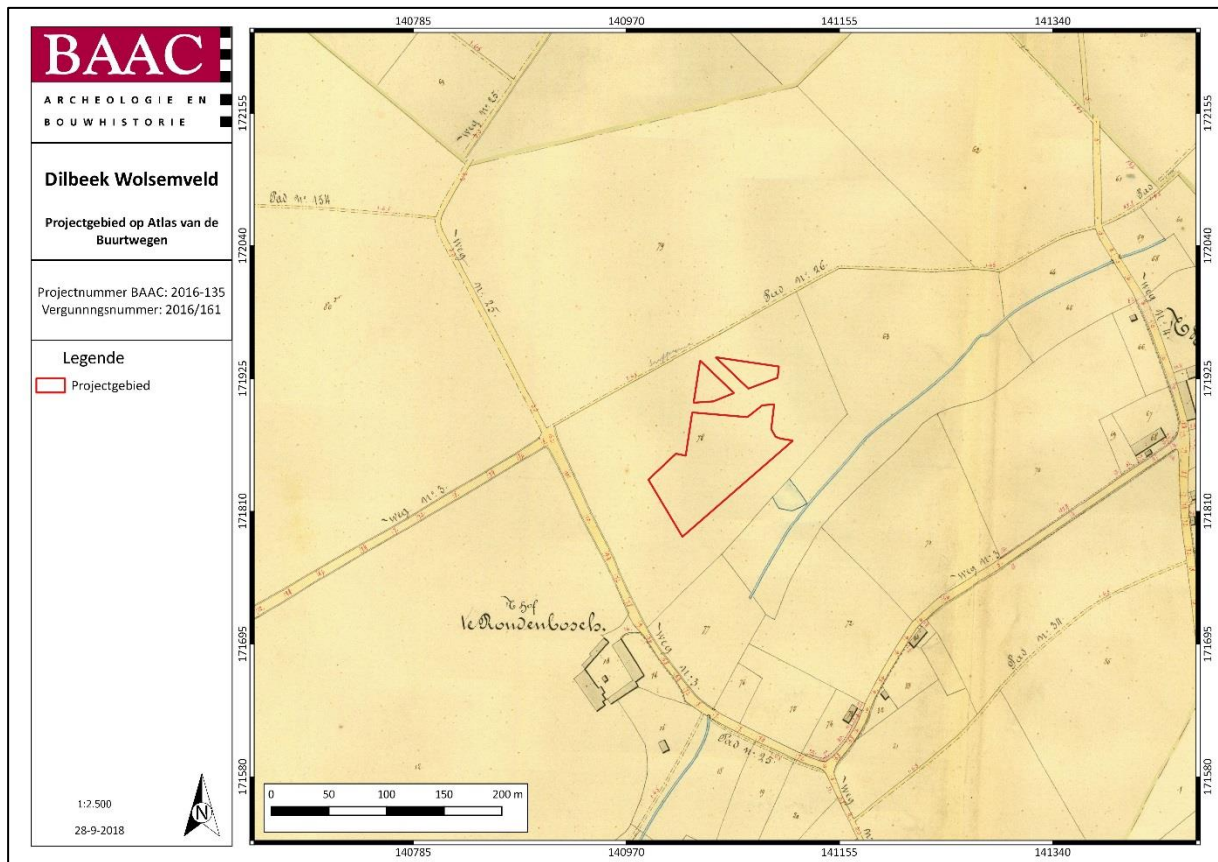
Figuur 7: Projectgebied op Ferrariskaart (1771-1778)¹¹

Behalve de Ferrariskaart werden ook drie 19de-eeuwse kaarten bestudeerd, namelijk de Atlas der Buurtwegen, de Popp-kaart en de Vandermaelenkaart. Allen vertoonden ze een bijna identiek beeld, daarom wordt hier enkel de Popp-kaart (1842-1879) weergegeven.

Op deze kaart is, behalve enkele bijkomende perceelsopdelingen, een vrij gelijkaardig beeld te zien als op de Ferrariskaart. Omdat het hier om een kadasterkaart gaat, zijn uiteraard de verschillende vormen van landgebruik niet meer weergegeven, waardoor hierover geen extra informatie kan gegeven worden. Wel kan gezien worden dat de percelen ten eerste nog steeds onbebouwd zijn en ten tweede dat reeds enkele poelen/vijvers in de omgeving gedicht werden. De poel/vijver gelegen net ten zuiden van het plangebied is echter nog steeds aanwezig. De Smissenbosbeek staat nu wel duidelijk

¹¹ Geopunt 2018d

weergegeven. Ook het kasteel/de hoeve Ter Smissen staat nog op de kaart, maar staat op de atlas der buurtwegen vermeld als 't hof te Rondenbosch' (zie verder).

Figuur 8: Atlas der buurtwegen met aanduiding plangebied (in rood)¹²

Op de bestudeerde historische kaarten staan enkel akkers/braakliggende terreinen en/of weilanden afgebeeld. Dit betekent echter niet dat een lage verwachting kan voorop gesteld worden aangezien de ligging van het plangebied op een hogere en droge plaats in het landschap een sterke aantrekkingskracht had voor bewoning en akkerbouw in het verleden. Ook moet natuurlijk rekening gehouden worden met het feit dat de eerste bruikbare kaarten pas in de 18de eeuw moeten gedateerd worden. Over vroegere periodes zegt dit bijzonder weinig.

¹² Geopunt 2018e

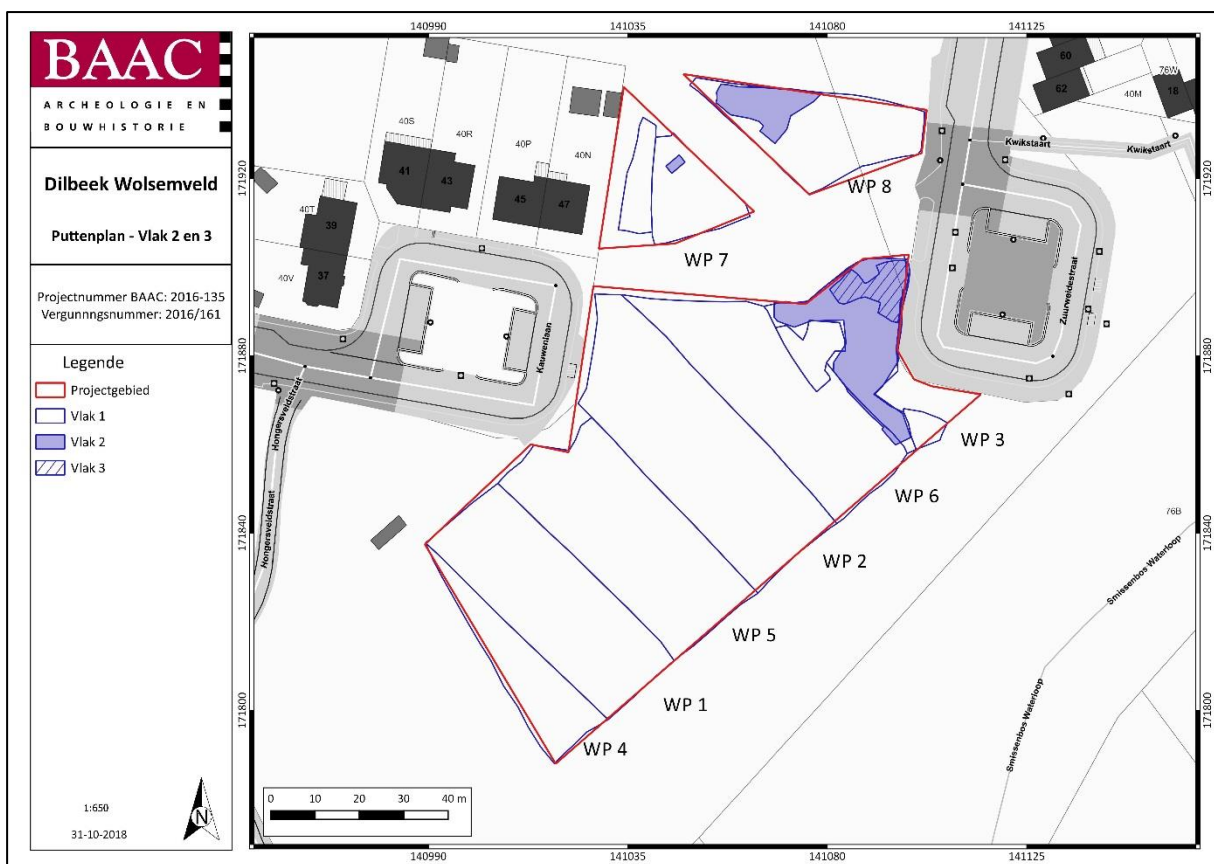
2.4 Archeologische verwachting

Binnen het onderzoeksgebied worden sporen verwacht die kunnen gelinkt worden aan het aanwezige villadomein, dat grotendeels ten noordoosten is gelegen. Tijdens het proefsleuvenonderzoek werden centraal binnen het plangebied reeds enkele sporen aangesneden die als mogelijke brandrestengraven werden geïnterpreteerd vanwege de zeer hoge concentratie aan houtskool binnen de sporen (verbrand botmateriaal kon niet worden vastgesteld). In het noordoosten van het plangebied, net grenzend aan het door BAAC opgegraven villadomein aan Wolsemveld, werden reeds enkele sporen aangesneden (paalkuilen, fragmenten van greppels), die mogelijk met dat villa-domein moeten verbonden worden.

3 Methode

In dit hoofdstuk wordt eerst de toegepaste methodologie geschetst (werkwijze, planning, aanpak, strategie van het veldwerk). Alle veldwerkzaamheden zijn conform de Bijzondere Voorwaarden en conform de vigerende minimumnormen uitgevoerd.

Het onderzoeksgebied, met een totale oppervlakte van 13.060 m², werd vlakdekkend onderzocht door middel van 8 verschillende werkputten. De ligging van deze putten werd in samenspraak met de opdrachtgever en het Agentschap vooraf vastgelegd. De breedte en lengte stond in verband met de bevindingen van het vooronderzoek (sommige werkputten werden breder aangelegd omdat hier duidelijk structuren in verwacht werden) en de mogelijk slechte weersomstandigheden. De werkputten en enkele vaste meetpunten werden uitgezet door een landmeter. De werkputten werden genummerd in de volgorde waarin ze werden aangelegd (zie Figuur 9).

Figuur 9: Overzicht van de werkputten¹³

Het archeologisch vlak werd aangelegd met behulp van een kraan op rupsbanden van 21 ton met gladde graafbak van 2 m. In elke put werd machinaal minstens één vlak aangelegd op het archeologisch relevante en leesbare niveau; dit onder begeleiding van minstens één archeoloog. Vervolgens werd het vlak manueel bijgeschaafd, zodat de sporen het best zichtbaar waren en meteen konden worden aangeduid. In werkputten 1 en 3 werd nog in een deel van de werkput een tweede en lokaal zelfs een derde vlak aangelegd op locaties waar vlak 1 niet duidelijk genoeg bleek door de aanwezigheid van natuurlijke sporen, verstoringen of lagen.

¹³ Geopunt 2018f

Alle sporen werden genummerd in relatie met de werkput waarin ze zich bevonden. De werkputnummer was hierbij een 1000 nummer. (bijvoorbeeld werkput 2 spoor 2: 2002; werkput 8 spoor 32; 8032).

Van alle vlakken werden overzichtsfoto's gemaakt en van alle sporen ook detailfoto's. De putten en sporen werden ingetekend door middel van een Robotic Total Station (RTS) en gedocumenteerd aan de hand van beschrijvingen. Sporen-, foto- en vondstenlijsten werden digitaal geregistreerd in het veld. Gebruik makend van de programma's Autocad en QGis werden de verzamelde data van de opgravingsvlakken verwerkt tot een gedetailleerd en overzichtelijk grondplan.

Per werkput werd een diepere profielput aangelegd waarbij min. 60 cm van de moederbodem zichtbaar was. De locatie ervan stond in functie van het inzicht in de lokale bodemopbouw (en de diepte van verstoring) (zie Figuur 13). Bij elke profielput werd de absolute hoogte van het (archeologisch) vlak en van het maaiveld genomen en op het plan aangeduid. Deze bodemprofielen werden opgemeten, opgekuist, gefotografeerd, ingetekend op schaal 1:20 en beschreven per horizont op basis van de bodemkundige registratie- en beschrijvingsmethodes.

Met behulp van een metaaldetector (Tesoro Silver) werd naar metaalvondsten gezocht. Metaalvondsten werden ingezameld als ze zich aan het vlak bevonden of als ze zich in een spoor bevonden dat gecoupeerd werd. Ingezamelde vondsten werden op het plan gezet met vondstnummer en code Md. Tijdens het onderzoek werden voornamelijk puntvondsten uit de bouwvoor verzameld.

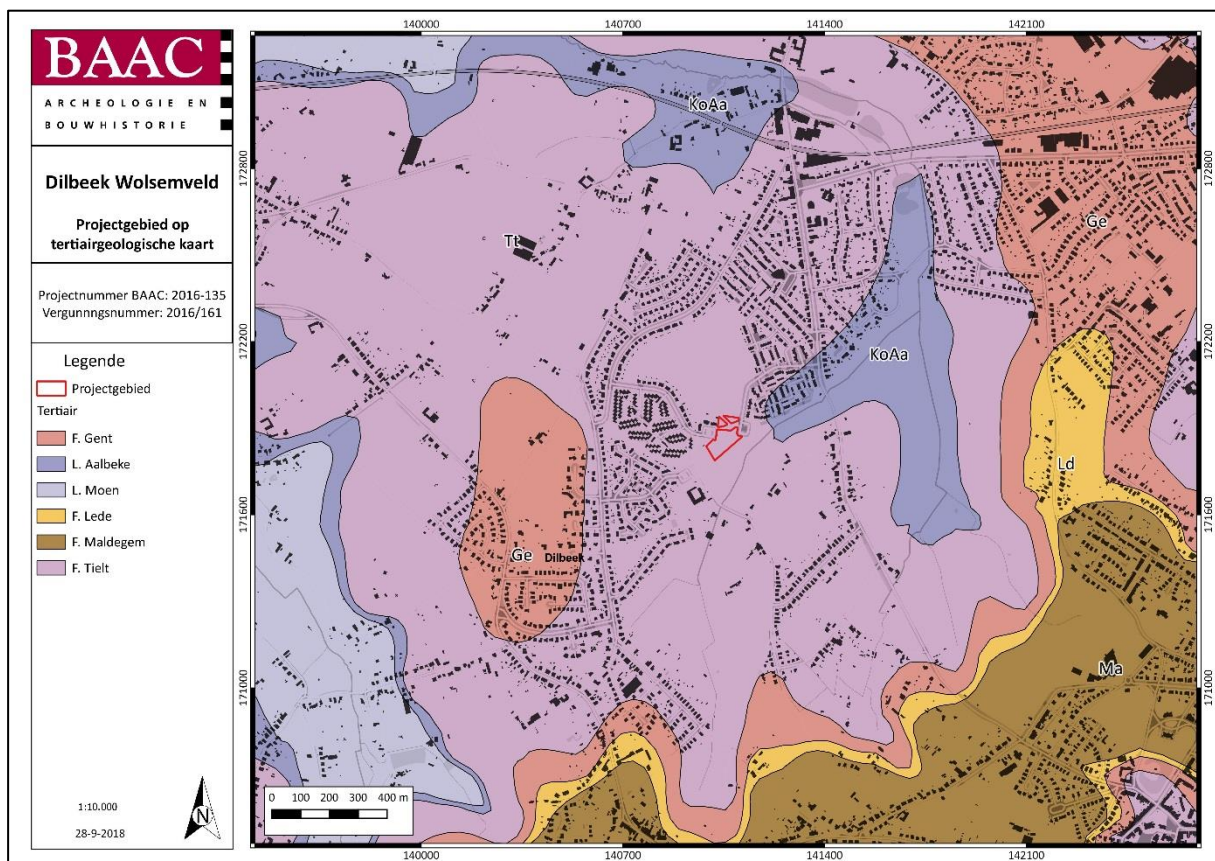
Na het afwerken van de verschillende sporen in de werkputten, werden deze, met instemming van het agentschap Onroerend Erfgoed, gedicht om verdere degradatie en instabiliteit van het terrein te voorkomen.

4 Bodemopbouw binnen het onderzoeksgebied (N. Krekelbergh)

4.1 De bodemkaarten

Op basis van de *Databank Ondergrond Vlaanderen* wordt binnen het plangebied het tertiair substraat gevormd door de formatie van Tielt (Tt), dat over het algemeen een vrij heterogeen karakter heeft. Het kan soms onderverdeeld worden in drie verschillende pakketten, namelijk een bovenste, bestaande uit grijsgroen kleihoudend en fijn zand met glauconiet, glimmers en plaatselijk zandsteenfragmenten, een middelste pakket dat bestaat uit een grijsgroene klei met een kleine zand/silthoudende fractie en een onderste laag fijn, silteus zand met glauconiet en glimmers dat ook hardere numeliethoudende banken en dunnen kleilagen bevat.

Het gebied grenst tevens bijna aan het lid van Aalbeke (KoAa), dat bestaat uit donkergrijze tot blauwe klei met glimmers en zeer fijn silt. Vermoedelijk is dit pakket te vereenzelvigen met het middelste pakket van de formatie van Tielt.¹⁴

Figuur 10: Plangebied op Tertiairgeologische kaart¹⁵

Volgens de Quartairgeologische kaart (1/50.000) komen in het plangebied twee types afzettingen voor (type 2 en type 2a). Het eerste type, type 2, omvat eolische siltafzettingen uit het Weichseliaan of

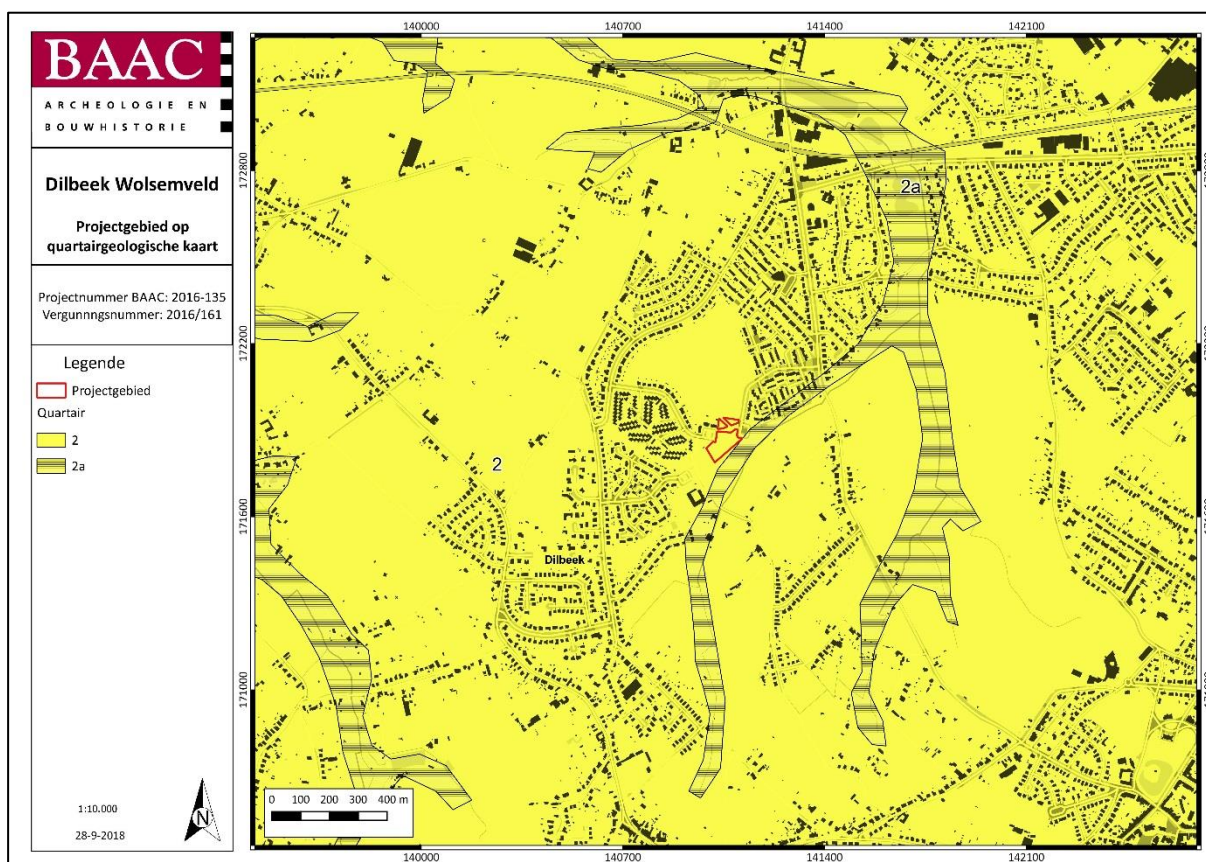
¹⁴ Buffel & Matthijs 2009, 24

¹⁵ DOV 2018a

mogelijk het vroeg-Holoceen (ELPw). Ook kunnen hellingsafzettingen van het quartair hierbij voorkomen (HQ).

Een twee type, type 2a, bedraagt een sequentie van drie verschillende afzettingen, namelijk:

- Fluviale afzettingen van het Holoceen en mogelijk tardiglaciaal
- Eolische siltafzettingen uit het Weichseliaan of mogelijk vroeg-Holoceen (ELPw) in combinatie met Hellingsafzettingen van het quartair (HQ)
- Fluviale afzettingen uit het Weichseliaan¹⁶

Figuur 11: Plangebied op Quartaargeologische kaart¹⁷

Op de bodemkaart van Vlaanderen¹⁸ staan voor het plangebied uitsluitend leembodems gekarteerd, namelijk:

- Aba1(b): Droge leembodem met textuur B horizont
- Adp: Matig natte leembodem zonder profiel

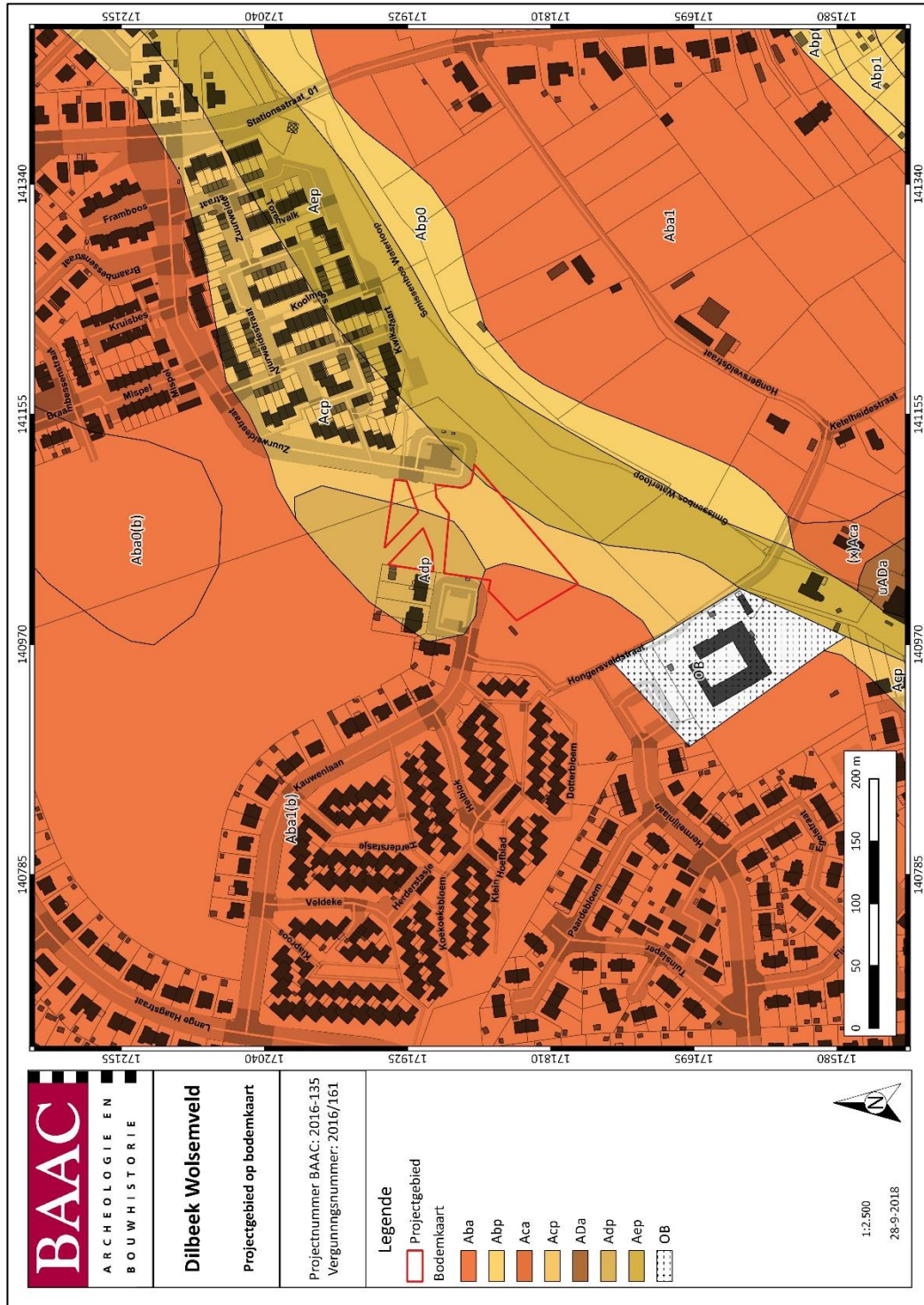
¹⁶ DOV 2018

¹⁷ DOV 2018b

¹⁸ DOV 2018

- Acp: Matig droge leembodem zonder profiel
- Aep: Natte leembodem zonder profiel

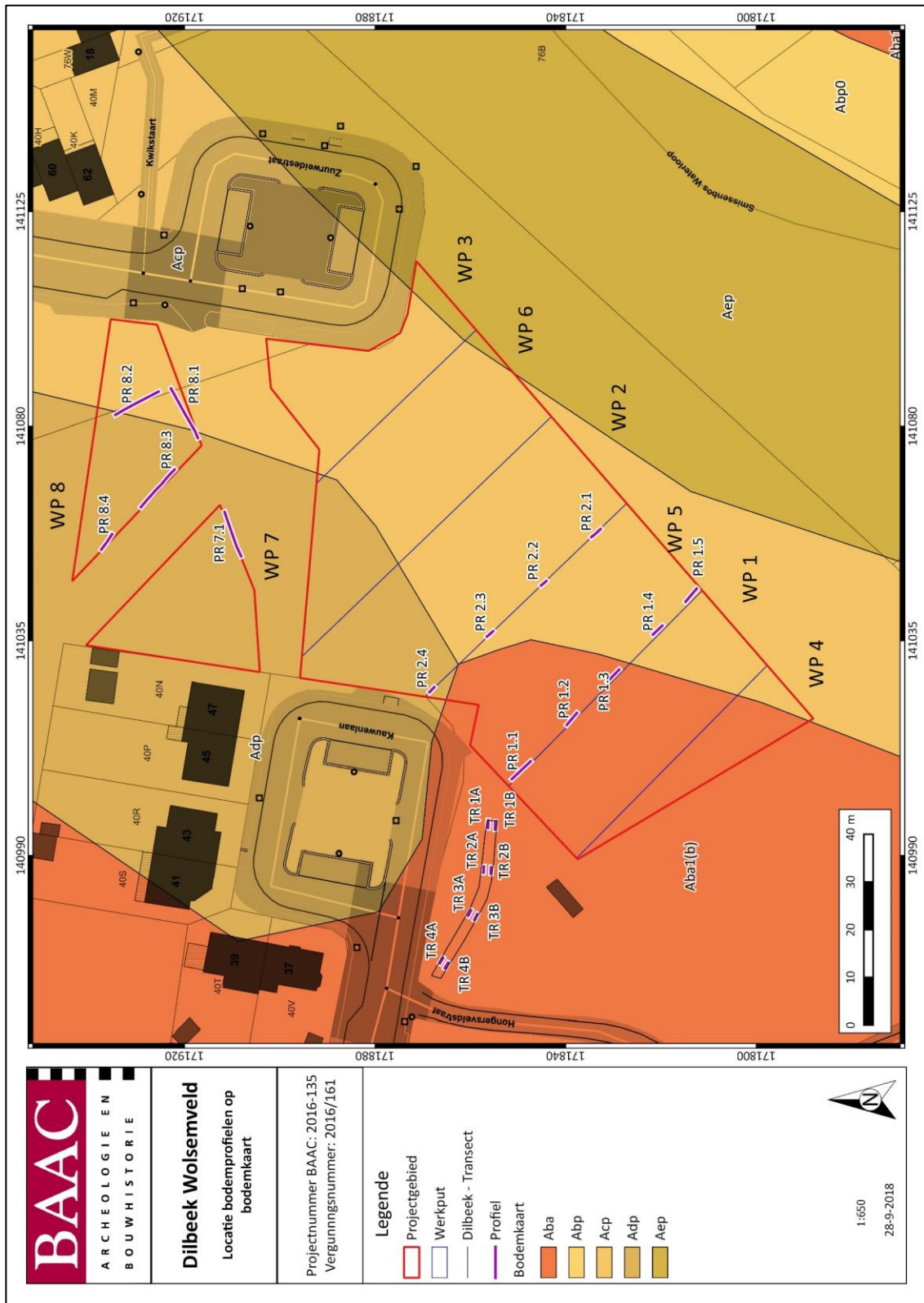

Figuur 12: Plangebied op de bodemkaart¹⁹

¹⁹ DOV 2018c

4.2 Bodemanalyse op het terrein

Op regelmatige afstanden in het plangebied werden pedons geregistreerd om een beeld te bekomen van de bodemopbouw (zie Figuur Figuur 12 - profielen). In het oosten van het plangebied werden ook twee lange profieltransecten geregistreerd, namelijk profiel 7.1 en profiel 8.3. Deze profieltransecten werden fotografisch geregistreerd en getekend op schaal 1:20. De boringen werden per laag of horizont lithologisch en bodemkundig beschreven. Belangrijke bodemeigenschappen, zoals textuur, bodemstructuur, oxidoreductie, kalkgehalte, biologische processen, chemische processen, mineralogische processen en bodemhorizonten werden gedetermineerd en beschreven. De beschrijving van de boringen gebeurde conform de *FAO Guidelines for soil description* en de Code van Goede Praktijk.

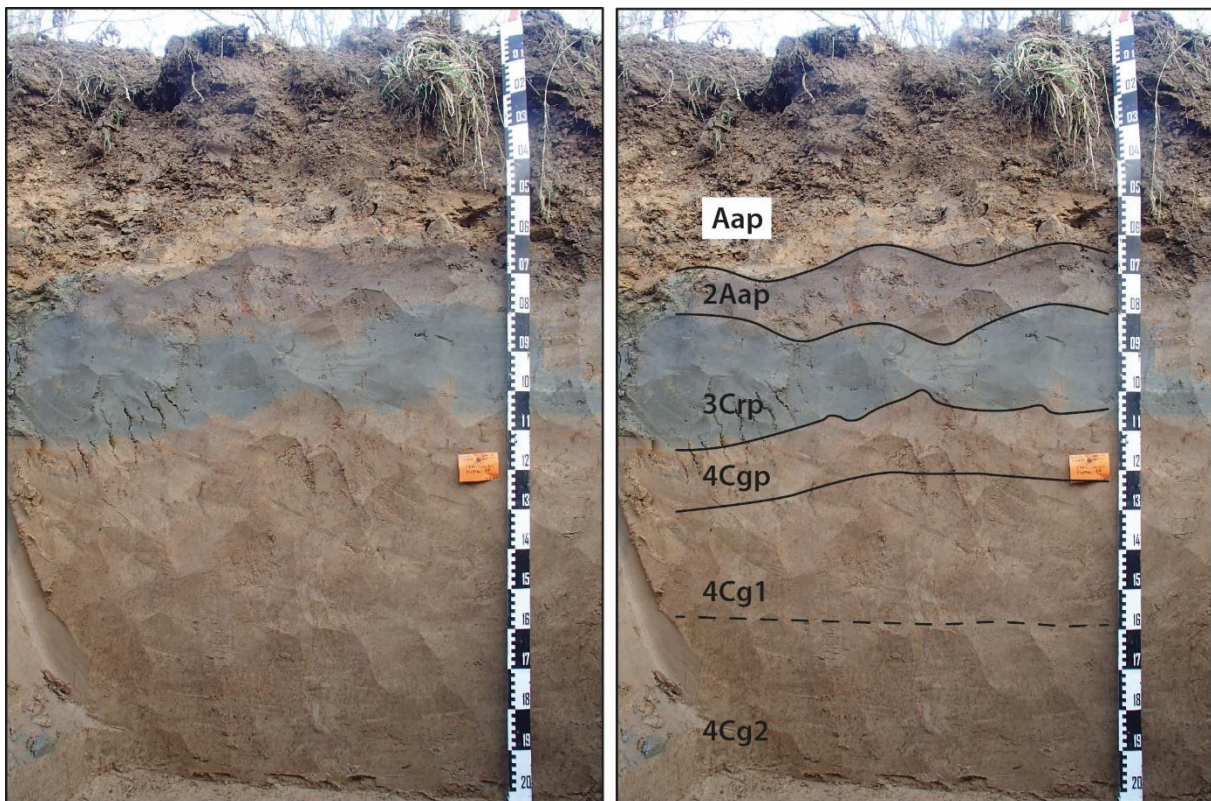

Figuur 13: Plan locatie profielen op bodemkaart²⁰

²⁰ DOV 2018c

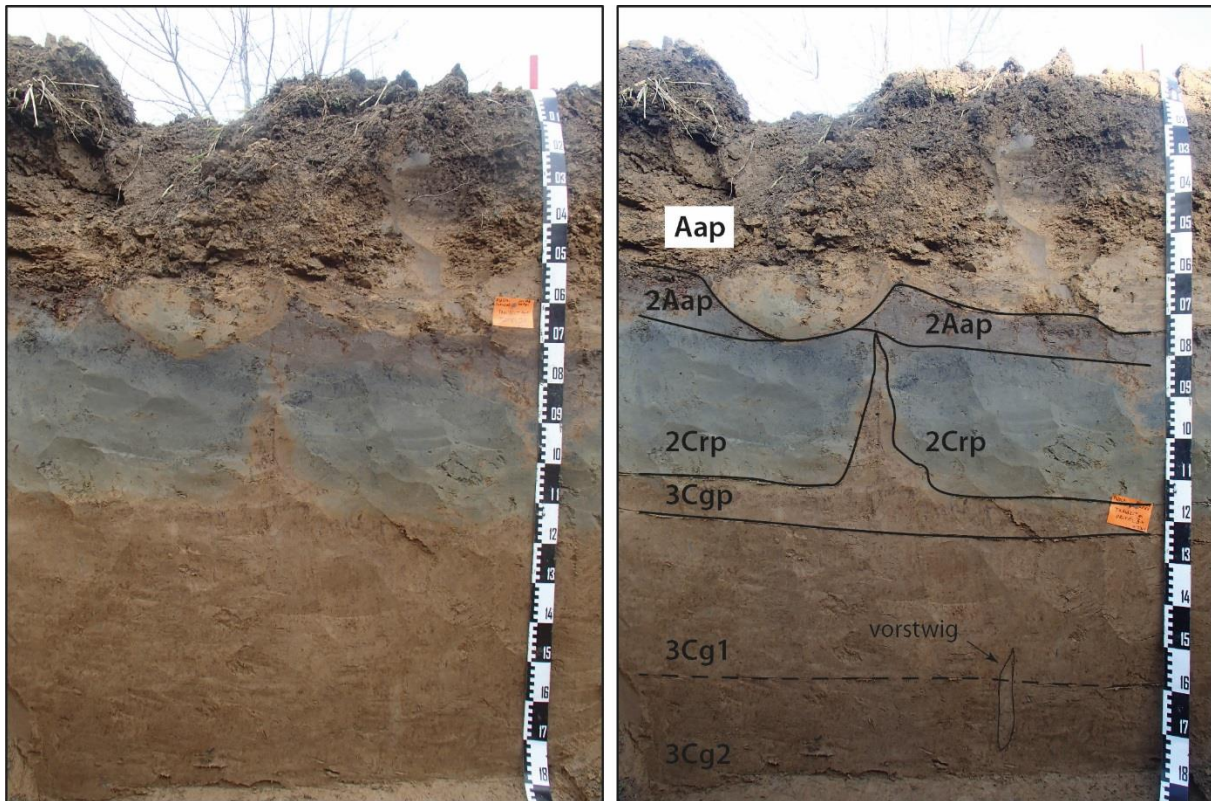
4.2.1 Standaardprofielen

De standaardprofielen lieten over het algemeen een complex van Pleistocene leemafzettingen waarin zich een Bt-horizont heeft gevormd. De profielen worden over het algemeen gekenmerkt door een opvallend dik epipedon²¹ (70-100 cm) met daaronder een loessprofiel met vorming van een Bt-horizont (processen van in- en uitspoeling van klei na ontcalcificatie van het loessprofiel). Een oorspronkelijke E-horizont is in geen enkel profiel nog zichtbaar. De dikke A-horizont wijst op enige menselijke impact in het verleden, in de vorm van ophogingen en vergravingen. Onregelmatige patronen van vergravingen aan de ondergrens van het epipedon zijn onder meer zichtbaar in de profielen TR2A en TR3A. In alle profielen is de oorspronkelijke E-horizont verdwenen en het bodemprofiel afgetopt tot op de Bt-horizont.

Figuur 14: Profiel TR 2A

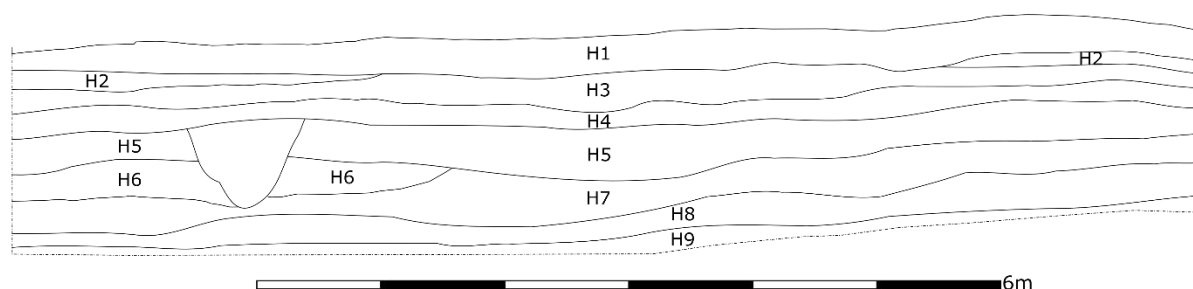
²¹ Bodem gevormd net onder oppervlak

Figuur 15: Profiel TR 3A

Profiel 7.1

In profiel 7.1 werden negen lagen geregistreerd (H1 t/m H9). De top van het profiel werd gevormd door een relatief dikke, driedubbele Ap-horizont (H1-H3), die bestonden uit bruingrijze tot lichtbruingrijze zandleem (textuurklasse L). De Ap2- en Ap3-horizont bevatten duidelijk veel oxidatie- en reductievlekken, en ook in de Ap1 waren enkele oxidatievlekken van ijzer aanwezig, wijzend op de aanwezigheid van een hoge fluctuerende grondwater tafel in het verleden. De Ap1-horizont bevatte veel wortelresten, dit nam af in de Ap2- en Ap3-horizont. In deze laatste waren matig veel baksteen- en houtskoolfragmenten aanwezig. Het pakket was enigszins gebioturbeerd en bruinzwart gevlekt (organische stof).

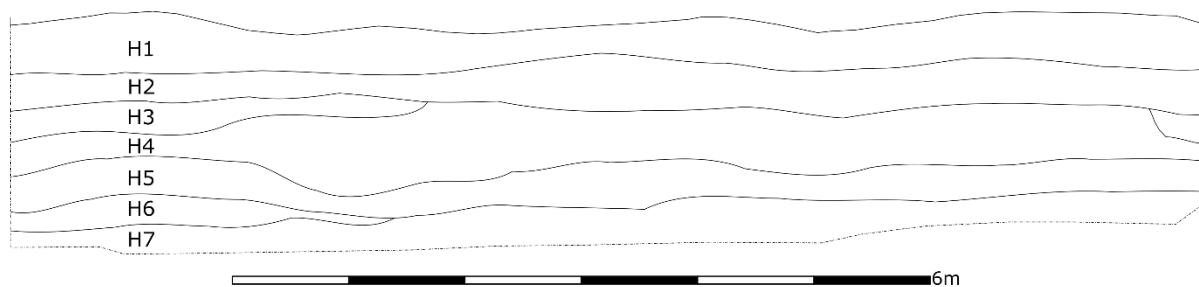

Figuur 16: Profiel 7.1

Onder het epipedon was een minder humeus pakket colluvium aanwezig (H4), bestaande uit lichtbruine zandleem. De totale dikte van de Ap-horizonten en het colluviale pakket bedroeg ongeveer 80 cm. Hieronder ging het profiel over in een begraven Btg-horizont, bestaande uit leem (textuurklasse A). Deze horizont bevatte veel vorstwiggen en sporen van cryoturbaties. Daaronder bevond zich een tweede, lichtbruingrijze Bt-horizont. In deze horizont waren grote vorstwiggen aanwezig. Vervolgens ging het profiel over in de BC-horizont, deze was oranjegrijs van kleur en bevatte eveneens veel vorstwiggen. Onder de BC ging het profiel over in de Cg1- en Cg2-horizont, bestaande uit lichtoranjegrijze dan wel lichtgrijsoranje leem (H8-H9). Alle aangetroffen afzettingen waren kalkloos (H8-H9).

Profiel 8.3

Ook in profiel 8.3 lag zandlemig colluviaal materiaal met bouwvoor (H1-H3) bovenop de Pleistocene leem *in situ* (H4-H7). De dikte van het colluviale pakket nam toe in de richting van de Smissenbos Waterloop (H3 was enkel aanwezig in de zuidelijke helft van het profiel). In het grootste deel van het profiel schommelde dikte van het colluviale pakket net als in profiel 8.3 rond de 80 cm. Aan het zuidelijke uiteinde van het profiel lag dit rond de 100 cm. Onder het colluvium was opnieuw de Pleistocene leem *in situ* aanwezig. In de top hiervan was hierin opnieuw een Btgb-horizont ontwikkeld, bestaande uit oranje, lichtgrijs gevlekte leem. Net als in profiel 7.1 waren vorstwiggen aanwezig. De bovenliggende zandlemige pakketten zijn van colluviale oorsprong. Tijdens de opgraving van het villaterrein ten westen van het huidige plangebied werden aan de grens met de vallei van de Smissenbos Waterloop een dik pakket colluviale en alluviale afzettingen aangetroffen, waarvan de dikte en complexiteit toenam naarmate de afstand tot de waterloop kleiner werd.

Figuur 17: Profiel 8.3

4.2.2 Conclusie

Samenvattend kan gesteld worden dat de bodem in het plangebied bestaat uit loessafzettingen waarin zich een afgetopt kleinspoelingsprofiel bevindt. Boven het natuurlijke leemprofiel bevindt zich in delen van het plangebied een dik epidpedon dat door ophoging en vergraving tot stand is gekomen. In de nabijheid van het beekdal van de Smissenbos Waterloop neemt de invloed van het colluvium toe. Dit wordt steeds dikker naarmate de afstand tot de waterloop verkleint.

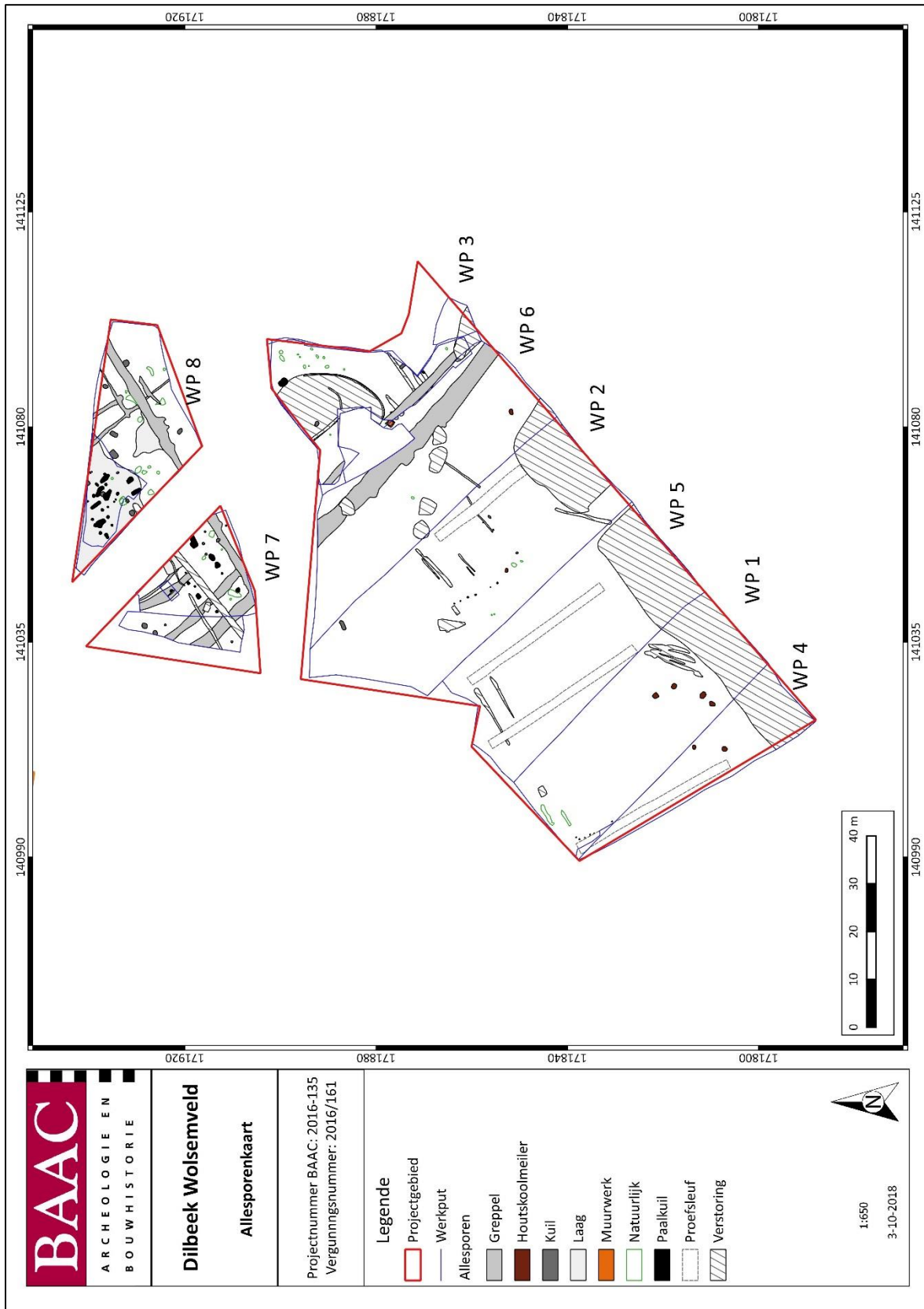
5 Resultaten van het archeologisch onderzoek

Om een goed overzicht te kunnen bewaren over de verschillende aangetroffen structuren en over de site in het algemeen, is gekozen voor een bespreking van de sporen en structuren per periode. Hierbij komen de volgende fasen aan bod: ijzertijd, Romeinse periode, middeleeuwen, postmiddeleeuwen.

Er werden in totaal 142 sporen geregistreerd, waarbij een viertal structuren konden herkend worden. Behalve gebouwstructuren werden voornamelijk mogelijke brandrestengraven, greppels, paalkuilen en leemwinningskuilen opgemerkt.

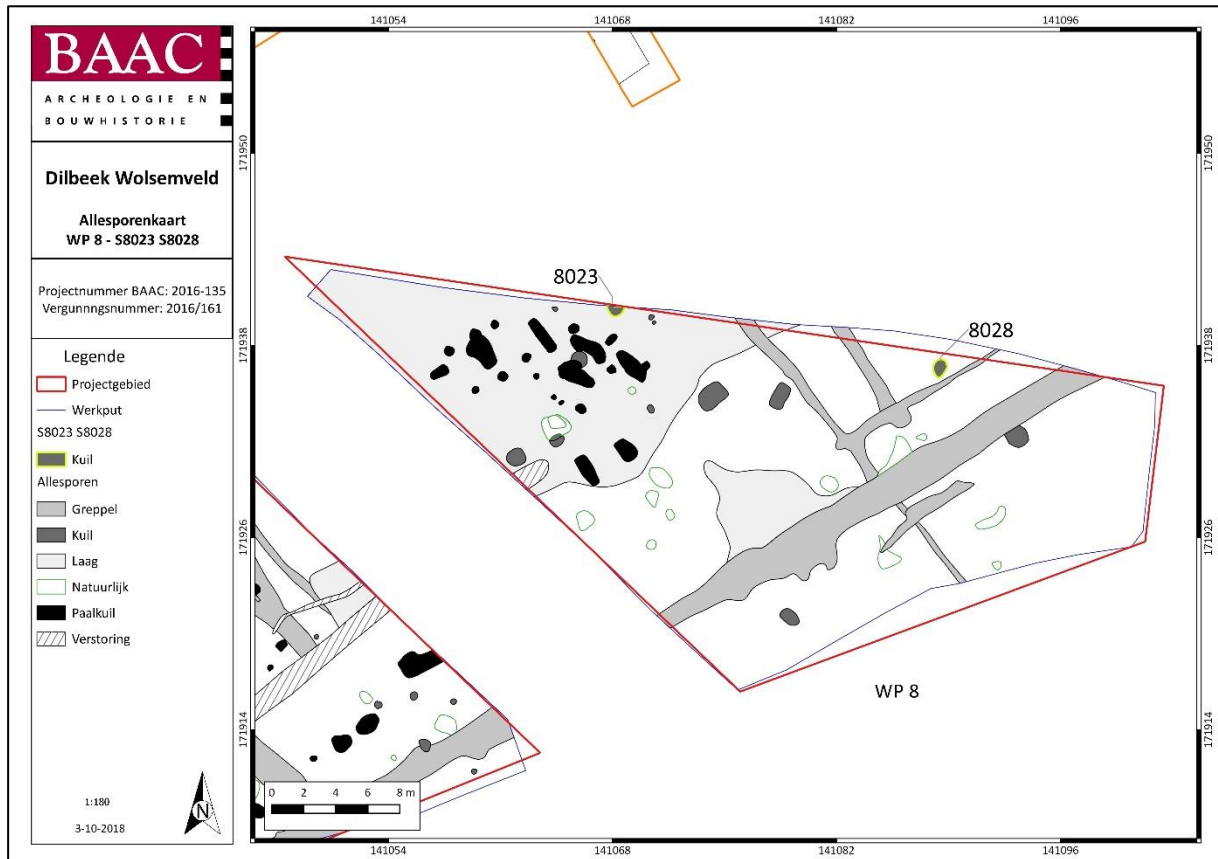

Figuur 18: Alle sporen kaart

5.1 IJzertijd

In het noordoosten van het onderzoeksgebied, in werkput 8, werden twee kuilen (sporen 8023 en 8028) aangesneden die beiden vermoedelijk op de overgang tussen de vroege- en midden ijzertijd moeten worden gedateerd.

Figuur 19: Locatie sporen 8023 en 8028 in werkput 8

Spoor 8023 was een 10 cm diepe kuil met een vlakke onderzijde. Hij had een blauwgrijze vulling waarin behalve enkele brokjes houtskool en natuurlijk gevormde ijzerconcreties ook enkele wandscherven handgevormd aardewerk werden aangetroffen. Het ging hier om vrij dikwandig materiaal, dat in de ijzertijd moet worden gedateerd. Het spoor was overigens slechts voor ongeveer de helft binnen het onderzoeksgebied gelegen.

Figuur 20: Coupe op spoor 8023

Spoor 8028 lag zo'n 20m ten oosten van 8023 in dezelfde werkput 8. Deze kuil was ongeveer 24cm diep bewaard en had net als spoor 8023 een vlakke onderzijde. De vulling was donkergrijs over lichtgrijs tot bijna wit van kleur. In de vulling van het spoor konden brokjes houtskool, verbrande leem en natuurlijk gevormde ijzerconcreties herkend worden. Behalve deze inclusies viel vooral het grote aantal scherven handgevormd aardewerk. Deze bevonden zich voornamelijk op de bodem van kuil en werden waarschijnlijk hier gedeponeerd vooraleer de kuil gedempt werd. Al deze scherven vertoonden sporen van secundaire branding. Ze behoorden toe aan minstens zes individuen, die het spoor in de tweede helft van de vroege ijzertijd tot en met midden ijzertijd dateren:

- Een drieledig individu met ronde lip op een uitstaande hals. De overgang van hals naar schouder is afgerond.
- Een drieledig individu dat sterk vervormd is door secundaire branding. Vermoedelijk had deze een ronde lip op een cilindrische hals en een zachte overgang naar de schouder.
- Een tweeledig individu met ronde lip op een holleschouder en scherpe overgang naar de buik.
- Een tweeledig individu met ronde lip op een holleschouder en scherpe overgang naar de buik. Kalenderbergversiering op de buik.
- Een tweeledig individu met ronde lip op een holleschouder en scherpe overgang naar de buik. Indrukken op de rand.
- Een tweeledige vorm met een ronde, licht uitstaande lip op een licht bolle schouder en een vrij scherpe knik van schouder naar buik.

Behalve deze scherven werd ook de restant van een weefgewicht aangetroffen in de kuil. Het ging hier om een afgeknotte kegelvorm met een enkele doorboring. Ook dit aardewerk gewicht bleek secundair gebrand.²²

²² Determinaties aardewerk T. Dysselincx – zie verder

Om het spoor nog beter in de tijd te kunnen plaatsen werd ervoor gekozen een C14-datering te laten uitvoeren op een verkoalde graankorrel aanwezig in de vulling. Deze gaf een datering aan tussen 370v.Chr. en 196v.Chr., dus in de midden ijzertijd tot begin van de late ijzertijd (met 2 σ correctie).²³

Figuur 21: Coupe op spoor 8028

Dit spoor vertoont verschillende kenmerken van een verlatingsritueel. Van Den Broeke stelde in 2002²⁴ een vijftal criteria op waaraan een spoor moet voldoen om als een dergelijk ritueel herkend te worden:

- De min of meer volledige opvulling van (het paalgatgedeelte van) de paalkuil
- Een beperking tot één of twee sporen per constructie
- Een dominantie van secundair gebrand aardewerk en/of gebrande leem onder het vondstmateriaal
- De aanwezigheid van forse delen van een of meerdere grote objecten, zoals potten
- Een gering aandeel van houtskool

Het hier aanwezige spoor voldoet aan bijna al deze criteria, er kan enkel niet met zekerheid gesteld worden dat dit ene spoor tot een structuur behoorde. Er worden echter vaak dergelijke geïsoleerde grondsporen van het formaat paalkuil aangetroffen met een dergelijke vulling. Er kan niet volledig uitgesloten worden dat het hier gaat om een éénpalige structuur van het type eenroeder.²⁵ Het kan echter ook gewoon om een kuil met geïsoleerde ligging gaan. Een laatste interpretatie is dat het hier gaat om een restant van een silo. Deze interpretatie is voornamelijk gebaseerd op de aanwezigheid van verschillende soorten cultuurgewassen (zie verder).

Wat duidelijk niet overeen komt met een interpretatie als verlatingsritueel is dat er toch een vrij groot aandeel houtskool aanwezig was in de vulling.

²³ Van Der Meer 2018, 8

²⁴ Van Den Broeke 2002, 54

²⁵ Van Den Broeke 2015, 89-90

Figuur 22: Voorbeeld van een éénroeder²⁶

Verlatingsoffers met tussenkomst van vuur (secundair gebrande scherven) komen reeds vanaf de late bronstijd voor in verschillende typen gebouwen, maar kennen voornamelijk hun zwaartepunt in de ijzertijd. De precieze aard van deze rituelen is echter nog niet gekend.²⁷ Het hier gevonden exemplaar past dus met zijn datering goed binnen deze periode. Ook het voorkomen van een weefgewicht naast het secundair gebrande aardewerk is zeker geen uitzondering.²⁸

Voorbeelden van dergelijke verlatingsoffers werden reeds veelvuldig gedocumenteerd in Nederland, onder andere te Nijmegen-Lent, Nijmegen-Oosterhout, Maastricht Randwyck, Oss-Ussen, maar werd ook reeds enkele malen in België aangetroffen, namelijk te Gent-Hogeweg, Meer-Zwaluwenstraat, Ekeren-Het Laar en Rotselaar-Gildenstraat.²⁹ Het voorkomen van een geïsoleerd grondspoor van het formaat paalkuil met dergelijke mogelijk verlatingsoffer werd reeds te Nijmegen gedocumenteerd.³⁰

Het voorkomen van ijzertijdsporen in een villadomein is ook niet uniek te noemen. Onder andere bij de Romeinse villa's te Hoegaarden-Goudberg³¹ en Kerkom (Boutersem)³² werden eveneens enkele kuilen met ijzertijdaardewerk aangetroffen.

Extra informatie betreffende het spoor kon verkregen worden door een analyse van de aanwezige macroresten. Er bleken voornamelijk cultuurgewassen en houtskool aanwezig. Het genomen monster bleek vrij divers te zijn aan cultuurgewassen. Zowel pluimgierst, bedekte gerst, emmertarwe, spelttarwe en mogelijk haver waren aanwezig. Ook werden peulvruchten, namelijk duivenboon, en een aantal niet verder determineerbare exemplaren gevonden. *“De cultuurgewassen zijn ontiaan van de meeste kafresten en onkruidzaden. De diversiteit aan cultuurgewassen in het assemblage is wellicht*

²⁶ <http://www.hooidelta.nl/nl/nederlands-hooibergmuseum/ruhof-bergen/87/ruhof-éénroeder>

²⁷ Van Den Broeke 2015, 83, 94-95

²⁸ Van Den Broek 2015, 90

²⁹ Van De Staey 2012, 14-15 & Dysselinck 2013, 88

³⁰ Van Den Broeke 2015, 89

³¹ Maes et al. 1999, 37-40

³² In 't Ven et al. 2006, 286

een representatie van de cultuurgewassen die de gebruikers van de vindplaats op dat moment verbouwden.

De vele houtskoolresten zijn mogelijk afkomstig van het hout dat voor het brandoffer is gebruikt. Het botanisch assemblage kan aldus binnen de bestaande interpretatie worden gepast, maar biedt verder geen houvast om de kuilvulling als een rituele depositie te interpreteren.

Een botanische assemblages in de context van een kuil uit de midden-ijzertijd, geïnterpreteerd als een verlaten silo met gedeponeerde weefgewichten zijn onder andere bekend van Borgloon-Vilsterbron.³³ Ook hier lijkt er sprake te zijn van een grotere diversiteit aan cultuurgewassen dan gebruikelijk zou zijn bij een opslagfunctie.³⁴

---

³³ Van der Meer 2014

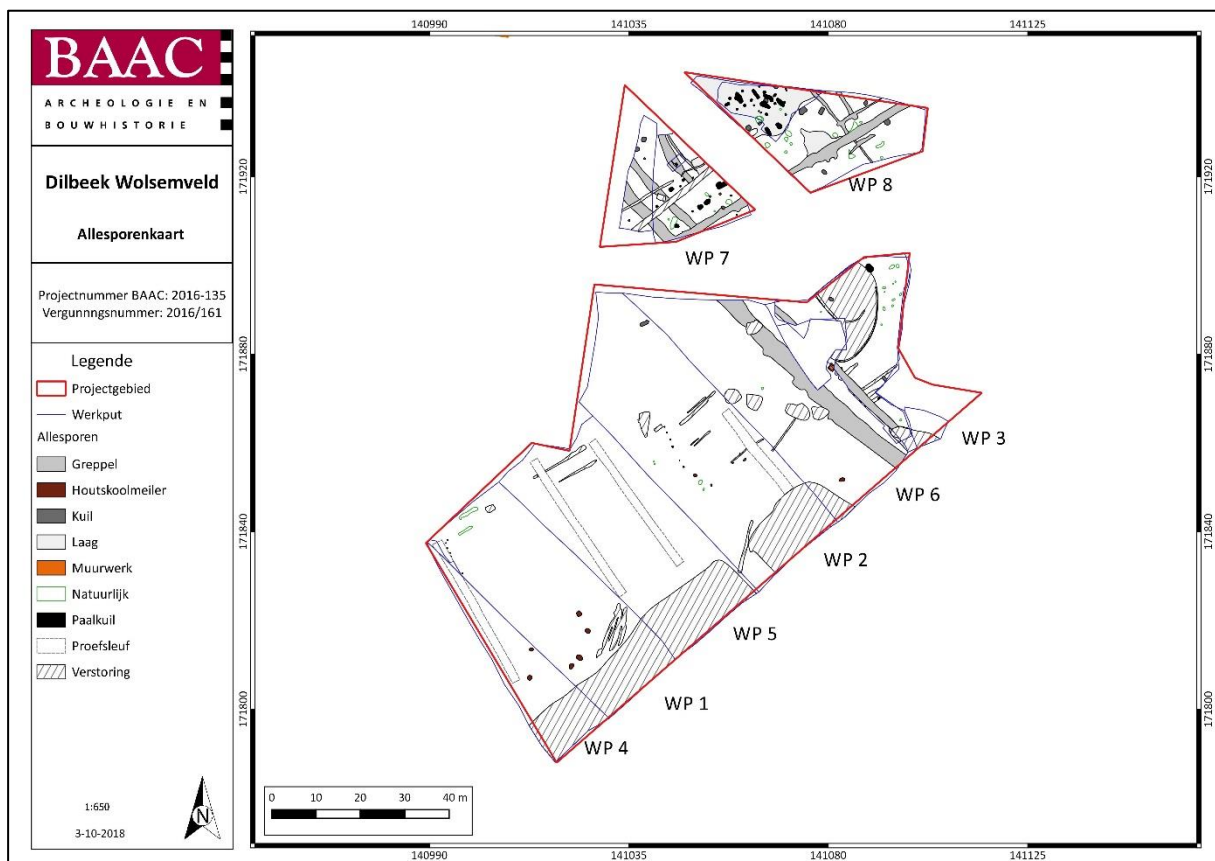
³⁴ Van Der Meer 2018, 12

5.2 Romeinse periode

De meeste sporen aangesneden binnen het onderzoeksgebied waren in de Romeinse periode te plaatsen. Dit moet niet verbazen, gezien de ligging van het gebied net ten zuiden (en zuidwesten) van een villadomein. Opvallend was wel dat er weinig tot geen sporen uit latere perioden werden aangetroffen.

Tijdens het onderzoek konden twee NW-ZO lopende greppels geïdentificeerd worden als de grens van het villadomein. Deze greppels konden vrij makkelijk geïdentificeerd worden als dezelfde exemplaren die het noordelijk gelegen villa-domein omgrensden, wat dus meteen betekent dat de sporen gevonden ten oosten van de greppels nog tot het villa-domein behoren. Dit domein blijkt dus nog groter dan initieel gedacht.

Er werden dan ook een veel groter aantal sporen herkend binnen het villadomein (dus ten oosten van de greppels), dan erbuiten. Er wordt voor de onderstaande beschrijving een onderscheid gemaakt tussen de sporen gevonden binnen en buiten het villa-domein.

Figuur 23: Alle sporenkaart

5.2.1 Buiten het villa-domein

Buiten de omgrachting werden maar weinig relevante archeologische sporen aangetroffen. Dit had ongetwijfeld te maken met het feit dat, ten minste in de Romeins periode, de grootste activiteit zich situeerde binnen het villadomein.

In totaal werden een 32-tal sporen aangesneden. De meeste hiervan waren ofwel het resultaat van recente (vermoedelijk 20ste-eeuwse) activiteit op het terrein (17 sporen), ofwel waren ze van natuurlijke aard (7 sporen). Er konden in totaal slecht 8 relevante sporen aangesneden worden (sporen 1002, 1003, 1005, 1006, 2003, 4001, 4002, 6003). Deze werden initieel geïnterpreteerd als mogelijke brandrestengraven omwille van de grote concentratie aan houtskool. Er werden echter, zowel op het terrein als na het uitzeven van de vullingen, geen restanten van verbrand botmateriaal aangetroffen. Er moet dus mogelijk een andere interpretatie gegeven worden voor de sporen. Er wordt hierbij gedacht aan houtskoolmeilers.

Van 4 van de 8 aanwezige sporen werd de aanwezige houtskool geanalyseerd op houtsoort. Tevens werd telkens een C14-datering uitgevoerd. Hieruit bleek dat de meeste sporen eerder in de volle middeleeuwen te dateren waren (veelal 10de-12de eeuw). Slechts één spoor kon duidelijk in de Romeinse periode geplaatst worden, spoor 2003. Dit spoor lag tevens vrij geïsoleerd ten opzichte van de andere gelijkaardige sporen.

Sporen 1002, 1003, 1005, 1006, 4001, 4002, waarvan er twee in de 10de-12de eeuw konden worden gedateerd, lagen wel geclusterd in het westen van het onderzoeksgebied. Het lijkt waarschijnlijk dat de andere sporen binnen de cluster ook in de volle middeleeuwen moeten worden gedateerd.

Spoor 6003 lag, net als spoor 2003, ook geïsoleerd. Dit spoor werd echter ook via een C14-datering in de volle middeleeuwen gedateerd.

De sporen 1002, 1003, 1005, 1006, 4001, 4002 en 6003 zullen, gezien hun datering, later besproken worden.

Houtskoolmeiler of crematiegraf? Het spoor 2003

Spoor 2003 was min of meer centraal binnen het onderzoeksgebied gelegen. Het spoor was matig goed bewaard en mat 80x60cm. Tijdens de aanleg van het vlak was het reeds duidelijk dat er een grote hoeveelheid houtskool in het spoor aanwezig was. Ook duidelijk was de vrij hoge mate van bioturbatie.

De interpretatie van het spoor is niet geheel duidelijk. Voorlopig kunnen twee interpretaties naar voren gebracht worden: een interpretatie als crematiegraf en een interpretatie als meilerkuil (voor de productie van houtskool). Beide interpretaties hebben argumenten pro en contra (zie verder).

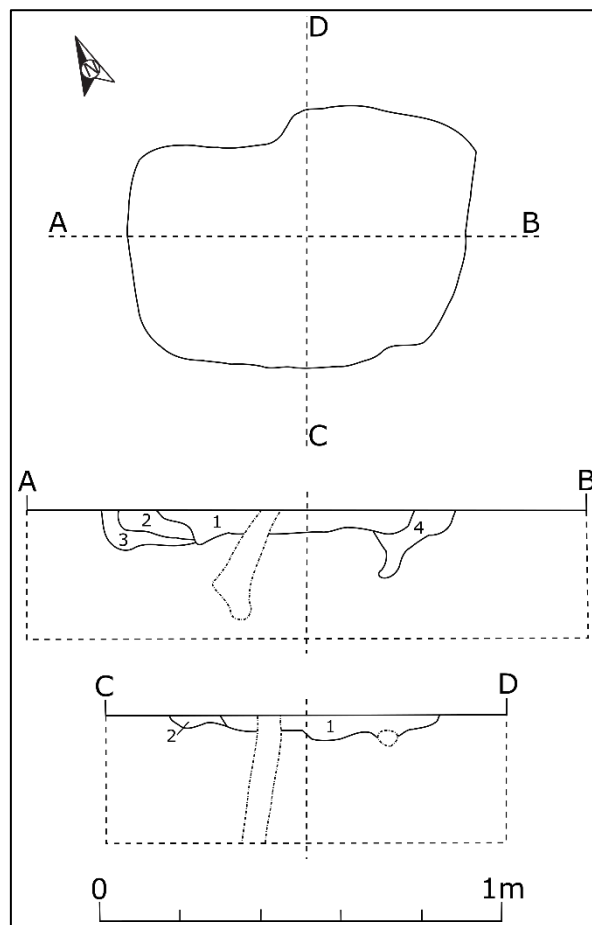

Figuur 24: Spoor 2003 in het vlak (links) en coupe (rechts)

Na het couperen werd duidelijk dat het spoor bestond uit 4 verschillende lagen, waarbij een bewaarde diepte van ongeveer 6cm werd vast gesteld:

1. Zwartgrijze vulling, leem, grote hoeveelheid houtskool, brokjes verbrande leem, brokjes van bouw materiaal (tegula of imbrex).
2. Lichtbruine vulling, leem, weinige hoeveelheid houtskool, brokjes natuurlijk gevormd ijzer, gebioturbeerd
3. Lichtbruin tot grijze vulling, leem, matige hoeveelheid houtskool, brokjes bouw materiaal (tegula of imbrex), gebioturbeerd
4. Lichtbruine vulling, leem, matige hoeveelheid houtskool, brokjes bouw materiaal (tegula of imbrex), gebioturbeerd

Figuur 25: Tekening van spoor 2003 in het vlak en coupes

De vullingen werden integraal verzameld met bulkmonsters, die allemaal gezeefd werden over drie maaswijdten (5, 3, 1 mm). Er bleken in deze vullingen voornamelijk verharde leembrokjes en houtskoolstukjes aanwezig te zijn. Ook enkele brokjes baksteen/tegula/imbres waren aanwezig. In tegenstelling tot de andere gelijkaardige sporen uit de middeleeuwen (1002, 1003, 1005, 1006, 4001, 4002), waren in dit spoor een relatief klein aantal kleine ijzeren nageltjes aanwezig.

De aanwezige houtskoolresten werden anthrologisch geanalyseerd. Es (*Fraxinus*) bleek de dominante houtsoort te zijn, met een zeer kleine bijmenging van Eik (*Quercus*). Het gebruik van Es (*Fraxinus*) voor de aanmaak van houtskool is niet gebruikelijk, meestal wordt gebruik gemaakt van hardere houtsoorten, zoals Beuk en Eik. Deze hardere houtsoorten zorgen immers voor houtskool van hogere kwaliteit (met een hogere brandwaarde). Es werd wel reeds eerder aangetroffen in meilerkuilen in combinatie met hardere houtsoorten, maar is bvb. wel vrij zeldzaam in brandrestengraven in Vlaanderen.³⁵ De keuze voor deze inferieure houtsoort zou kunnen verklaard worden door de geringe beschikbaarheid van betere houtsoorten. Bij de pollenanalyse van een waterput en beekdal binnen het villa-domein bleek reeds een zeer laag boompollenpercentage. Vermoedelijk is het Essenhout afkomstig van als hakhout beheerde bossen op de alluviale delen van het landschap.³⁶

³⁵ Deforce & Haneca 2012

³⁶ Van Der Meer 2018, 26

Door de afwezigheid van duidelijk dateerbare vondsten bleek het noodzakelijk een C14-datering te laten uitvoeren. Deze werd uitgevoerd op een houtskool-takje. Er kwam een datering tussen 47v.Chr. – 74n.Chr. (bij 2σ correctie) uit de bus. Deze datering komt zeer goed overeen met de dateringen van enkele structuren binnen het villa-domein (zie verder).

Wat de interpretatie betreft blijft een definitief besluit moeilijk. De aanwezigheid van voornamelijk essenhout (*Fraxinus*) in het spoor wijst niet op een duidelijke interpretatie als meilerkuil, hiervoor werd immers voornamelijk meer geschikt hardhout zoals eik of beuk gebruikt. Ook bleken bij het spoor geen duidelijke sporen van verbrand sediment of verbrande kuilwanden te zien. Deze zijn meestal wel aanwezig bij houtskoolbranderskuilen, het hout werd immers in de kuilen zelf verbrand. Dit in tegenstelling tot crematiegraven, waar de verbranding op een andere locatie gebeurde (het *ustrinum*) en de resten (of een deel ervan) in een kuil werden gedeponereerd.³⁷ Ook het voorkomen van vondsten (aardewerk, metaal e.d.) in een dergelijk spoor is ook niet gebruikelijk. In dit spoor bleken wel enkele nageltjes en brokjes baksteen/tegula/imbrex aanwezig te zijn.

Mogelijk moet dus eerder aan een interpretatie als crematiegraf gedacht worden. Een tegenargument hier echter is de totale afwezigheid van verbrand botmateriaal en duidelijke grafgiften. Dit zou misschien kunnen verklaard worden door de bewaringstoestand van het spoor.

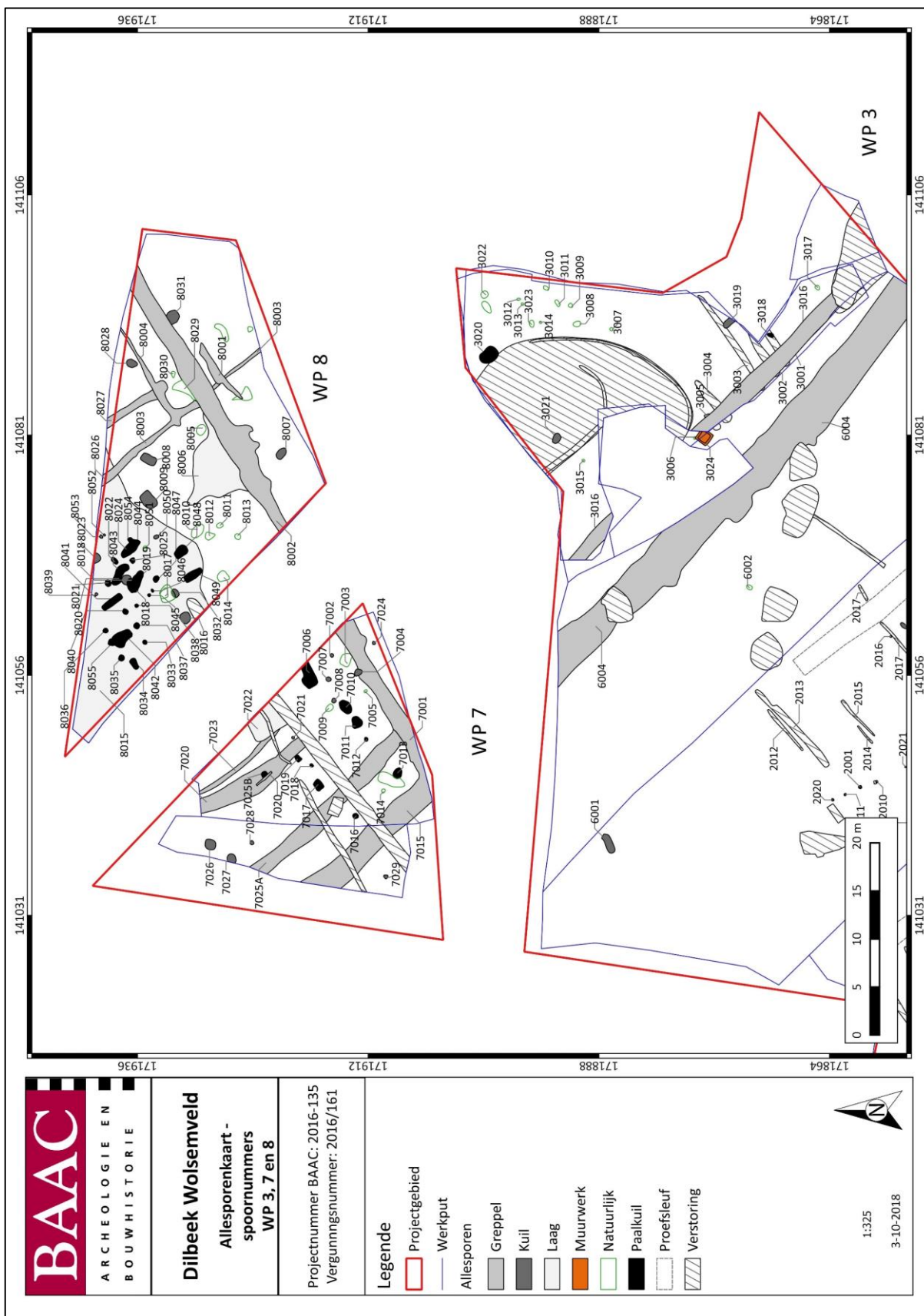
³⁷ Deforce & Marinova & Dalle 2015, 78

5.2.2 Binnen het villa-domein

Zoals reeds aangehaald was het villa-domein begrensd door twee parallel lopende greppels met een NW-ZO oriëntatie. Deze twee greppels werden reeds aangesneden bij de opgraving van het villa-domein zelf, en werden dus ook hier weer herkend, meer bepaald in het oosten van de onderzoekzone. De zone ten oosten van deze greppels was eertijds binnen het domein gelegen. Deze zone kwam voornamelijk overeen met werkputten 3, 7 en 8.

Het moet dan ook niet verbazen dat in deze drie werkputten de meeste sporen werden aangetroffen. Het ging hier voornamelijk om paalkuilen behorende tot ten minste 4 structuren, enkele losse kuilen en een aantal greppels. De meeste sporen (alook de vier herkende structuren) werden in de meest noordoostelijk gelegen werkputten 7 en 8 herkend. Deze werkputten waren tevens het dichtst gelegen tegen de noordelijk gelegen opgraving van het villa domein. Echter ook in de meer zuidelijk gelegen werkput 3 werden twee paalkuilen van structuren herkend.

Gezien de begrenzende greppels nog verder liepen in zuidoostelijke richting, buiten het onderzoeksgebied, kan worden vermoed dat het villa-domein nog verder zuidwaarts liep, mogelijk tot aan de huidige Smissebeek, die vroeger waarschijnlijk een veel breder stromingsgebied kende.

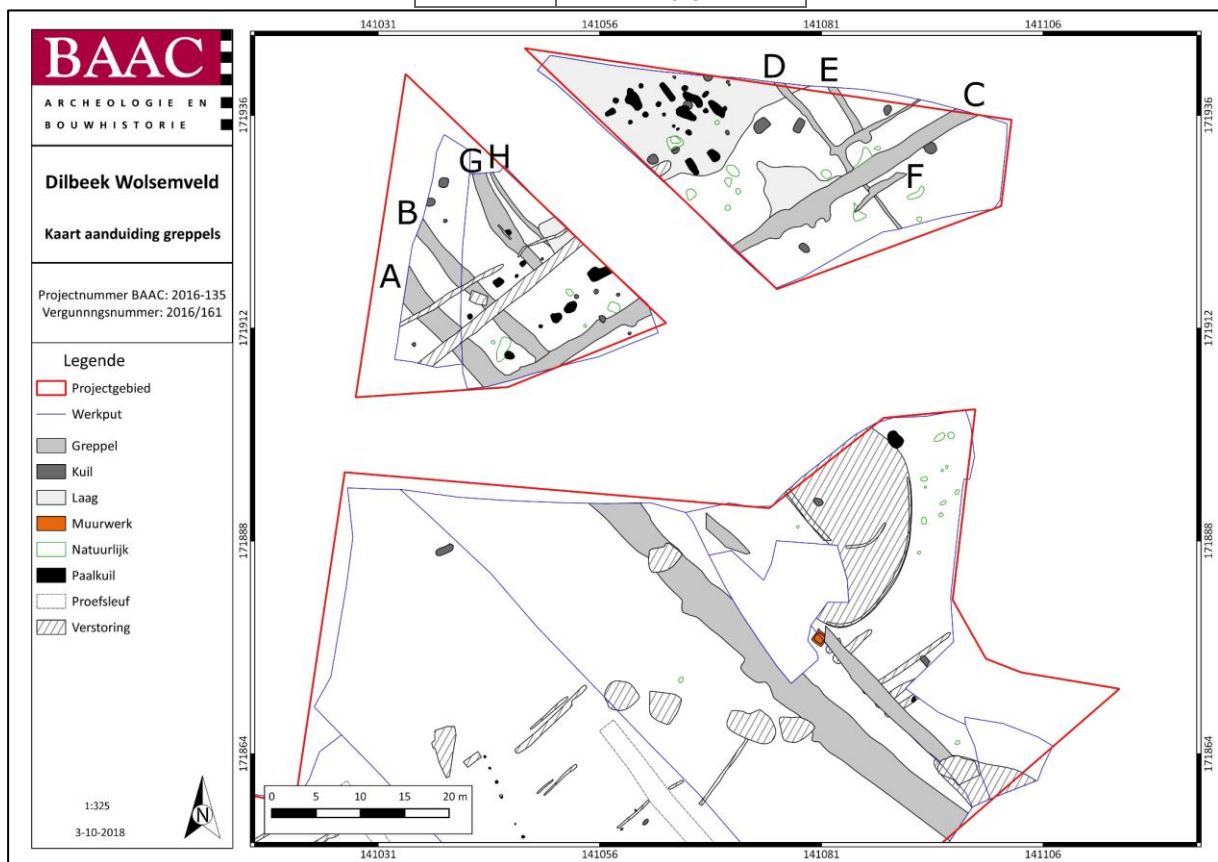
Figuur 26: Detail sporenkaart werkputten 3, 7 en 8

a) Indeling van het landschap: de greppels

In totaal konden er tijdens de opgraving een achttal greppels herkend worden. Op onderstaande tabel en kaart zijn deze met hoofdletters A t.e.m. H gelabeld. De/Het overeenkomstig(e) spoornummer(s) staat/staan in de tabel vermeldt:

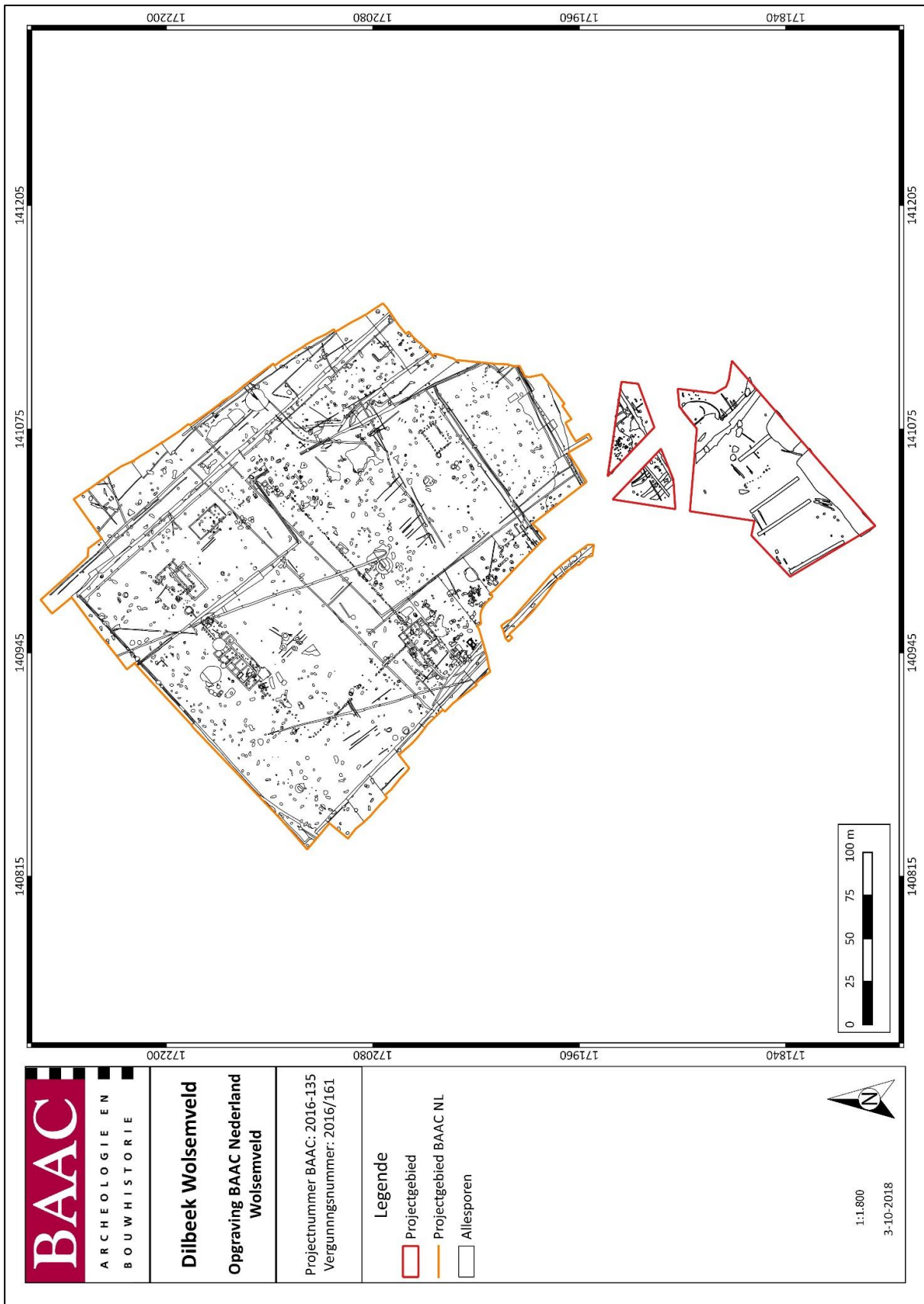
Tabel 2: Greppels

Greppel	Spoornummer(s)
A	6004, 7015
B	3016, 7025A
C	7001, 8002
D	8003, 8004, 8026
E	8027
F	8001
G	7020
H	7023

Figuur 27: Aanduiding greppels

Greppels A (sporen 6004, 7015) en B (sporen 3016, 7025A) werden herkend in werkputten 3, 6 en 7. Ze hadden beiden een NO-ZW oriëntatie en zijn te beschouwen als de daadwerkelijke grens van het villa-domein. Delen van deze greppels werden reeds aangesneden tijdens de opgraving ten noorden van dit onderzoek, waar ze ook duidelijk de grens vormden.

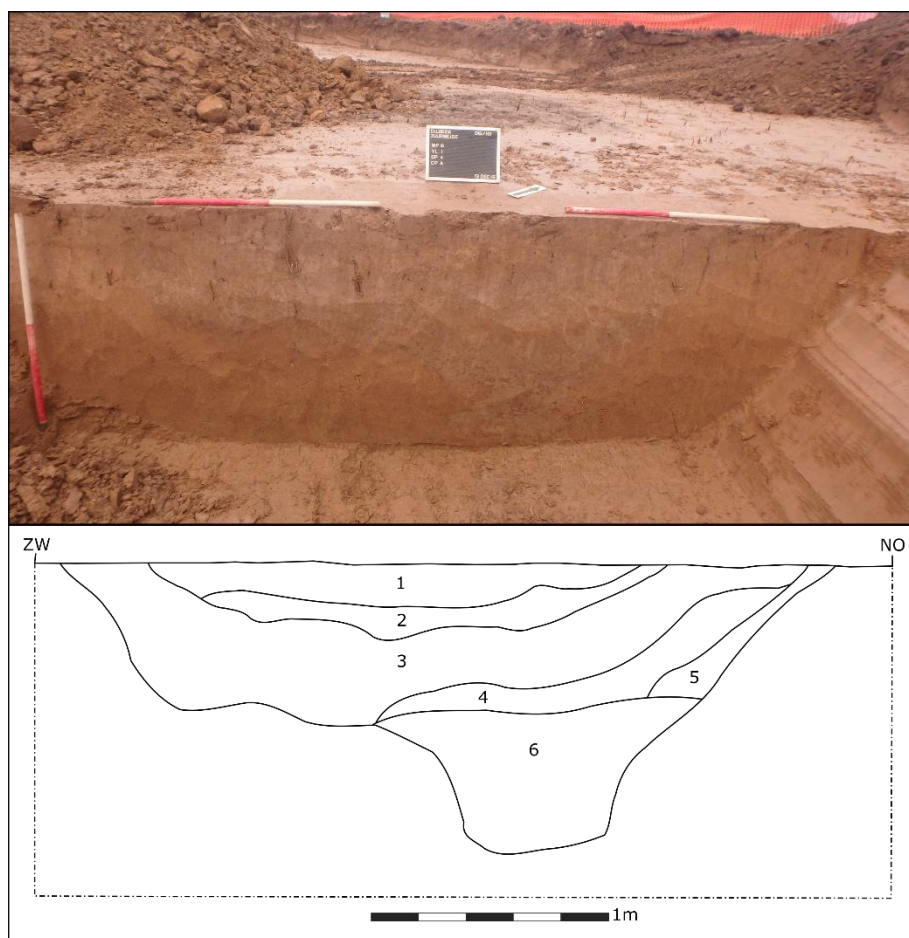

Figuur 28: Alle sporenplan Projectgebied BAAC Nederland en hier beschreven opgraving

Greppel A was met zijn ca. 4 m duidelijk breder dan greppel B, die slechts 2 m breed was. Beide greppels werden meermaals gecoupeerd (greppel A – 3 keer; greppel B – 4 keer), waardoor het verloop duidelijk kon worden bepaald. Greppel A was in twee coupes ca. 120 cm diep bewaard, in de meest noordelijke coupe, in werkput 6, bleek hij echter 144 cm diep bewaard. Toch leek de greppel vaak een sterk gelijkaardig verloop te hebben. Vooral de coupes a en b leken erg op elkaar. In deze twee coupes leek hij eerder uit twee delen te bestaan, een smaller en ondieper westelijk deel en een breder en dieper oostelijk deel. In coupe c bleek de meer ondiepe greppel te zijn verdwenen. Er konden in de verschillende coupes grofweg een zestal lagen herkend worden:

1. Een grijsbruin lemig pakket met inclusies van houtskool en natuurlijk gevormde ijzer- en mangaanbrokjes. In deze laag, die in het vlak zichtbaar was, werd aardewerk gevonden. Ook was ze sterk gebioturbeerd.
2. Een oranje over lichtbruin tot lichtgrijs gevlekt lemig pakket met natuurlijk gevormde ijzer- en mangaanbrokjes als inclusies. Deze laag was matig gebioturbeerd.
3. Een bruingrijs lemig pakket, met inclusies van houtskool en natuurlijk gevormde ijzer- en mangaanbrokjes. In dit pakket werd aardewerk aangetroffen. Het was tevens matig gebioturbeerd.
4. Een oranje-lichtbruin en lichtgrijs gevlekt, lemig pakket met houtskool en natuurlijk gevormde ijzer- en mangaanbrokjes als inclusies. Dit pakket was matig gebioturbeerd.
5. Een bruingrijs, lemig pakket met inclusies van houtskool en natuurlijk gevormde ijzer- en mangaanbrokjes. Ook dit pakket was matig gebioturbeerd.
6. Een grijs tot bruin gevlekt, lemig pakket met houtskool en natuurlijk gevormde ijzer- en mangaanbrokjes als inclusies.

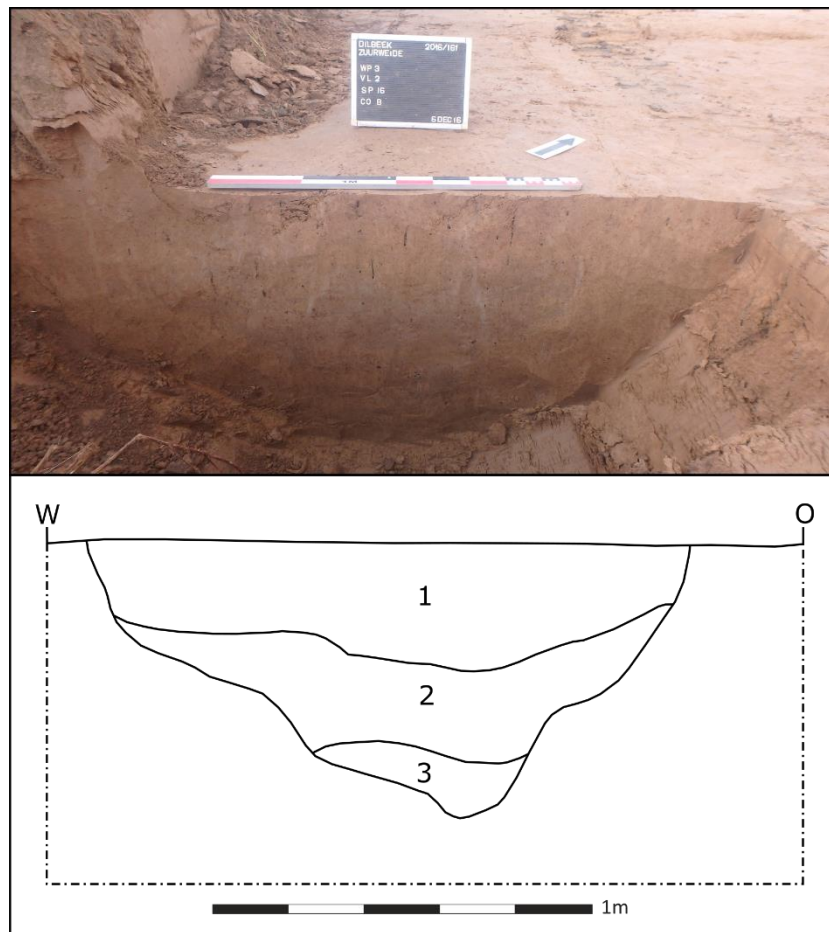

Figuur 29: Eén van de coupes op greppel A (spoor 6004)

Greppel B (spoornummers 3016, 7025A) had een erg grillig, doch spits verloop in de coupe, waardoor hij niet overal even diep bewaard was. Een diepte tussen 62 en 82 cm kon worden vastgesteld. In het noordoosten van het onderzoeksgebied, ter hoogte van werkput 7 kon een erg spits, bijna V-vormig verloop opgetekend worden. Er konden in de vier coupes telkens 2 tot 3 opvullingspakketten herkend worden:

1. Een bruin tot grijs gevlekt, lemig pakket met inclusies van houtskool, natuurlijk gevormde ijzer- en mangaanbrokjes
2. Een overwegend grijs tot lichtbruin gevlekt, lemig pakket met inclusies van houtskool en natuurlijk gevormde ijzer- en mangaanbrokjes. In deze vulling werd aardewerk aangetroffen.
3. Een bruingrijs, lemig pakket met een grote hoeveelheid natuurlijk gevormde ijzer- en mangaanbrokjes.

Figuur 30: Coupe op greppel B (Spoor 3016, 7025A - min of meer centraal in werkput 3)

Figuur 31: Greppel B in werkput 7 (als spoor 7025) - zeer spitse V-vorm

Het is niet zeker of beide greppels als gelijktijdig moeten worden beschouwd. Het materiaal aanwezig in de binnenste greppel B (spoornummers 3016, 7025A) gaf geen definitief uitsluitsel over wanneer deze gedempt was. Er bleek behalve een vroeger te dateren scherf van een Zuid-Gallische terra

sigillatakomp type Dragendorff 29, tussen 40 en 85 n.Chr.³⁸, ook een tweetal scherven van een Trierse metaalglanswaarbeker, voornamelijk in de 3de eeuw te dateren³⁹, aanwezig. Deze laatste scherfjes zijn mogelijk als intrusiefte beschouwen, het ging om twee kleine, sterk verweerde wandfragmentjes. Verder bleken voornamelijk scherven van low lands ware 1, kruikwaar uit regio Bavay, kruikwaar uit de regio Dourges en handgevormd aardewerk aanwezig. Deze zaken duiden ten minste op een opvulling van de greppel vanaf de tweede helft van de 1ste eeuw n.Chr., vermoedelijk zelfs eerder vanaf de Flavische periode.⁴⁰ Tijdens het onderzoek van het grotere, noordelijke deel van het villadomein was er in deze greppel o.a. een munt uit 79 n.Chr. aanwezig, wat een opvulling zelfs na 79 n.Chr. plaatst.⁴¹

Bij de buitenste greppel A kon het aardewerk aanwezig in de opvullingspakketten ook enkel aangeven dat er een opvulling na de Flavische periode kon worden geplaatst. Er werd bijzonder weinig aardewerk aangetroffen in deze toch wel brede en diepe greppel. Een van deze enige scherven, een wandscherf van een mortarium afkomstig uit de regio Bavay plaatst de vulling na deze Flavische periode.⁴² Er kan dus niet met zekerheid gezegd worden of er een tijdsverschil is tussen deze buitenste en binnenste greppel (A en B).

Greppel C (sporen 7001, 8002) leek aan te sluiten op de buitenste, bredere en diepere greppel. Hoewel het zeer onduidelijk was, leek hij de smallere en meer ondiepe, binnenste greppel B te oversnijden. Vermoedelijk is deze greppel C dan ook later te dateren dan de binnenste greppel B. De relatie tussen greppel C en A (buitenste omgrachting), kon niet duidelijk gezien worden. De greppel had een, ten opzichte van greppels A en B, haakse NO-ZW oriëntatie. De greppel zelf was ongeveer 1,5 m breed. Het spoor werd drie maal gecoupeerd (één keer in werkput 7 en 2 keer in werkput 8). De greppel bleek tussen 62-74 cm diep bewaard te zijn en te bestaan uit ten minste vier lagen:

1. In werkput 7 bleek dit pakket een eerder bruinrijze kleur te hebben. In werkput 8 leek het eerder lichtgrijs tot wit gelaagd te zijn. In beide pakketten werden wel natuurlijk gevormde ijzerbrokjes waargenomen. Ook had het pakket steeds een lemige textuur en was het matig gebioturbeerd.
2. Lgr br fe, mn, aw, bio/grbr hk, fe, lichtgele vlekjes
3. Dit pakket werd enkel in werkput 7 waargenomen. Het had een lichtgrijze kleur, een lemige textuur en er werden brokjes natuurlijk gevormd ijzer en mangaan in herkend.
4. Dit onderste pakket had een oranje-bruine kleur en lemige textuur. Er bleken veel roestvlekken, een resultaat van natuurlijke oxidatie-reductie verschijnselen, in herkend te worden.

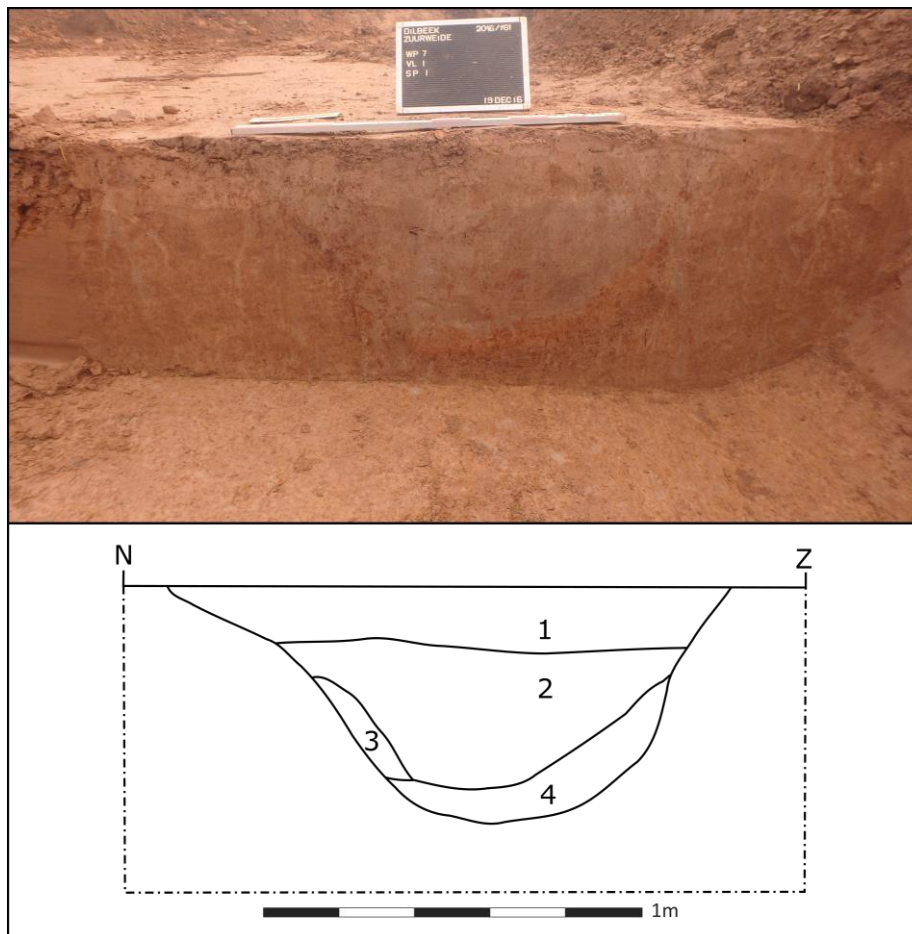
³⁸ Webster 1996, 40 & Tyers 1996

³⁹ Brulet, Vilvorder, Delage 2010, 355

⁴⁰ Low Lands Ware 1 komt voornamelijk voor vanaf de Flavische periode (De Clercq & Degryse 2007, 456-457). De kruikwaar uit regio Bavay-Famars en Dourges komt reeds voor vanaf het midden van de 1ste eeuw, maar blijkt meer populair vanaf de Flavische periode. (De Mulder, De Schieter, Sturtewagen 2005, 36 & Willems 2005, 58-59)

⁴¹ Mondelinge mededeling P. Weterings

⁴² Willems 2005, 25-26

Figuur 32: Coupe op greppel C in werkput 7 (spoor 7001)

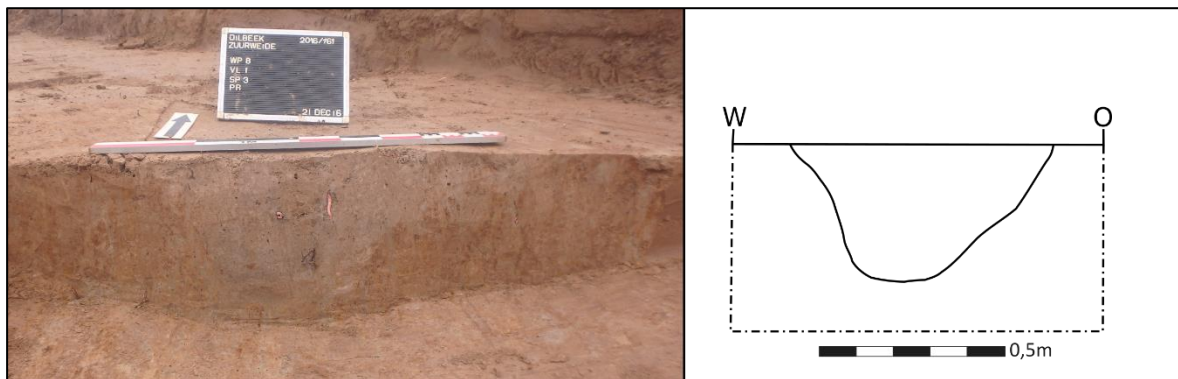
In deze pakketten kon aardewerk verzameld worden dat op zijn breedst moest worden gedateerd tussen de Flavische periode en het begin van de 3de eeuw. Daterende elementen waren hierbij de aanwezigheid van low lands ware 1⁴³ en een scherf van een beker Holwerda 26 of 27/Deru P41-57 in een zeepwaarachtig baksel, dat door Vermeulen voornamelijk in de Flavische periode tot aan het begin van de 3de eeuw geplaatst wordt.⁴⁴

Greppel C oversneet op zijn beurt enkele smallere en meer ondiep bewaard greppelrestanten in werkput 8. Dit zijn de greppels D (sporen 8003, 8004, 8026), E (spoor 8027) en F (spoor 8001). Al deze greppels zijn dus van oudere datum dan greppel C.

Greppel D (spoornummers 8003, 8004, 8026) was een systeem van relatief ondiep (26-36cm) bewaarde greppels die allemaal ofwel een NW-ZO of een haakse NO-ZW oriëntatie hadden en over het algemeen 70 cm breed waren. Er kon in de twee coupes die op het spoor gezet werden telkens slechts 1 pakket herkend worden, een bruingrijs lemig geheel met natuurlijk gevormde ijzer- en mangaanbrokjes, houtskoolstukjes en brokjes baksteen/tegula/imbex. In dit greppelsysteem werden wat wandscherven grijs, reducerend gebakken aardewerk aangetroffen, alsook wat randscherven van een dolium type Haltern 89. Deze exemplaren kunnen het systeem enkel in de Romeinse periode plaatsen.

⁴³ De Clercq & Degryse 2007, 456-457

⁴⁴ Vermeulen 1992, 84-85

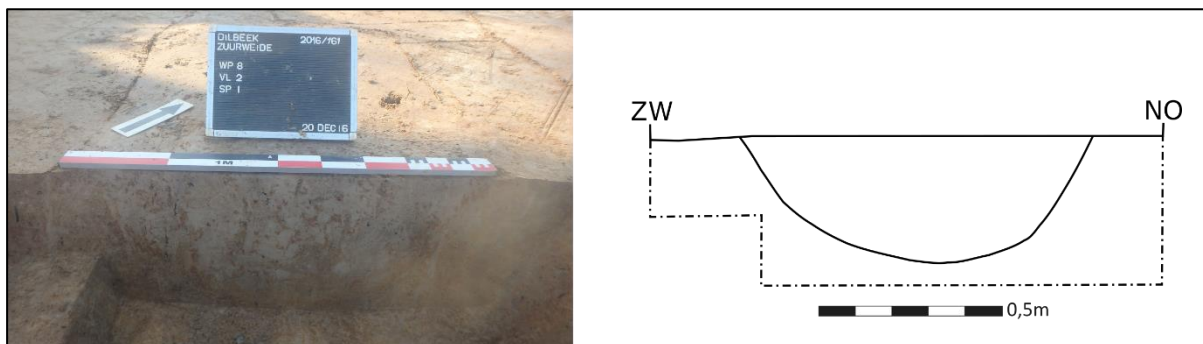
Figuur 33: Coupe op greppel D, mee bepaald spoor 8003

Mogelijk moet ook de greppel E (spoornummer 8027) tot het systeem van greppel D gerekend worden. Er kon slechts een zeer onduidelijke oversnijding van greppel D over E waargenomen worden. Greppel E had eveneens een NO-ZW oriëntatie, gelijk aan deze van greppel D en was ongeveer 70cm breed in het vlak. Hij werd éénmaal gecoupeerd, waardoor kon gezien worden dat hij ongeveer 36 cm diep bewaard was en er twee lagen konden waargenomen worden:

1. Een bruingrijs, lemig pakket met natuurlijk gevormde ijzerbrokjes, houtskoolstukjes en brokjes baksteen/tegula/imbrexbrokjes. Dit pakket was matig gebioturbeerd.
2. Dit pakket was bijna identiek aan het bovenliggende pakket 1, maar leek iets lichter van kleur te zijn. Dit kan mogelijk te wijten zijn aan uitloging.

Er kon uit deze greppel geen dateerbaar materiaal verzameld worden.

Greppel F (spoornummer 8001) lag parallel aan greppel C (spoornummers 7001, 8002) en oversneed greppel D (spoornummers 8003, 8004, 8026). Het was een korte (7m lengte) greppel, die op zijn breedst ongeveer 1m was. In coupe bleek hij 34 cm diep bewaard. Er kon slechts één vulling herkend worden, namelijk een grijs en oranje gevlekt, lemig pakket met natuurlijk gevormde ijzer- en mangaanbrokjes en brokjes van baksteen/tegula/imbrex. Deze laatste konden het spoor in de Romeinse periode plaatsen. Er werd verder geen aardewerk of andere dateerbare vondsten in de vulling aangetroffen.

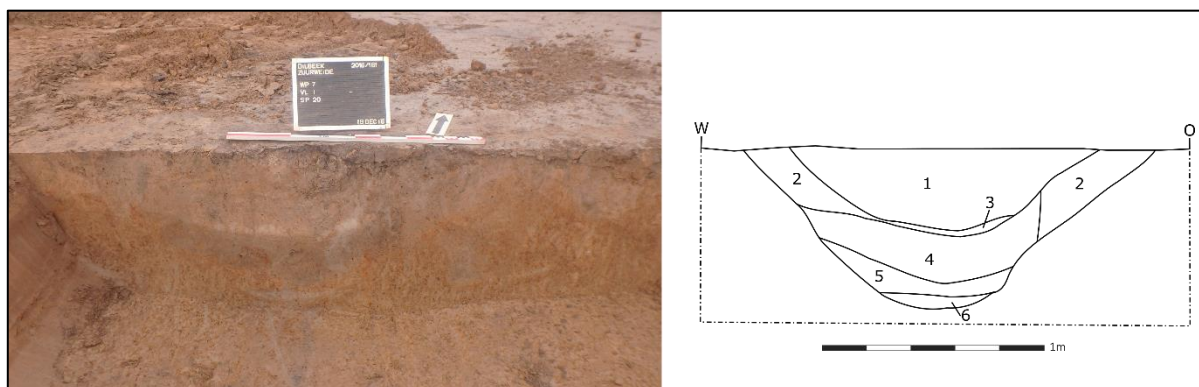
Figuur 34: Coupe op greppel F (spoor 8001)

Tot slot werden in werkput 7 nog twee fragmenten van NW-ZO georiënteerde greppels aangetroffen, namelijk greppels G (spoor 7020) en H (spoor 7023). Deze twee lagen parallel aan elkaar met een tussenafstand van ongeveer 0,5 tot 1m. Greppel G (spoor 7020) was in het vlak veel breder (ongeveer

2,4 m) dan de ten oosten ervan liggen greppel H (spoor 7023 – slechts ca.0,5 m breed). Greppel G bleek bij het couperen circa 74 cm diep te zijn bewaard en te bestaan uit ten minste 6 vullingen.

1. Een lichtgrijs lemig pakket met natuurlijk gevormde ijzerbrokjes, houtskoolstukjes en baksteen/tegula/imbrexbrokje als inclusies.
2. Een lichtgrijs, lemig pakket met een weinig aantal brokjes natuurlijk gevormde ijzerbrokjes en houtskoolstukjes als bijmenging.
3. Een grijs pakket leem met brokjes natuurlijk gevormd ijzer en enkele brokjes houtskool.
4. Een site, zeer compact pakket leem zonder inclusies.
5. Een grijs pakket leem, met een matige hoeveelheid houtskoolstukjes en natuurlijk gevormde ijzerbrokjes als inclusies.
6. Een oranje-geel, lemig pakket met natuurlijk gevormde ijzerbrokjes als inclusies.
7. Een wit, zeer compact pakket leem. Dit pakket was zeer gelijkaardig aan vulling 4.

In de lagen van greppel G (spoor 7020) werden geen strak dateerbare vondsten gedaan. Het spoor kon slechts algemeen in de Romeinse periode gedateerd worden. De greppel oversneed een paalkuil (spoor 7025B), die echter ook geen dateerbaar materiaal bevatte.

Figuur 35: Coupe op greppel G (spoor 7020)

Greppel H bleek 24cm diep bewaard te zijn en te bestaan uit slechts één, blauwgrijs pakket leem, waarin natuurlijk gevormde ijzerbrokjes en houtskoolstukjes te vinden waren. Deze greppel kon niet gedateerd worden, maar moet vermoedelijk, gezien het gelijkaardige uitzicht ten opzichte van de andere sporen in de omgeving, ook in de Romeinse periode geplaatst worden.

b) De gebouwen: structuren

In totaal konden een viertal mogelijke structuren herkend worden. Deze waren allemaal gelegen binnen werkputten 7 en 8.

Figuur 36: Alle sporen kaart werkputten 7 en 8

Figuur 37: Aanduiding structuren op alle sporen kaart

Structuur 1

Van structuur 1 waren ten minste drie en mogelijk 8 paalkuilen bewaard: sporen 7010, 7011, 7012, 7013, 7016, 7017, 7018, 7019. Hij was niet compleet binnen de werkput gelegen, maar liep verder in zuidelijke richting (buiten de werkput). Deze structuur had een NW-ZO oriëntatie en volgde daarmee de dominante richting van het villa-domein.

Figuur 38: Structuur 1 in werkput 7

Het lijkt hier te gaan om een gebouw met kruisvormige krachtenverdeling. Een exact type kan, omdat er slechts een deel van de structuur werd aangesneden, niet gegeven worden. Doordat het gebouw niet volledig kon worden opgegraven hebben we ook het raden naar de exacte lengte. De breedte kon wel achterhaald worden, namelijk ongeveer 8,5 m. Gezien de meeste gebouwen van dit type meestal een 2-1 lengte-breedte verhouding hebben⁴⁵, kan een lengte van 17 m worden vermoedt, maar dit is allerm minst zeker. De lengte van de vermoedelijk eerste travee kon wel gemeten worden, deze was 7 m.

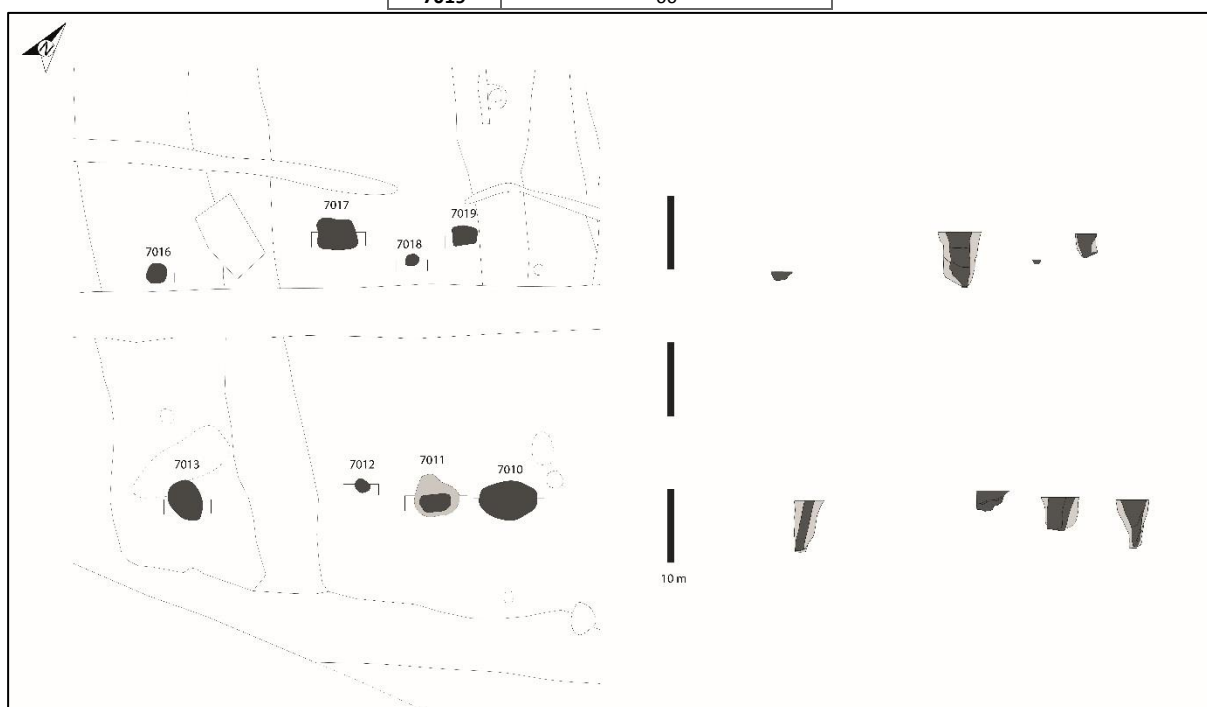
De sporen behorende tot deze structuur waren over het algemeen goed bewaard. Vooral de nokpaal spoor 7017 en twee zijpalen 7013 en 7010 bleken erg diep bewaard te zijn. Bij alle paalkuilen bleek steeds nog een paalschaduw aanwezig te zijn. De paalschaduwen van sporen 7010 en 7017 leken te suggereren dat de palen recht stonden. Bij sporen 7013 en 7011 leken ze eerder schuin te staan. Dit kan echter te maken hebben met formatieprocessen zoals het wegzakken of instorten van het huis of zelfs het intentioneel afbreken ervan.⁴⁶ Het zou echter kunnen wijzen op een constructiewijze, met name de A-frame, waarbij schuine palen gebruikt worden om het dak te dragen.

⁴⁵ De Clercq 2009, 283-290

⁴⁶ De Clercq 2009, 284

Tabel 3: Diepte van de paalkuilen

Spoor	Bewaarde diepte paalkuil (in cm)
7010	130 - 144
7011	90
7012	24
7013	130 - 144
7016	56
7017	130 - 144
7018	12
7019	66

Figuur 39: Structuurplan structuur 1

Gebouwen met kruisvormige krachtenverdeling zijn zeer courant binnen het zandige gebied van Oost- en West-Vlaanderen als hoofdgebouwen op verschillende landelijke nederzettingen.⁴⁷ Echter ook op villasites blijken ze meermaals voor te komen. Zo werden tijdens de opgraving van het villadomein door BAAC Nederland reeds een viertal exemplaren aangetroffen. Deze waren steeds aan de rand van het villa-terrein, binnen het pars rustica (het villa deel waar slaven verbleven, vee en producten werden gestald), gelegen.⁴⁸ Ook op andere villasites blijken ze regelmatig voor te komen, o.a. te Hody (Hamois)⁴⁹, Corria (Gesves)⁵⁰, Champion (Hamois)⁵¹, Vezin (Andenne)⁵², Ghilenghien (Meslin-l'èveque (Ath))⁵³, Clavia (Ohey/Evelette)⁵⁴ en Aalter.⁵⁵

⁴⁷ Declercq 2009, 283

⁴⁸ Weterings 2016, 181

⁴⁹ Lefert 2018

⁵⁰ Lefert & Bausier 2011

⁵¹ Lefert & Bausier 2011

⁵² Lefert & Bausier 2011

⁵³ Deramaix 2010

⁵⁴ Lefert 2014

⁵⁵ Van Der Velde & De Clercq 2015

Gebouwen met kruisvormige krachtenverdeling komen binnen het zandige gebied van Oost- en West-Vlaanderen voor in de tweede helft van de 1ste eeuw n.Chr. tot ver in de 3de eeuw. De vroegste kruisvormige plattegronden binnen het villa-domein van Dilbeek waren in de 2de helft van de 1ste eeuw te dateren, ook later te dateren varianten van het type (type V) kwamen voor.⁵⁶ Binnen alle aangehaalde villasites bleken de gebouwen met kruisvormige krachtenverdeling te dateren tussen de tweede helft van de 1ste en de 2de eeuw.

Aardewerk aanwezig in sporen kon de structuur vermoedelijk in de 2de helft van de 1ste eeuw-midden 2de eeuw dateren. Tevens werden twee C14-dateringen uitgevoerd, namelijk op twee graankorrels gevonden in de vulling van sporen 7010 en 7013. Deze gaven volgende resultaten:

Tabel 4: C14 dateringen structuur 1

Spoor	Materiaal	BP	+/-	$\sigma 2$
7010	Graankorrel	2010	30	92v.Chr. - 65n.Chr.
7013	Graankorrel	1985	30	47v.Chr. - 74n.Chr.

Deze dateringen kunnen een datering in de 2de helft van de 1ste eeuw ondersteunen.

Gezien er duidelijk een overlapping is met twee greppels (B en C), is hier ook wat verduidelijking nodig. Greppel B werd vermoedelijk pas ergens na 79n.Chr. opgevuld⁵⁷. Greppel C raakte vermoedelijk ook pas na 70n.Chr. opgevuld. Vermoedelijk was structuur 1 in deze periode reeds opgegeven en de paalkuilen gevuld. Mogelijk is greppel B dus pas uitgegraven na het opgeven van structuur 1. Gezien de oriëntatie en de ligging van structuur 1 aan de rand van het villaterrein is er toch een redelijke zekerheid dat er een bepaalde samenhang is tussen de begrenzendende greppels en de structuur. Mogelijk is er een samenhang tussen de buitenste greppel A en structuur 1.

Het is echter nog steeds mogelijk dat de structuur te dateren is voor het inplanten van het daadwerkelijke villadomein (met greppels etc.). Tijdens het onderzoek op het grotere, noordelijke deel van het domein werd bvb. ook een oversnijding van een ouder, houten gebouw door een tweetal stenen gebouwen in de noordoostelijke hoek van het pars urbana vastgesteld. Er werd in deze optiek al geopperd dat er mogelijk reeds meerdere fasen van bewoning bestaan hebben voor het effectief inrichten van het terrein als villadomein. Op verschillende sites is reeds vastgesteld dat er, voor de inrichting van een villadomein, reeds een inheemse nederzetting aanwezig was. Sommige oorspronkelijke bewoners verwierven immers na verloop van tijd een zeker mate van welstand en maakten zich vervolgens de Romeinse levensstijl eigen. Voorbeelden van voorgangers op een villadomein zijn o.a. te Kerkhove⁵⁸, Voerendaal⁵⁹, Kerkom (Boutersem)⁶⁰, Aalter⁶¹, Hody⁶², Ghislengien⁶³, Clavia⁶⁴ en Hoogelaan-Kerkackers⁶⁵. Dit evolueren van een villadomein uit een reeds bestaande nederzetting lijkt dan ook eerder regel dan uitzondering te zijn. Het probleem blijft dat er slechts weinig villadomeinen compleet, of ten minste voor een groot deel, werden opgegraven. In het merendeel van de gevallen wordt een deel van het pars urbana, meestal het villagebouw zelf, opgegraven. Ook kunnen herkenningproblemen optreden. Zo kan, wanneer slechts een deel van het

⁵⁶ Weterings 2016, 181 & Mondelinge mededeling P. Weterings

⁵⁷ Mondelinge mededeling P. Weterings

⁵⁸ De Cock & Rogge 1988

⁵⁹ Stuart & De Grooth 1987

⁶⁰ In 't Ven et al. 2006, 283-300

⁶¹ Van Der Velde & De Clercq 2015

⁶² Lefert 2018, 155-156

⁶³ Deramaix 2010, 47-48

⁶⁴ Lefert 2014, 111

⁶⁵ Roymans & Derks 2016, 171-172

pars urbana wordt aangesneden, ervan uitgegaan worden dat het eerder om een inheemse nederzetting gaat, dan wel om een villadomein.

Wat betreft de functie van dit gebouw kan niets met zekerheid gesteld worden. Voor de meeste villasites waarin gebouwen met kruisvormige krachtenverdeling gevonden worden, kan er geen duidelijke functie worden aangegeven. Enkel op het villa-terrein te Hody wordt een functie als winterstallen voorgesteld. Deze functie is echter enkel gebaseerd op de breedte van de hier aanwezige gebouwen, die steeds tussen 8-10 m was en zo overeen komt met de beschrijvingen van antieke schrijvers Columella, Palladius en Vitruvius.⁶⁶ Structuur 1 blijkt met zijn breedte van 8,5 m ook binnen deze maat te vallen. Maar dit argument lijkt wel bijzonder mager om het gebouw meteen een functie als winterstal toe te schrijven. Om te trachten een functie te achterhalen werden twee monsters, uit sporen 7010 en 7013, onderzocht op macroresten. Hieruit bleek dat er in de paalsporen van structuur 1 een gelijkaardige hoeveelheid gerst, tarwe en haver aanwezig was. Tevens werden enkele resten van peulvruchten, een hazelnootschaal en een pruimenpit gevonden. Doordat er bijvoorbeeld geen duidelijke dominantie van één soort was, kon er tevens geen duidelijke functie worden achterhaald. Mogelijk bestaan de resten uit zwerfafval, gezien de aanwezigheid van veel akkeronkruidzaden, relatief veel kafresten en fragmenten van peulen.⁶⁷

---

⁶⁶ Lefert 2018, 156

⁶⁷ Van Der Meer 2018, 30

Structuur 2

Van deze structuur waren een zevental paalkuilen bewaard, namelijk sporen 8034, 8042, 8041, 8024/8044/8054, 8018, 8048, 8049. Hij was slechts voor een deel in werkput 8 gelegen. De structuur had een NO-ZW oriëntatie, die sterk overeen kwam met de rest van de oriëntatie van het villa-domein.

Figuur 40: Structuur 2 in werkput 8

Ook dit gebouw had vermoedelijk een kruisvormige krachtenverdeling om het dak te dragen. Het kan gezien worden als een variant van het type II zoals beschreven door De Clercq voor de regio van zandig Oost- en West-Vlaanderen.⁶⁸

De volledige lengte kon niet achterhaald worden, de breedte van het gebouw was ongeveer 10 m. Omdat de lengte-breedte verhouding meestal ofwel 2-1 of 3-1⁶⁹ is kan op basis van de breedte een lengte tussen 20 m (2-1 verhouding) en 30 m (3-1 verhouding). Een van de hoofdgebouwen gevonden tijdens de opgraving van het villaterrein had eveneens een breedte van ongeveer 10 m. De lengte hiervan was ongeveer 24,5 m. Gezien boven een lengte van ongeveer 21,5 m er weer paalkuilen zouden moeten te zien zijn in werkput 7, kan worden vermoedt dat de lengte onder 21,5 m ligt. Er werden immers geen paalkuilen die tot deze structuur kunnen behoren gevonden in werkput 7 (er werden uiteraard wel andere paalkuilen aangetroffen, van andere structuren, in werkput 7).

⁶⁸ De Clercq 2009, 283-291

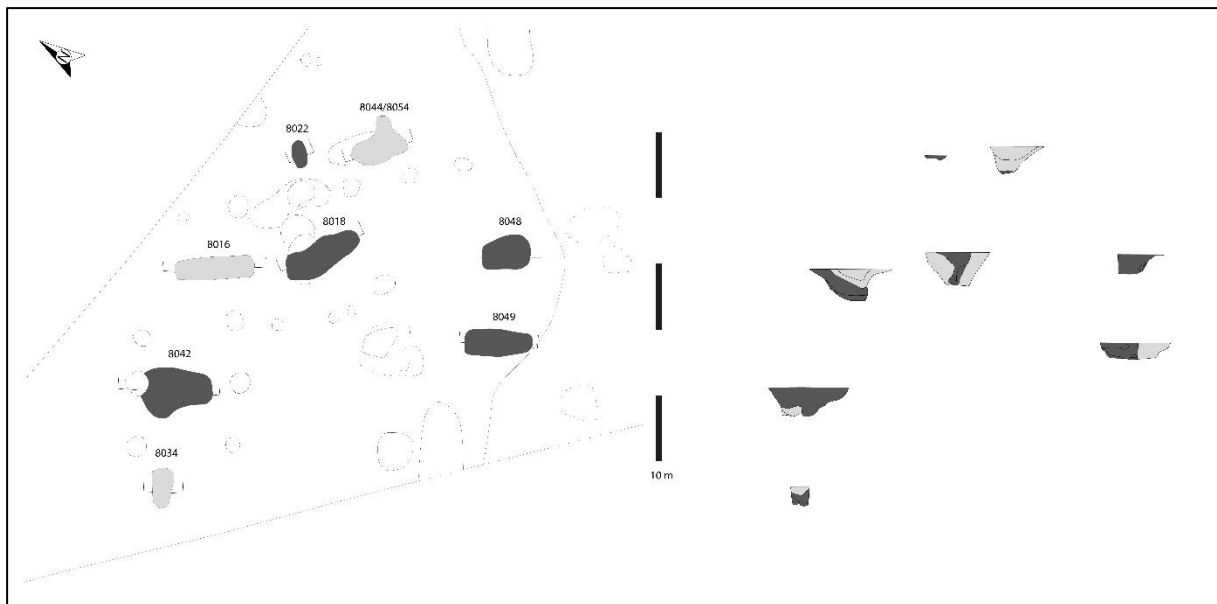
⁶⁹ De Clercq 2009, 283-291

De sporen behorende tot deze structuur waren 50 cm tot 1 m diep bewaard:

Tabel 5: Dieptes paalkuilen structuur 2

Spoor	Bewaarde diepte paalkuil (in cm)
8018	102
8022	14
8024/8044/8054	82
8034	60
8041	96
8042	88
8048	60
8049	48

Omdat niet precies geweten is hoeveel traveeën er aanwezig zijn (het gebouw lag deels buiten de werkput – op de locatie waar momenteel nog steeds een hoogspanningsleiding loopt), kan het exacte subtype niet bepaald worden. Er werden meerdere traveeën vast gesteld, minstens 4, waardoor het hier kan gaan om een type IID (Eénschepig gebouw met kruisvormig verspreide krachtenverdeling en vier traveeën). Deze zouden voornamelijk tussen de Flavische tijd en de late 2de eeuw dateren.⁷⁰ Er zouden echter ook vijf of meerdere kunnen aanwezig zijn. Dergelijke gebouwen met meer dan vier traveeën werden ook reeds aangetroffen op villa-terreinen te Hody⁷¹, Corria⁷², maar eveneens binnen het villaterrein te Dilbeek. Tijdens de opgraving net ten noorden van dit onderzoek werd minstens één gebouw met kruisvormige krachtenverdeling met vijf traveeën aangetroffen.⁷³

Figuur 41: Structuurplan structuur 2

Het aardewerk aanwezig in de sporen behorende tot structuur 2 was vrij breed te dateren, meer bepaald vermoedelijk tussen de tweede helft van de 1ste eeuw en het begin van de 3de eeuw. Het ging hier in de meeste gevallen om niet verder dateerbaar reducerend gebakken, gedraaid aardewerk en handgevormd materiaal, maar ook enkele wandscherven kruikwaar uit Noord-Frankrijk (regio Bayay en regio Dourges). Deze laatsten konden, door het ontbreken van typerende randscherven enkel in de

⁷⁰ De Clercq 2009, 288

⁷¹ Lefert 2018, 157 & Lefert & Bausier 2011, 95

⁷² Lefert & Bausier 2011, 95

⁷³ Weterings 2016, 180-181

gehele gebruiksperiode van het materiaal (dus ongeveer einde 1ste eeuw-begin 3de eeuw) geplaatst worden.

Er werd tevens op een van de paalkuilen, spoor 8034, een C14-datering uitgevoerd. Deze plaatste het spoor tussen 47v.Chr. en 74n.Chr. (bij 2 σ correctie). Ook hier zou dus een datering in de tweede helft van de 1ste eeuw kunnen voorop gesteld worden. Deze datering komt overigens goed overeen met deze van structuur 1.

Een bijzondere vondst was een quasi vierkant scherf handgevormd aardewerk met een zichtbare doorboring, gevonden in spoor 8044/8054. Vermoedelijk gaat het om een spinschijfje, dat vervaardigd is uit een handgevormde recipiënt die in onbruik geraakt is. Er werd meer naar het zuiden toe nog een dergelijk voorbeeld aangetroffen, namelijk in spoor 3018.

Figuur 42: Spinschijfje uit vulling paalkuil 8044/8054

Net als bij structuur 1 waren er bij structuur 2 overlappings zichtbaar, dit keer met andere structuren (structuren 3 en 4). Structuur 3 werd door middel van twee C14-dateringen in de tijd geplaatst:

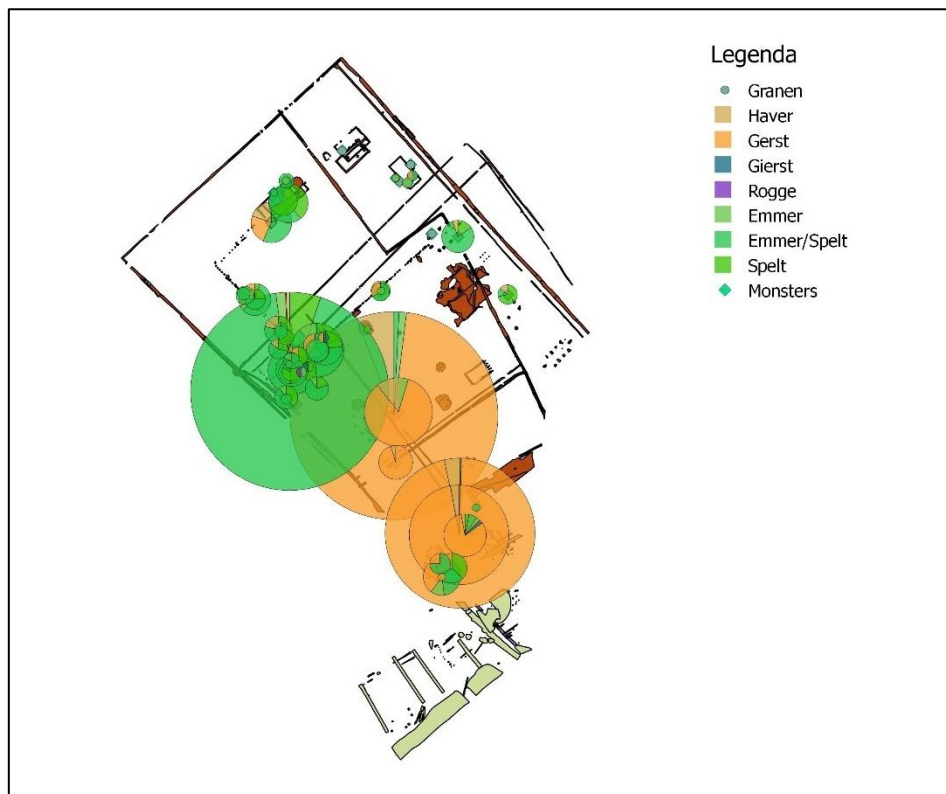
- 8035: 52v.Chr. – 71n.Chr. (2 σ correctie)
- 8037: 40v.Chr. – 121n.Chr. (2 σ correctie)

Vermoedelijk is er dus tussen structuur 2 en 3 slechts een klein tijdsverschil. Er kon wel een oversnijding gezien worden. Een van de paalkuilen van structuur 3, spoor 8055, leek in de coupe spoor 8042, een paalkuil van structuur 2, te oversnijden. Bijgevolg lijkt de zespalige spieker structuur 3 dus later te dateren dan structuur 2.

De relatie met structuur 4 is moeilijker te achterhalen. Hier zijn geen oversnijdingen van sporen zichtbaar en kan ook de datering van het aardewerk niet helpen. Het opgeven van structuur 4 kan immers, net als structuur 2, na 50n.Chr. gedateerd worden.

Paalkuil spoor 8034 werd eveneens geanalyseerd op basis van macroresten. Hieruit bleek een dominante aanwezigheid van Gerst, met een tevens een kleine aanwezigheid van haver. Ook bij structuur 3, een zespalige spieker, was er een duidelijke oververtegenwoordiging van Gerst. Hetzelfde kan gezegd worden van een andere zespalige spieker gevonden ongeveer 60m ten noordoosten van structuren 2 en 3, binnen het villa domein. In vergelijking met het totale onderzochte spectrum (macrorestenonderzoek van zowel de noordelijke opgraving van het grootste deel van het villaterrein als macrorestenonderzoek van deze opgraving) vormt gerst het tweede belangrijkste gewas geteeld

binnen het villadomein, na spelt.⁷⁴ Wanneer de verhoudingen van de graansoorten per staal worden geplotted op een kaart van de sporen en structuren van beide vindplaatsen, wordt een patroon zichtbaar, waarbij zich monsters met een groot aandeel aan gerst groeperen in het zuidoosten van het villadomein (zie Figuur 43). *“Hoewel de bemonsteringsstrategie en opvolgende botanische analyses niet volgens een statistisch verantwoord plan gebeurde, en het chronologisch verband tussen de betreffende structuren van beide sites nog niet geheel duidelijk is, suggereert deze ruimtelijke spreiding een zonering van activiteiten. De structuren aan de zuidzijde van de centrale as buiten de centrale hof lijken te kunnen worden geassocieerd met gerst. Activiteiten waar gerst een rol zou kunnen spelen zijn bierbrouwerij en veehouderij, waarbij het de rol aanneemt van respectievelijk brouwgraan en veevoeder. Daarnaast is kan er sprake zijn van een zonering in opslag van wintergraan (tarwe) en zomergraan (gerst en haver), of verschillen in oogstverwerking (eesten voor opslag).”*⁷⁵

Figuur 43: Dilbeek-Zuurweidestraat en Wolsemveld, locatie van stalen weergegeven op de kaart van structuren en sporen met per staal de verhoudingen tussen de graansoorten (graankorrels), de grootte van de diagrammen correspondeert met het totaal aantal graankorrels per staal⁷⁶

Zoals bij structuur 1 reeds aangehaald is een functie als winterstal voor dergelijke gebouwen met kruisvormige krachtenverdeling reeds naar voren gebracht bij de villa-site van Hody. Hier was dit voornamelijk gebaseerd op de breedte van de gebouwen. De afmetingen 8-10m breed komen immers perfect overeen met afmetingen vermeld door de antieke auteurs Columella, Palladius en Vitruvius voor winterstallen.⁷⁷ De grote aanwezigheid gerst zou hier dus wel eens kunnen wijzen op een functie als stal of toont ten minste een link met veehouderij aan. Gerst zou ook gewoon in deze structuren

⁷⁴ Van der meer 2018, 30

⁷⁵ Van der meer 2018, 16

⁷⁶ Van der meer 2018, 17

⁷⁷ Lefert 2018, 156

verwerkt en opgeslagen kunnen geworden zijn. Wegens de andere structuren waarin veel gerst gevonden werd eerder kleine, zespalige bijgebouwen zijn, lijkt voor hen een opslagfunctie veel logischer.

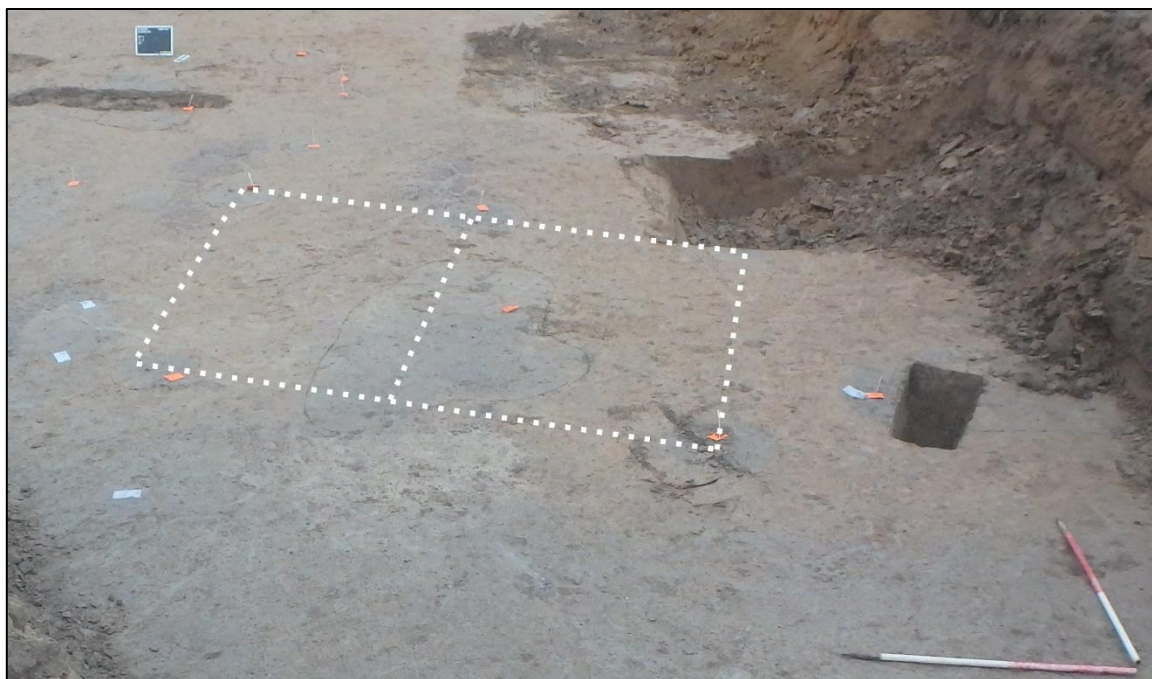
In een van de sporen bleek een opvallende vondst aanwezig. Op de bodem van paalkuil spoor 8048, meer bepaald aan de noordelijke zijde, bleken een vijftal relatief grote brokken kalktuf aanwezig te zijn. Mogelijk hebben deze brokken gediend ter stabilisatie van een aanwezige paal, ze lagen immers aan de schuine zijde en waren bijna rechtop gedeponeerd. Er kan ook aan een rituele depositie gedacht worden.

Figuur 44: Coupe op spoor 8048

Structuur 3

Ter hoogte van structuur 2 (zie hier boven), werden dus nog twee gebouwen aangetroffen. Het eerste van deze twee was een zespalige spieker, bestaande uit de sporen 8035, 8055, 8036, 8040, 8037 en 8033. Dit gebouw mat ongeveer 3,8 bij 3m en was dus ongeveer 11,4m² groot.

Figuur 45: Structuur 3 in werkput 8

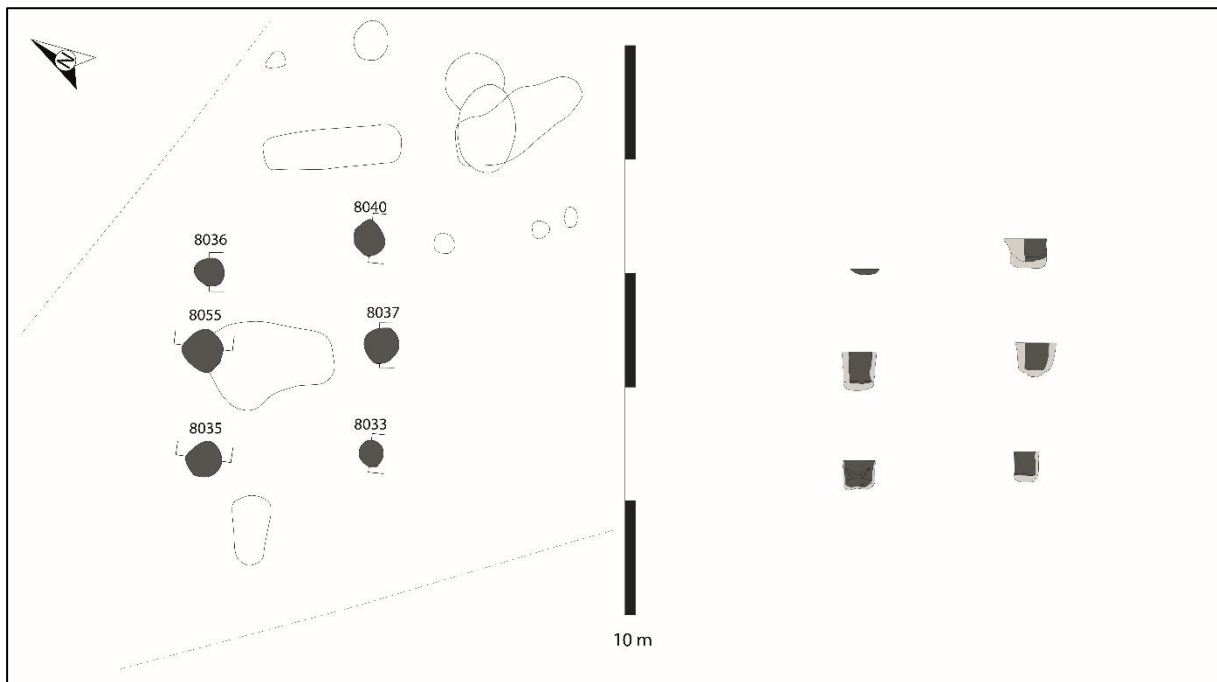
De paalsporen van deze eertijdse graanopslagplaats waren meestal (sporen 8035, 8055, 8040, 8037 en 8033) vrij diep bewaard, enkel spoor 8036 bleek hierop een uitzondering:

Tabel 6: Paalkuilen bewaarde diepte structuur 3

Spoor	Bewaarde diepte paalkuil (in cm)
8033	54
8035	52
8036	12
8037	60
8040	52
8055	68

Spoor 8055 oversneed een van de paalkuilen behorende tot het hoofdgebouw structuur 2 (spoor 8042), wat aangeeft dat dit bijgebouw later te dateren is dan structuur 2. In een van de paalkuilen van structuur 3, spoor 8055, werden een drietal scherven aangetroffen, namelijk één wandscherf kruikwaar uit de regio Bavay en 2 wandscherven handgevormd aardewerk. Deze konden de structuur enkel in de tweede helft van de 1ste eeuw tot het midden van de 3de eeuw gedateerd worden.⁷⁸

⁷⁸ De Mulder, Deschieter, Sturtewagen 2005, 35-36 & Willems 2005, 58-59

Figuur 46: Structuurplan structuur 3

Opvallend was de gelijkheid tussen dit bijgebouw en structuur 2 wat betreft de verhouding van aanwezige macroresten. Ook hier was er een oververtegenwoordiging van Gerst en een mindere aanwezigheid van tarwe en haver. Vermoedelijk werd in dit bijgebouw dus voornamelijk graangewassen, voornamelijk gerst opgeslagen. Een gelijkaardig zespalig bijgebouw, waarin blijkbaar ook voornamelijk gerst werd opgeslagen, werd ook reeds zo'n 60m ten noordwesten van structuur 3 aangetroffen. Zoals bij structuur 2 reeds aangehaald lijkt er sprake te zijn van een zonering van activiteiten binnen het villadomein, waarbij de zuidwestelijke hoek, met zijn grote vertegenwoordiging van gerst, verschillende functies, gaande van bierbrouwerij, veehouderij, opslag van zomergraan of een andere vorm van oogstverwerking (eesten voor opslag), zou kunnen ondersteunen.

Structuur 4

Dit gebouw was eveneens ter hoogte van structuur 2. Het gaat hier om een 6- of 7-palig, licht trapeziumvormig gebouw, bestaande uit de sporen 8021, 8020/8043, 8025, 8047, 8046, 8045, 8038. Het meet ongeveer 3,5x3,5m en was dus ongeveer 12,25m² groot.

Figuur 47: Structuur 4 in werkput 8

De paalsporen waren allemaal matig tot diep bewaard gebleven:

Tabel 7: Bewaarde dieptes paalkuilen structuur 4

Spoor	Bewaarde diepte paalkuil (in cm)
8021	30
8020/8043	22
8025	26
8047	78
8046	16
8045	8
8038	72

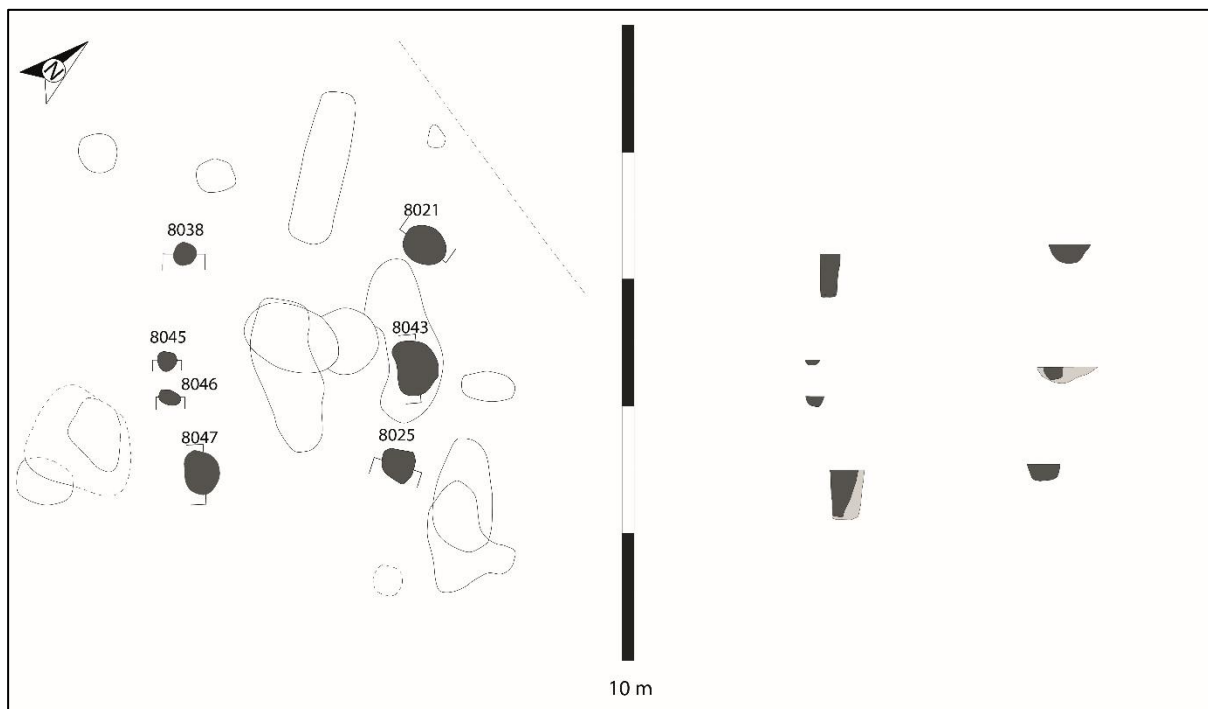
De layout van deze structuur doet sterk denken aan deze van zogenaamde portiekgebouwen. “Het gaat hier om een type gebouw dat in zijn basisvorm bestaat uit vier zware hoekpalen en één paar palen op de lengteas (het portiek). Wellicht droegen de palen van deze gebouwen een platform waarop een constructie van liggers en staanders was gemonteerd. Dit gebouwtypes was zeer courant tijdens de eerste twee eeuwen voor onze jaartelling en onderging een evolutie waarbij in de vroeg-Romeinse periode ook varianten voorkwamen met schuin geplaatste palen.”⁷⁹

Het verspreidingsgebied van dit type gebouw loopt van Normandië tot Bohemen en van de Auvergne tot Henegouwen. De laatste jaren wordt dit type gebouw meer en meer herkend in het zuiden van

⁷⁹ Dhaeze et al. 2015, 15

West-Vlaanderen, o.a. te Menen-Kortewaagstraat, Ruijn-Rosalinde, Avelgem-Huttegemstraat, Wervik-De Pionier, Wevelgem-Zuid en Kuurne-Poekeweg.⁸⁰

Het type gebouw werd echter, bij ons weten, niet meer noordelijk gevonden. Het is ook niet zeker of het hier gaat om een portiekgebouw. Ondanks het gelijkaardige uitzicht, is structuur 4 veel kleiner dan de gemiddelde grootte van dergelijk portiekgebouwen. De gemiddelde oppervlakte ligt vaak tussen 25 en 30m². Structuur 4 ligt met zijn 12,25m² veel dichter tegen de gemiddelde oppervlakte van een spieker, dat eerder rond 10m² ligt.⁸¹ De oppervlakte van 12,25m² ligt tevens dicht tegen deze van structuur 3, die 11,4m² bedraagt.

Figuur 48: Structuurplan structuur 4

De datering van het gebouw is te baseren op een drietal scherven kruikwaar uit de regio Dourges. Dit bakseltype komt reeds voor in Neronische en vroeg Flavische contexten en blijft vervolgens gedurende de gehele Romeinse periode in gebruik.⁸² Verder werden een tweetal wandscherven handgevormd aardewerk aangetroffen. Er konden geen duidelijke oversnijdingen vastgesteld worden met andere sporen of structuren, maar gezien er een duidelijk overlapping waar te nemen is met structuur 2, zal ook hier een tijdsverschil waar te nemen zijn. Het is echter niet duidelijk welk gebouw eerder en welk later te dateren is aan de hand van de beschikbare informatie.

⁸⁰ Dhaeze et al. 2015, 18

⁸¹ Cherreté et al. 2012, 201

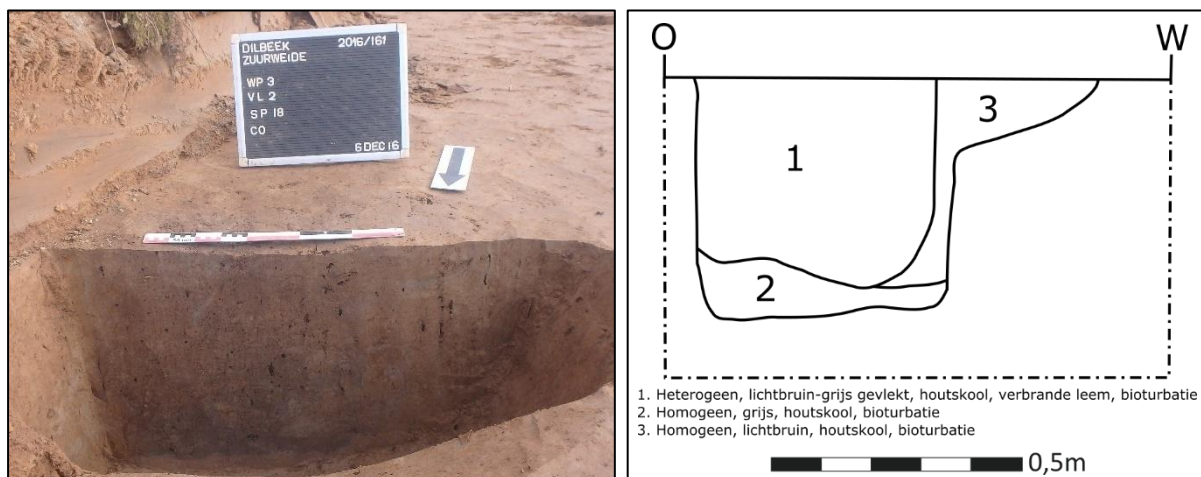
⁸² De Mulder, Deschieter, Sturtewagen 2005, 36

c) Overige sporen: losse paalkuilen, kuilen, lagen

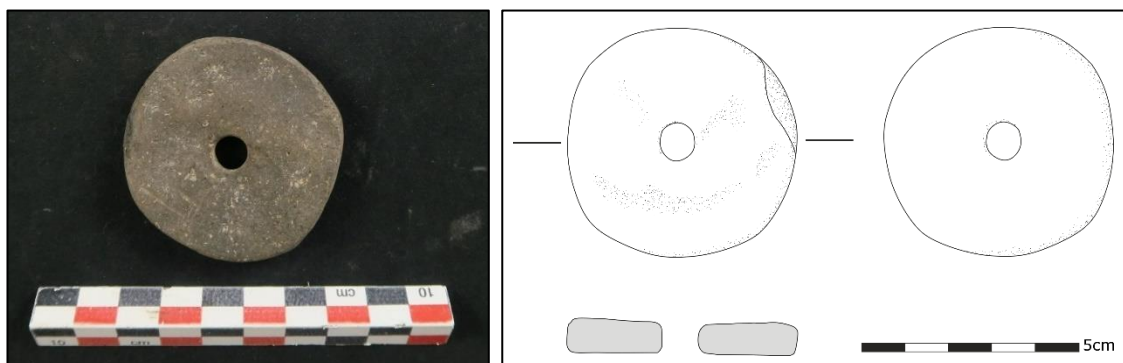
Behalve enkele afbakenende greppels en een viertal structuren konden er nog een aantal sporen aangeduid worden die ofwel als paalkuil, ofwel als kuil, ofwel als laag dienden te worden geïnterpreteerd.

De aangetroffen paalkuilen behoorden vermoedelijk oorspronkelijk wel tot een structuur, maar doordat ze bijna steevast aan de rand van de opgravingszone gelegen waren, bleek de rest van de structuur zich – vermoedelijk - steeds buiten de opgravingszone te bevinden. Voorbeelden hiervan werden zowel in werkput 3 als 7 aangetroffen. Het ging hier om sporen 3018, 3020, 7006 en 7025B.

Spoor 3018 lag tegen de zuidoostelijke grens van het onderzoeksgebied aan. Deze ongeveer 48 cm diep bewaarde paalkuil was tevens zeer dicht tegen de binnenste greppel van het villadomain gelegen (greppel B – hier: spoor 3016). Dit spoor leek in de coupe (bewaarde diepte en vorm) sterk op de paalkuilen behorende tot structuur 3. Vermoedelijk gaat het hier ook om een paalkuil van ten minste een gelijkaardig bijgebouw. In de vulling konden slechts een drietal handgevormde scherven verzameld worden. Behalve twee randscherven van kookpotten werd in het spoor een rond spinschijfje (in handgevormd aardewerk) gevonden. Een gelijkaardig spinschijfje in handgevormd aardewerk (dit was wel eerder vierkant, maar tevens meer geërodeerd) werd in spoor 8044-8054, een paalkuil van structuur 2, gevonden.

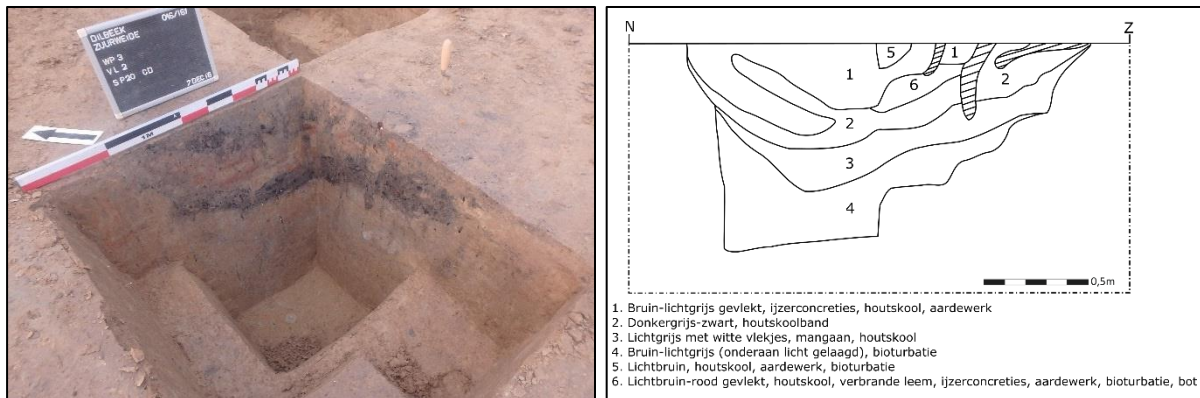

Figuur 49: Spoor 3018 - coupe

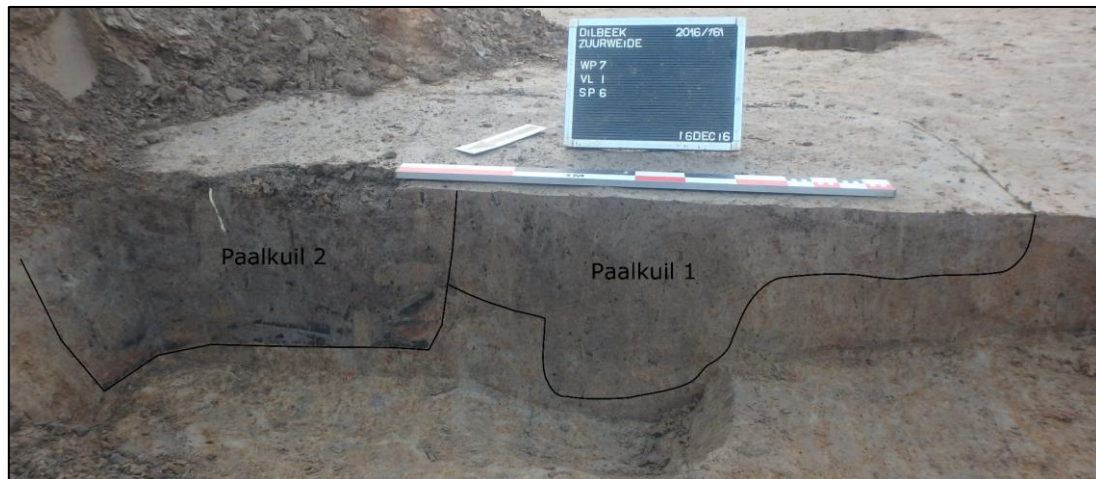
Figuur 50: Spinschijfje gevonden in spoor 3018

Iets meer noordelijk lag een ongeveer 1 m diep bewaarde paalkuil die in verschillende lagen was opgevuld. De bovenste pakketten (Figuur 51 – lagen 1, 2, 5 en 6) bevatten beduidend meer houtskool en nederzettingsafval. Het ging hier vermoedelijk om een paalkuil van een grotere structuur die na opgave van de structuur en het uithalen van de paal deels dienst deed als afvalkuil. In de vulling werden een relatief groot aantal scherven (193 in totaal van minimum 30 exemplaren) aangetroffen. Deze scherven konden het spoor dateren aan het einde van de 1ste eeuw tot en met de eerste helft van de 2de eeuw.

Figuur 51: Spoor 3020 - coupe

Twee sporen in werkput 7 konden tevens als paalkuil geïnterpreteerd, namelijk sporen 7006 en 7025B. Spoor 7006, dat in het vlak één spoor leek, bleek in de coupe eerder een tweetal paalkuilen te zijn. De meest oostelijke (Figuur 59 - paalkuil 2) bleek de meest westelijke te oversnijden (Figuur 52 – paalkuil 1). Het aardewerk in beide paalkuilen, voornamelijk low lands ware 1 en kruikwaar uit de regio Bavay, kon geen chronologisch onderscheid aangeven tussen de twee. Ze zijn beiden tussen de Flavische periode en de eerste helft van de 3de eeuw te dateren.

Figuur 52: Coupe op spoor 7006

Spoor 7025B werd aangetroffen tijdens het afwerken van greppel G (spoor 7020). Het lijkt erop dat deze kuil dus vroeger te dateren is en dat hij oorspronkelijk vrij diep werd ingegraven. Greppel G was ongeveer 70cm diep bewaard, paalkuil 7025B was onder deze greppel nog eens 46cm diep aanwezig. Het spoor bestond uit een duidelijk lichtere insteek en een donkere paalschaduw. Er kon slechts één wandscherf handgevormd aardewerk verzameld worden uit de vulling van het spoor. Deze scherf moet in de late ijzertijd-Romeinse periode geplaatst worden. Gezien de zeer gelijkaardig uitzijende vulling

ten opzichte van andere Romeinse sporen in de directe omgeving, alsook de ligging binnenin het villaterrein in een zone waarin nog verschillende paalkuilen (structuur 1) werden aangetroffen, wordt eerder een Romeinse datering voorop gesteld.

Figuur 53: Coupe op spoor 7025B

Behalve paalkuilen werden er een 23-tal sporen als kuil geïnterpreteerd deze kuilen waren allemaal gelegen binnen de afbakening van het villa-domein. Ze hadden bijna allemaal een lichtgrijze tot blauwgrijze kleur en bevatten over het algemeen voornamelijk brokjes natuurlijk gevormd ijzer en/of mangaan, houtskoolstukjes en verbrande leembrokjes. In onderstaande tabel staan de verschillende kuilen en hun bewaarde dieptes weergegeven.

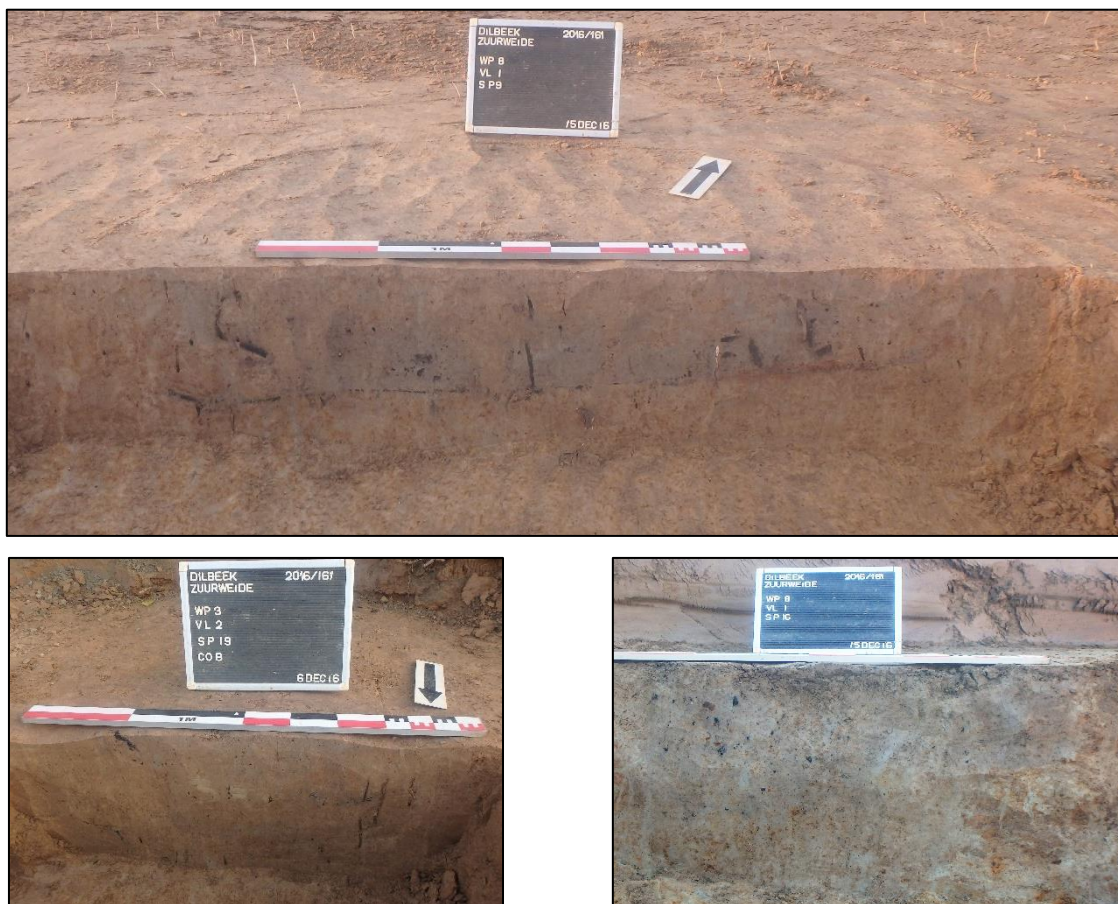
Tabel 8: Kuilen in werkputten 3, 7 en 8

Spoornummer	Bewaarde diepte spoor (in cm)	Datering
3019	32	Romeins
3021	4	50-300n.Chr.
7002	14	/
7004	20	/
7007	20	/
7008	22	/
7021	18	/
7024	12	/
7026	12	/
7027	10	/
7028	8	/
7029	26	/
8007	46	Romeins
8008	10	/
8009	30	/
8016	42	Romeins
8019	8	Romeins
8031	20	70-275n.Chr.
8032	22	Romeins
8039	10	/
8050	6	/
8052	8	/
8053	20	/

Bij vele kuilen (een 15-tal) kon, wegens een afwezigheid van dateerbaar vondstmateriaal, geen datering gegeven worden. Er wordt echter aangenomen, gezien het zeer gelijkaardige uitzicht van de

vulling van deze sporen en de ligging van de kuilen binnen het villaterrein (buiten het afgebakende terrein werden bijna geen sporen aangetroffen), dat het hier om Romeinse sporen gaat. Het is niet zeker wat de functies van deze verschillende kuilen waren.

Figuur 54: Voorbeelden van enkele kuilen. Boven: Spoor 8009, linksonder: spoor 3019, rechtsonder: spoor 8016

Als laatste werd in werkput 7 nog spoor 7022 aangeduid. Bij het couperen werd hierbij snel duidelijk dat het vermoedelijk om een restant van een laag ging. Deze was in de coupe nog zo'n kleine 10 cm diep aanwezig. Een zelfde soort laag, vermoedelijk een restant colluvium, werd in werkput 8 als spoor 8015 aangeduid.

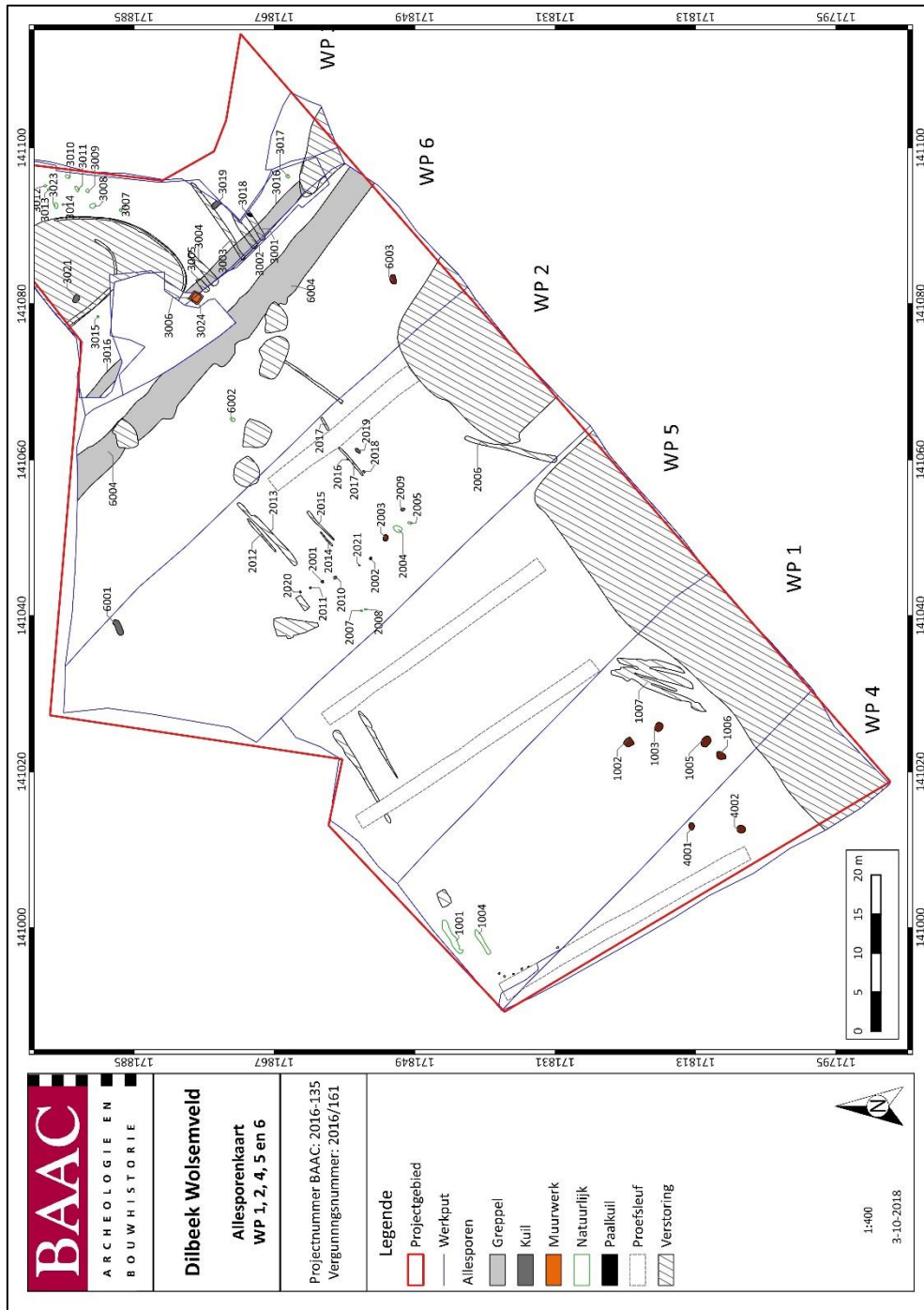
Figuur 55: Spoor 7022 in het vlak

Figuur 56: Spoor 7022 in coupe

5.3 Middeleeuwen

Behalve sporen uit de metaaltijden en Romeinse periode werden ook enkele sporen uit de volle middeleeuwen aangesneden. Het ging hier om een zevental kuilen, sporen die als houtskoolmeilers, meer bepaald meilerkuilen, konden worden geïnterpreteerd. De meeste, een zestal, hiervan lagen geclusterd in het westen van het onderzoeksgebied. Het ging hier om de sporen 1002, 1003, 1005, 1006, 4001 en 4002. Spoor 6003 ten slotte lag een 70-tal meter meer noordoostwaarts.

Figuur 57: Sporen gelegen buiten het villa-domein

Van deze zeven meilerkuilen, dit zijn kuilen waarin hout wordt gelegd, in brand gestoken en afgedekt, werden de vullingen van drie (sporen 1002, 4002, 6003) verder onderzocht. Meer bepaald werden de aanwezige houtsoorten gedetermineerd en C14-dateringen uitgevoerd.

Alle vullingen van deze sporen werden integraal verzameld en gezeefd over maaswijdten (5, 3, 1mm). Er bleken voornamelijk brokjes verharde leem en houtskool aanwezig te zijn. Af en toe werd een klein brokje baksteen aangetroffen. Er bleken dus geen duidelijk dateerbare vondsten aanwezig in de sporen. Enkele C14-dateringen waren nodig om de sporen in de tijd te duiden. Deze dateringen plaatsten de drie geanalyseerde sporen voornamelijk in de 10de-12de eeuw, dus in de volle middeleeuwen (zie Tabel 9).

Tabel 9: Middeleeuwse meilerkuilen C14

Spoor	Materiaal	2 σ correctie datering
1002	Houtskool takje	901 – 1116 n.Chr.
4002	Houtskool takje	986 – 1153 n.Chr.
6003	Houtskool takje	894 – 1020 n.Chr.

Uit de analyse van de aanwezige houtsoorten bleek zowel in sporen 1002, 4002 als 6003 een sterke dominantie van eik (*Quercus*), een harde houtsoort die uiterste geschikt is voor het aanmaken van houtskool. In veel mindere mate werden bijmengingen van beuk (*Fagus*) en appelachtige (appel, peer, lijsterbes, meidoorn) gevonden. Ook deze houtsoorten leveren een zeer goede kwaliteit houtskool. De grote aanwezigheid van eik en de bijmenging van andere harde houtsoorten als beuk en appelachtige geven overigens aan dat tussen de Romeinse periode en de middeleeuwen het bosbestand weer sterk aangroeide.⁸³ In een studie van enkele vroeg (tussen 660-943n.Chr.)- en volmiddeleeuwse (tussen 1040-1260n.Chr.) meilerkuilen te Sterrebeek kon gezien worden dat hier in de vroege middeleeuwen voornamelijk beuk werd gebruikt, terwijl in de volle middeleeuwen eik dominant bleek. Hier werd aangehaald dat door het grootschalig kappen van beuk er een open, lichtrijk bos ontstaat, waarin eik sterk kan groeien.⁸⁴

Het verschil tussen de Romeinse meiler/brandrestengraf (spoor 2003), waarbij vooral essenhout, dat veel mindere kwaliteit houtskool oplevert, en de middeleeuwse meilers, waar voornamelijk eikenhout werd aangetroffen, is hierbij ook moeilijk te negeren.

⁸³ Van Der Meer 2018, 27

⁸⁴ Deforce & Vanmontfort & Vandekerkhove 2018, 7

a) Spoor 1002

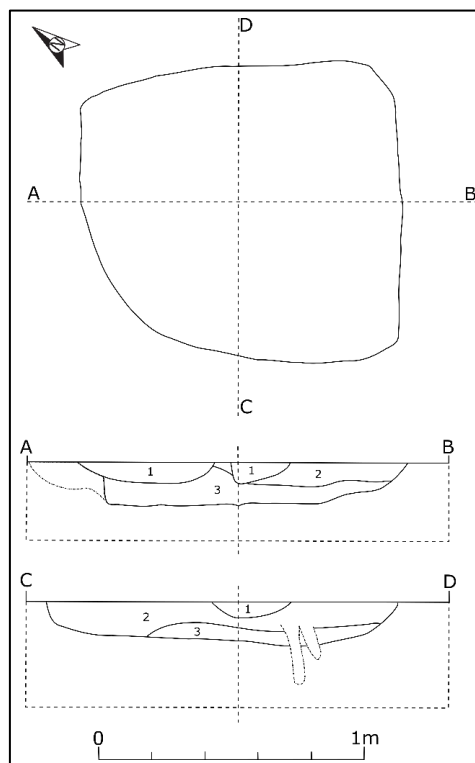
Dit spoor maakte deel uit van de cluster van zes meilerkuilen die in het zuidwesten van het onderzoeksgebied, in werkputten 1 en 4, werden aangetroffen. In het vlak was het spoor zichtbaar als een afgerond vierkante, lichtbruine tot zwarte verkleuring. Het spoor mat 1,20 bij 1,20 m. Bij de aanleg van het vlak was reeds een matige hoeveelheid houtskool zichtbaar. De hoge mate van bioturbatie zorgde wel voor een moeilijke afbakening van het spoor.

Figuur 58: Spoor 1002 in vlak (links) en in coupe (rechts)

Bij het couperen bleek het spoor uiteindelijk zo'n 16cm diep bewaard te zijn. Er konden in totaal een drietal vullingen herkend worden, namelijk:

1. Licht bruine-beige vulling, leem, weinige hoeveelheid houtskool (=nazak)
2. Lichtgrijze vulling, leem, matige hoeveelheid houtskool, veel bioturbatie (=nazak)
3. Donkergrijze/zwarte vulling, zeer grote hoeveelheid houtskool, veel bioturbatie

Figuur 59: Tekening van het spoor 1002 in vlak en coupes

In de verschillende vullingen werden geen vondsten aangetroffen die het spoor strakker in de tijd kunnen plaatsen. Wel werd voor dit spoor een C14-datering uitgevoerd, die het spoor plaatste tussen 901-1116 n.Chr. (zie Tabel 9). Een anthracologische analyse gaf een dominantie van eikenhout, met lichte bijmenging van beukenhout en appelachtige aan.

b) Spoor 1003

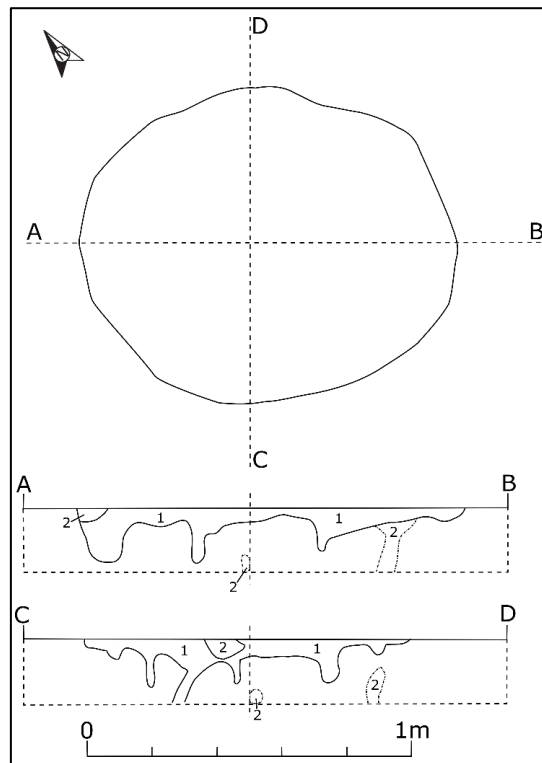
Ook dit spoor maakte deel uit van de cluster van zes meilers in het zuidwesten van het onderzoeksgebied. In het vlak was het spoor zichtbaar als bijna cirkelvormig (1,20m op 1m). De aflijning was vrij duidelijk door de grote aanwezigheid van houtskool in het vlak.

Figuur 60: Spoor 1003 in het vlak (links) en coupe (rechts)

Bij het couperen bleek het spoor zeer slecht bewaard te zijn. Het was gemiddeld zo'n 6 cm diep bewaard, maar was sterk gebioturbeerd, waardoor het soms dieper bewaard bleek. Er konden twee vullingen onderscheiden worden:

1. Lichtbruin-grijze vulling, leem, weinige hoeveelheid houtskool, veel bioturbatie
2. Donkergrijs-zwarte vulling, leem, grote hoeveelheid houtskool, veel bioturbatie

Figuur 61: Tekening van spoor 1003 in het vlak en coupes

Gezien de slechte bewaring van het spoor moet het ook niet verwonderen dat er geen vondsten in de vullingen werden aangetroffen. Ook werd er geen verder natuurwetenschappelijk onderzoek uitgevoerd. Vermoedelijk moet het spoor wel, gezien zijn ligging vlakbij sporen 1002 en 4002, die beiden in de volle middeleeuwen moeten worden gedateerd, in de volle middeleeuwen gedaan worden.

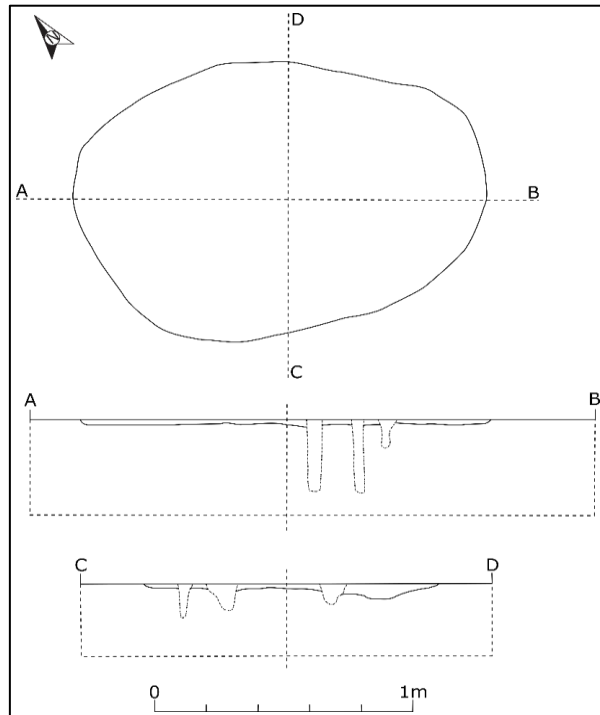
c) Spoor 1005

Ook dit spoor maakte deel uit van de cluster van zes meilerkuilen in het zuidwesten van het onderzoeksgebied. Het spoor bleek bijzonder slecht bewaard te zijn, maar mat in het vlak nog steeds 1,60 m op 1,20 m. In het vlak was het bijna ovaal van vorm en herkenbaar aan de houtskoolrijke vulling. Het leek sterk op spoor 1003 in het vlak.

Figuur 62: Spoor 1005 in het vlak (links) en coupe (rechts)

Er was slechts één vulling aanwezig, die ongeveer 4 cm diep bewaard was gebleven. Deze vulling was zwart-grijs van kleur bevatte voornamelijk houtskool en verbrande leemfragmenten. Op verschillende locaties bleek het verstoord door mollengangen.

Figuur 63: Tekening van spoor 1005 in het vlak en coupes

In de vulling waren geen dateerbare vondsten aanwezig. Er werd tevens, gezien de slechte bewaring van het spoor, gekozen om geen verder natuurwetenschappelijk onderzoek uit te voeren. Gezien de ligging en de gelijkaardige vulling ten opzichte van de sporen 1002 en 4002 is het mogelijk dat ook dit mogelijk brandrestengraf in de volle middeleeuwen moet worden gedateerd.

d) Spoor 1006

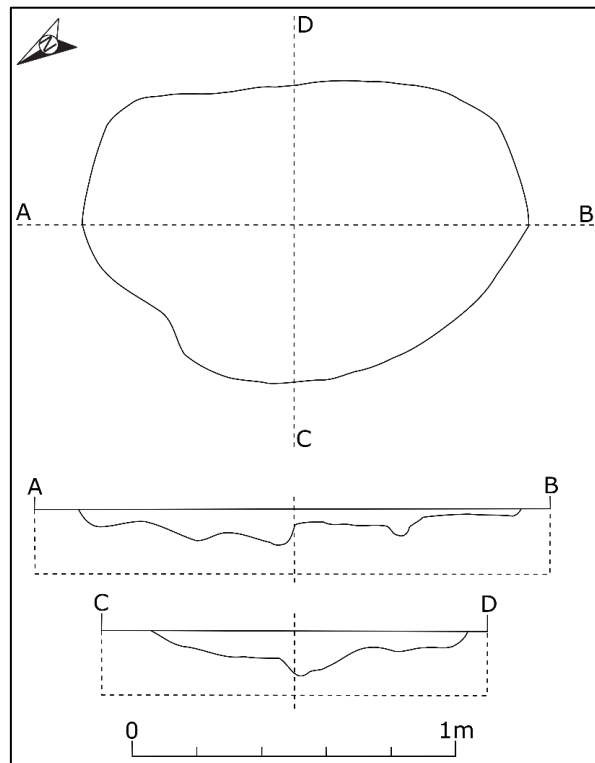
Dit spoor maakte deel uit van de cluster van zes meilerkuilen en was vlakbij spoor 1005 gelegen. Het leek sterk op sporen 1005 en 1003, was ovaal van vorm en goed herkenbaar aan de houtskoolrijke vulling. Het mat 1,40 m bij 1 m.

Figuur 64: Spoor 1006 in het vlak (links) en coupe (rechts)

Net zoals spoor 1005 bestond spoor 1006 slechts uit één zwart-grijze vulling waarin vooral houtskool te vinden was. Door de net iets betere bewaring (maximum 10 cm diep) konden hierbij zelf enkele grotere houtskoolbrokken herkend worden.

Figuur 65: Tekening van spoor 1006 in het vlak en coupes

Er werden geen dateerbare vondsten in het spoor aangetroffen en ook verder natuurwetenschappelijk onderzoek werd niet aanbevolen. De gelijkenissen met de andere sporen binnen de cluster zou dit spoor in de volle middeleeuwen kunnen plaatsen.

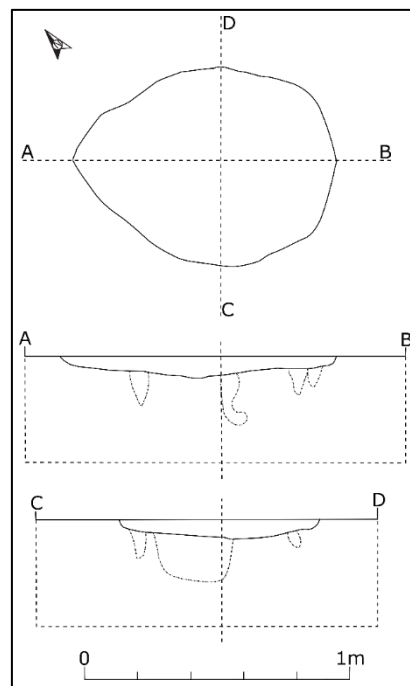
e) Spoor 4001

Dit spoor lag eveneens in de zuidwestelijke cluster van zes meilerkuilen. Het spoor was matig bewaard en was in het vlak als een ovaal, houtskoolrijke, zwarte verkleuring van 75 cm op 1 m herkenbaar. Het was reeds duidelijk bij het opschaven van het mogelijke brandrestengraf dat het vrij zwaar gebioturbeerd was.

Figuur 66: Spoor 4001 in het vlak (links) en coupe (rechts)

Er bleek maar één vulling aanwezig te zijn, namelijk een sterk houtskoolrijke, zwarte, leemvulling waarin ook brokken verbrande leem herkend werden. In deze ene vulling werden geen dateerbare vondsten aangetroffen. Vermoedelijk is het spoor, gezien zijn ligging en gelijkaardige uitzicht (aan de zes andere mogelijke brandrestengraven in de cluster), in de volle middeleeuwen te plaatsen, maar zeker is dit evenwel niet. Er werd tevens geen verder natuurwetenschappelijk onderzoek voor dit spoor aanbevolen.

Figuur 67: Tekening van spoor 4001 in het vlak en coupes

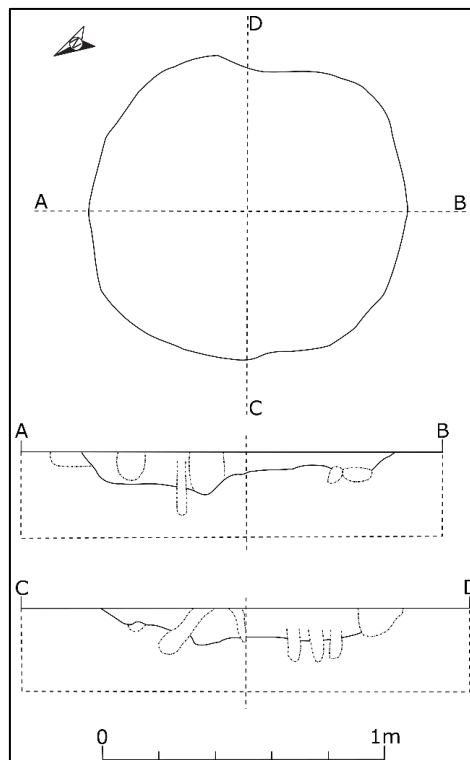
f) Spoor 4002

Deze meilerkuil tekende zich in het vlak af als een bijna ronde, zwartgrijze verkleuring met een diameter van ongeveer 1m. Het was het meest zuidoostelijke spoor van de cluster van 6 meilerkuilen in het zuidwesten van het onderzoeksgebied. Het spoor was vrij sterk gebioturbeerd.

Figuur 68: Spoor 4002 in het vlak (links) en coupe (rechts)

Er kon één vulling herkend worden die zwartgrijs van kleur was, een lemige textuur had en veel houtskool alsook enkele stukken verbrande leem bevatte.

Figuur 69: Tekening van spoor 4002 in het vlak en coupes

Er werden geen dateerbare vondsten aangetroffen in de vulling. Via een anthracologisch onderzoek werd bepaald dat er in het spoor 2 houtsoorten aanwezig waren, namelijk een grote hoeveelheid eik (*Quercus*) en een kleine bijmenging van appelachtige. Een C14-datering plaatste het spoor tussen 986 – 1153 n.Chr. (zie Tabel 9).

g) Spoor 6003

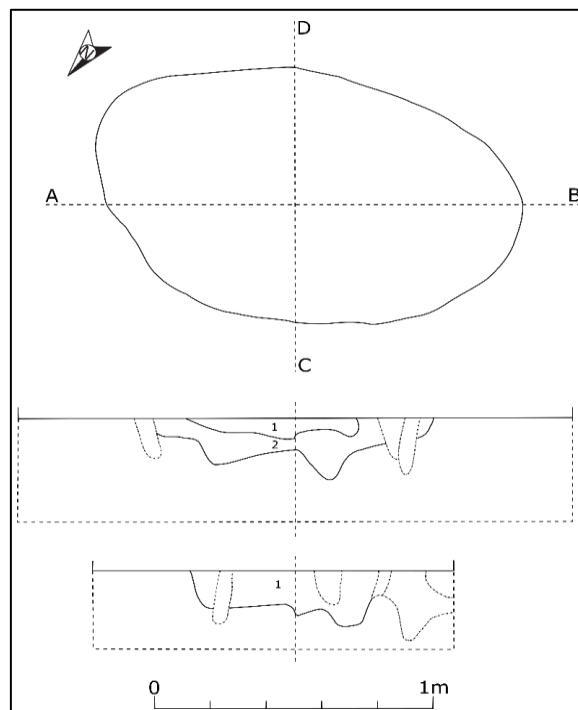
Een laatste meilerkuil werd gevonden op zo'n 30 m ten zuidoosten van het hierboven beschreven spoor 2003. Het spoor was ondanks een sterke bioturbatie vrij goed bewaard en tekende zich af in het vlak als een ovale, zwartgrijze vlek van 1,50 bij 1 m groot. In het vlak bleek reeds een grote aanwezigheid van houtskool.

Figuur 70: Spoor 6003 in coupe

Er konden na het couperen twee vullingen herkend worden. In totaal waren deze vullingen tot 20 cm diep bewaard. De beschrijving was:

1. Lichtgrijze vulling, leem, kleine hoeveelheid houtskool (=nazak)
2. Donkergrijze-zwarte vulling, leem, grote hoeveelheid houtskool, brokjes verbrande leem, sterke bioturbatie.

Figuur 71: Tekening spoor 6003 in het vlak en coupes

In het spoor werden geen dateerbare vondsten gedaan. Om het spoor toch in de tijd te kunnen plaatsen werd een C14-datering uitgevoerd. Deze plaatst het spoor in de volle middeleeuwen, meer bepaald tussen 894 – 1020 n.Chr. (zie Tabel 9). Een anthrologische analyse van het aanwezige houtskool gaf een dominantie van eikenhout aan, met een kleine bijmenging van beukenhout.

5.4 Postmiddeleeuwen

Als laatste moeten nog enkele postmiddeleeuwse sporen kort vermeld worden. Het ging hier voornamelijk om (sub)recente (paal)kuilen, sporen die met drainage te maken hebben.

Ten eerste moet een palenrij, min of meer centraal binnen het terrein gelegen (in werkput 2), vermeld worden. Deze rij bestond uit een 6 paalkuilen, namelijk sporen 2020, 2011, 2001, 2010, 2021, 2002. Het is niet zeker hoe deze palenrij moet worden geïnterpreteerd. Mogelijk gaat het hier om een restant van een weideafsluiting.

Gezien het uitzicht van de vulling sterk overeen kwam met in de buurt aanwezige (sub)recente ploegsporen en de bovenliggende bouwvoor, wordt een (sub)recente datering vermoedt. Er werden geen dateerbare vondsten in de vullingen aangetroffen, waardoor dit niet met zekerheid kan bevestigd worden. De sporen zelf waren tussen 8 en 18 cm diep bewaard:

Tabel 10: Bewaarde dieptes paalkuilen palenrij

Spoornummer	Diepte bewaring
2001	8cm
2002	18cm
2010	10cm
2011	14cm
2020	12cm
2021	10cm

Figuur 72: Palenrij in werkput 2

In werkput 2, alsook in enkele andere werkputten konden enkele ploegsporen herkend worden. Deze werden aangeduid met de spoornummers 1007, 2006, 2012, 2013, 2014, 2015, 2017, 3001, 3002, 3003, 3004, 3005.

In de omgeving van de palenrij werden nog een viertal kuilen aangetroffen, sporen 2009, 2016, 2018, 2019 en 6001. Deze sporen waren over het algemeen vrij ondiep bewaard gebleven, meer bepaald tussen 6 en 10 cm. Het ging hier, gezien de vulling ervan zeer gelijkaardig is aan de bovenliggende bouwvoor, om (sub)recente sporen.

5.5 Natuurlijke sporen

Er werden tijdens de aanleg van het vlak verschillenden sporen aangeduid. Zoals reeds bleek was een groot deel hiervan het resultaat van menselijke ingrepen in de bodem. Een aantal bleek echter, na het couperen, van natuurlijke aard te zijn. Deze moeten geïnterpreteerd worden als sporen van boomvallen, planten, bioturbatie etc.

Het gaat hier meer bepaald om sporen: 1001, 1004, 2004, 2005, 2007, 2008, 3006, 3007, 3008, 3009, 3010, 3011, 3012, 3013, 3014, 3015, 3017, 3022, 3023, 6002, 7003, 7005, 7009, 7014, 8005, 8010, 8011, 8012, 8013, 8014, 8017, 8029, 8030 en 8051.

6 Vondstmateriaal

6.1 Aardewerk

Er werd aardewerk uit drie verschillende perioden aangetroffen, namelijk de ijzertijd, de Romeinse periode en de postmiddeleeuwen.

6.1.1 Aardewerk uit de ijzertijd (T. Dyselinck⁸⁵)

In totaal zijn 259 handgevormde scherven aardewerk gevonden tijdens de opgraving. Ze zijn onderverdeeld in 35 randscherven, 123 wandscherven, 12 bodemscherven en 89 fragmenten.⁸⁶ De scherven wijzen op occupatie in de vroege tot en met midden ijzertijd. Alle gedetermineerde scherven komen uit één context. Het merendeel van de scherven komt uit één context, S8028 (n= 255).

a) Methode

Alle handgevormde scherven van Dilbeek Wolsemveld zijn beschreven op vlak van vorm en vormdetails, versiering, oppervlaktebehandeling en soort magering. Uitzonderlijke kenmerken, zoals onder andere het al dan niet verweerd of gefragmenteerd zijn van de scherven is opgenomen in de secundaire kenmerken. Verbranding wordt genoteerd. De scherven waarvan een vorm of versiering kon gedetermineerd worden, zijn mogelijk nauwer gedateerd. Het aantal rand-, wand-, bodemscherven en fragmenten is geteld. Het minimum aantal individuen is bepaald. Uit deze verzameling van gegevens zijn bepaalde scherven gedateerd.

b) Beschrijving van het aardewerk

De scherven zijn hoofdzakelijk gemagerd door middel van *chamotte* (potgruis) (n= 159). Acht hiervan hadden additioneel ook organische magering in de matrix. Een deel van de scherven is gemaakt van een zeer fijnzandige klei. Het is hier onduidelijk of dit zand is toegevoegd aan de klei of niet. Daarom is dit zand niet als verschraling aangeduid. De zandige matrices zijn wel bij de opmerkingen toegevoegd.

Van 241 scherven kon de oppervlaktebehandeling waargenomen worden.⁸⁷ De overige scherven waren te verweerd of verbrand om dit af te leiden. De oppervlaktebehandeling van de buitenwand van de scherven varieert sterk maar getuigt niettemin van een groot aandeel verzorgde scherven.

Tabel 11: Data oppervlaktebehandeling buitenwand (buw) en binnenwand (biw)

Oppervlaktebehandeling	Aantal scherven buw	aandeel	Aantal scherven biw	Aandeel
Besmeten	8	5,48%	0	0%
Effen	109	74,66%	38	25,33%
Geglad	8	5,48%	76	50,67%
Ruw	21	14,38%	36	24%

⁸⁵ BAAC Vlaanderen bvba

⁸⁶ Als fragment zijn scherven geteld kleiner dan 1 cm² en scherven die te verweerd waren om verder te analyseren. Ook het gefragmenteerd spijnschijfje is als fragment geteld.

⁸⁷ Wanneer nog effeningsstrepen zichtbaar zijn, is het oppervlak geëffend, zonder strepen is het geglad/gepolijst. Het onderscheid tussen geglad en gepolijst wordt gelegd bij het glanzen van het oppervlak. Zonder glans is het geglad, met glans is het gepolijst.

Het besmijten komt bij een klein aandeel van de potten voor: 8 scherven (5,48%). Besmijten van potten kan een daterende functie hebben binnen een aardewerkensemble. Zo neemt het aandeel besmeten scherven een zeer groot aandeel in van het geheel aan aardewerk in de midden ijzertijd. Het ontbreken van besmeten materiaal zou dus kunnen wijzen op een oudere (vroeg ijzertijd, 800-500 v. Chr.) of jongere datering (late ijzertijd, vanaf 275 v. Chr.).⁸⁸ Natuurlijk moet hier voorzichtig mee omgesprongen worden gezien het besmijten van aardewerk opkomt in de late bronstijd en eigenlijk niet verdwijnt tot in de Romeinse periode.

Zeven individuen vertonen een vorm van versiering.

Tabel 12: Data versiering en technische aanpassingen

Type versiering	Aantal records
Indrukken	4
Groeven	3

Bij zes records zijn de scherven beschreven met een versiering door middel van groeven. Een groef is een lineair motief aangebracht met een hulpmiddel of met de vinger. Met een hulpmiddel wordt meestal een strak en verzorgd motief bereikt. Met de vinger kan het zowel verzorgd als onverzorgd zijn, maar in ieder geval breder. Meestal worden groeven aangebracht ter accentuering van de overgang van twee potdelen, maar dit is hier niet aangetroffen. Groeven kunnen ook dekkend zijn aangebracht, zoals hier in alle gevallen zichtbaar, met een parallel motief (n=3). In een enkel geval gaat het om dunne groeven, aangebracht met een spatel, op de buik van de pot, met een interval van 2 cm. Op een andere scherf gaat het meer om vage vingergroeven die zijn aangebracht op een besmeten oppervlak. De verwerking van deze scherf is sterk waardoor zowel de besmijting als de vingergroeven slechts vaag zichtbaar zijn.

Er komen op vier individuen indrukken als versiering voor. De indrukken kunnen wisselen in verschijning, veroorzaakt door het hulpmiddel waarmee men de indrukken heeft aangebracht. Zo is er een kleine scherf waarbij een mooie ronde indruk is aangebracht, zonder enig spoor van de klei die er is weggeduwd. Een dergelijke indruk wordt meestal een del genoemd. Er is tevens een wandscherf waarop een enkele rij indrukken is aangebracht, vermoedelijk ter accentuering van de overgang van schouder naar buik. De indrukken zijn aangebracht met een getand object of kam. Het is uitzonderlijk dat de kam is gebruikt om kleine indrukken na te laten, meestal wordt hiermee een kamversiering aangebracht, waarbij parallelle groeven worden bekomen. Een vergelijkbaar versieringsmotief is eerder aangetroffen op een pot van Kortrijk Schaapsdreef, die op basis van de vorm in de midden ijzertijd is gedateerd.⁸⁹ Een derde scherf, deze keer een randscherf draagt de indrukken op de rand, waar ze zijn aangebracht met een interval van 0,5 cm. Een vierde pot draagt op het buikdeel aaneengesloten indrukken die zo een groevenpatroon weergeven. Dit versieringspatroon wordt kalenderbergversiering genoemd en wordt over het algemeen in de late bronstijd-vroege ijzertijd gedateerd maar ze komt ook in de late ijzertijd voor, zoals eerder vastgesteld te Gent-Hogeweg en in de Groupe de la Haine.⁹⁰ Gezien de vorm van de pot waarop de versiering hier voorkomt, kan de late datering worden uitgesloten.

⁸⁸ Van den Broeke 2012, Fig. 3.39, 104-106

⁸⁹ Eigen waarnemingen

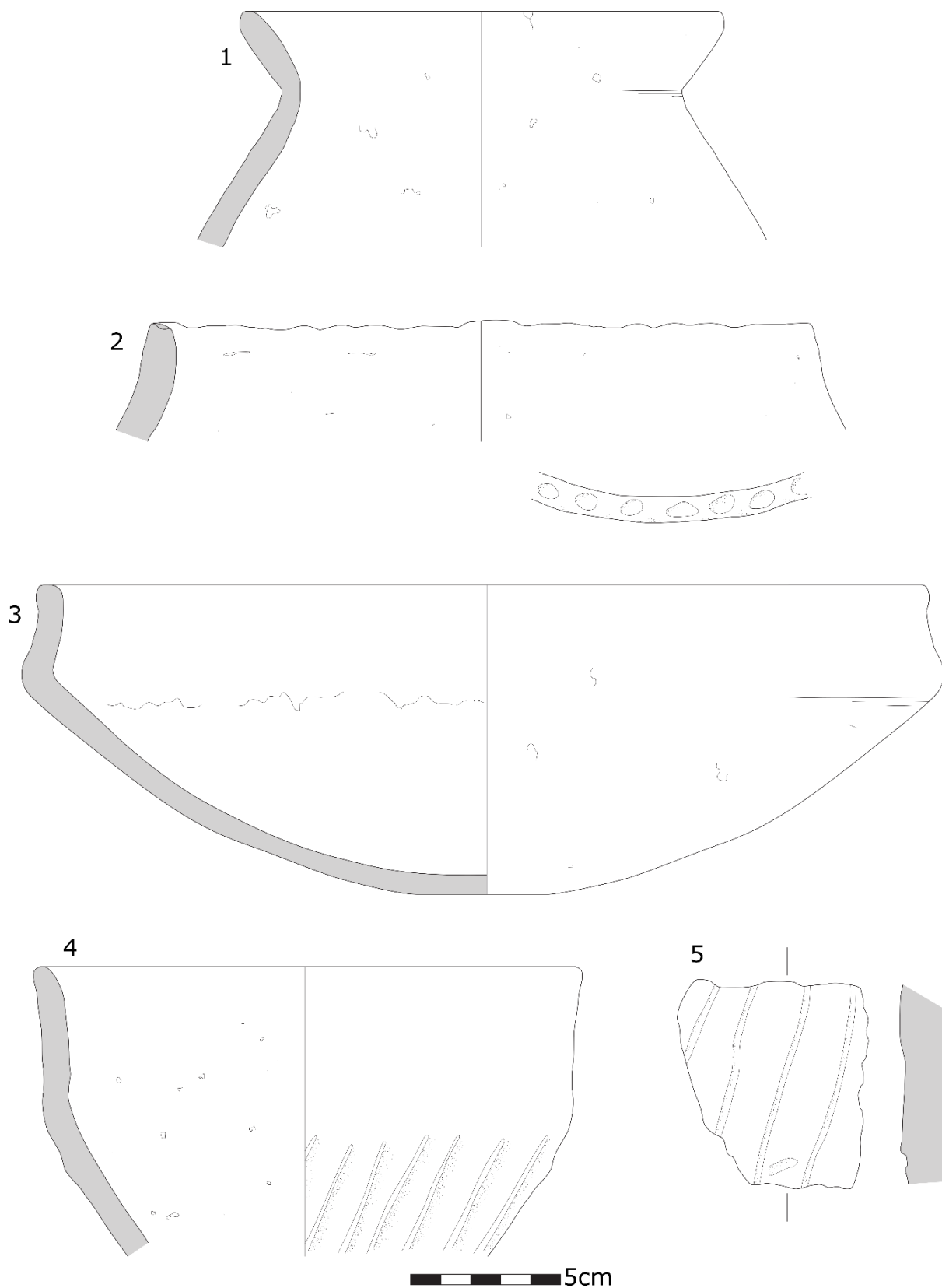
⁹⁰ De Mulder 2016; Verwers 1972, 138-139; 1974, 15; Van den Broeke 1991, 206-207; Van den Broeke 2012, 113-116; Dyselinck 2013, 143; Mariën 1961, 169

De vorm van de lippen van de randscherven is uitsluitend beschreven als afgerond (n= 35, MAI 7), de spitse of eerder afgeplatte lip is volledig afwezig.

Van slechts één bodem kon het type achterhaald worden. Het gaat om een vlakke bodem, waarbij de volledige bodemplaak de ondergrond raakt. De overige bodemfragmenten waren te klein om verdere uitspraken hierover te doen.

Van zes potten kon een vorm gereconstrueerd worden. Het gaat om twee drieledige exemplaren en vier tweeledige exemplaren. Deze waren allemaal afkomstig uit spoor 8028.

Een eerste drieledig exemplaar heeft een ronde lip op een uitstaande hals van ongeveer 3 cm. De overgang van de hals naar de schouder is afgerond (Figuur 73-1). Het tweede drieledig exemplaar is vervormd door de verhitting, maar heeft vermoedelijk een ronde lip op een cilindrische hals en een zachte overgang naar de schouder.

Figuur 73: Diagnostische scherven uit spoor 8028

Ook één van de tweeledige exemplaren is sterk vervormd door de verhitting. Toch kan een vorm afgeleid worden met een ronde lip op een holle schouder en scherpe overgang naar de buik. Twee

andere tweeledige vormen hebben een vergelijkbare vorm, waarvan één de kalenderbergversiering draagt op het buikdeel en de andere de indrukken op de rand draagt (Figuur 73-2, 4). De vierde tweeledige vorm heeft een ronde licht uitstaande lip op een licht bolle schouder en een vrij scherpe knik van schouder naar buik. De vorm is eerder ondiep en vermoedelijk is het profiel compleet (Figuur 73-3). Dit kan moeilijk vastgesteld worden gezien de buik geleidelijk overgaat naar de bodem zonder merkbare overgang.

Er zijn in totaal 169 scherven secundair verbrand, dit zijn alle scherven uit S8028 met uitzondering van de fragmenten die niet verder zijn beschreven dus even goed verbrand kunnen zijn en de scherven uit S8023. Bij secundaire verbranding is meestal het oppervlak van de buitenwand van de scherf veranderd in kleur en textuur. Hiervan zijn een aantal scherven versinterd (n= 14), waarbij de basiskenmerken van de scherf niet langer beschreven kunnen worden en er vervormingen optreden in de vorm van de pot.

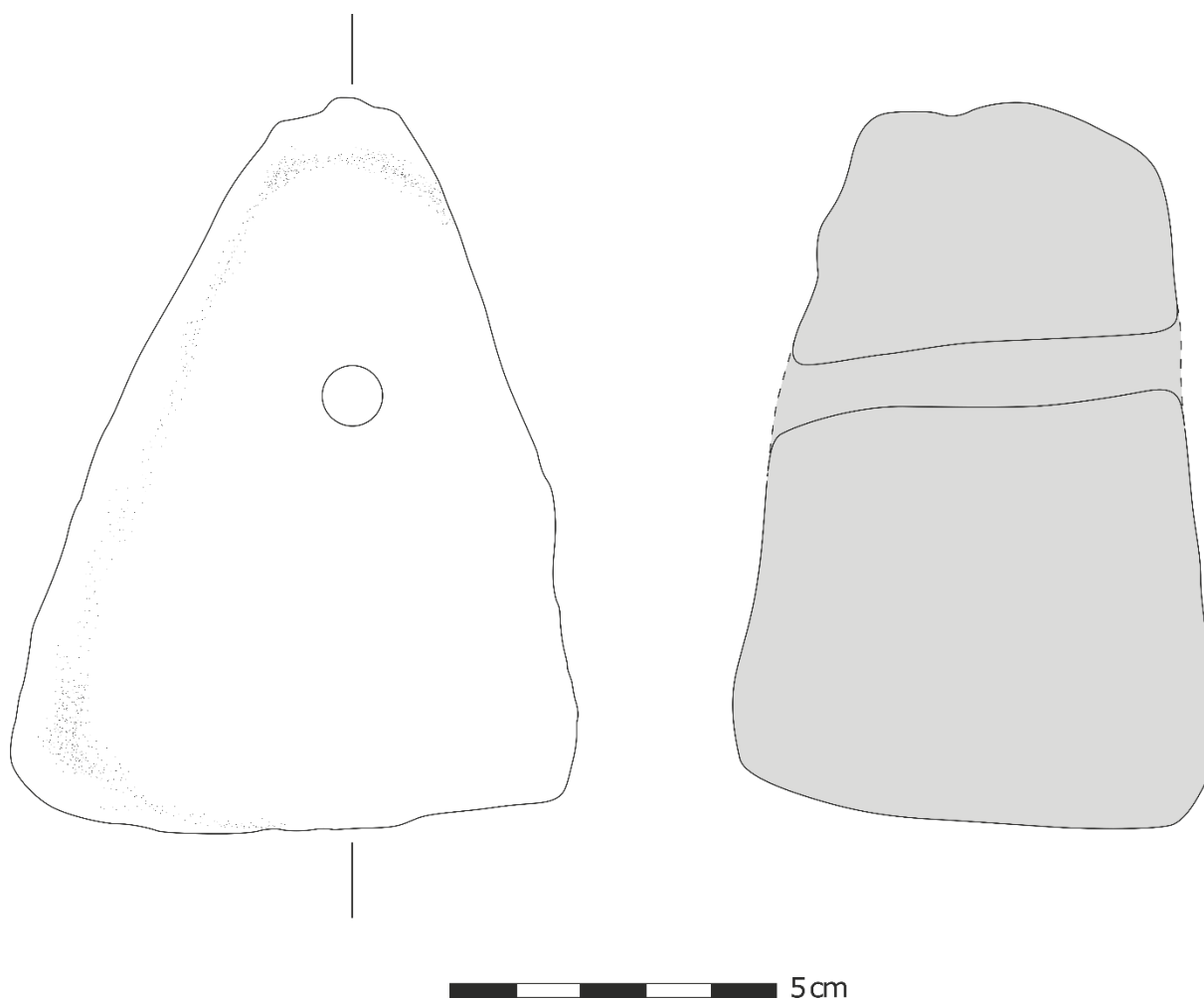
109 scherven waren in die mate verweerd dat een aantal eigenschappen niet konden beschreven worden. Dit aandeel van verwerking is zeer groot en is vermoedelijk te wijten aan de verbranding van het materiaal. De mate van fragmentatie, met een aandeel van 34,36% te gefragmenteerde scherven, is eerder klein. Vermoedelijk is een deel van de kleinere scherven niet in de kuil beland door de predepositionele processen. Het is aannemelijk dat niet alle scherven zijn opgeruimd en hierbij zijn dan voornamelijk de kleine fragmenten achterwege gelaten.

c) Weefgewicht

Uit S8028 is eveneens een compleet weefgewicht gehaald. Het weefgewicht heeft een afgeknot kegel vorm waarbij de hoogte 10 cm bedraagt, de breedte 8 cm en de dikte 6 cm (Figuur 74). Het weefgewicht heeft een enkele doorboring. Het weefgewicht is, net zoals de rest van de context, secundair verbrand. De vorm van het weefgewicht geeft een indicatie voor een datering in de vroege ijzertijd.⁹¹

---

⁹¹ Van der Sanden 1987, 91; Van den Broeke 1987

Figuur 74: Tekening van het wefgewicht (vnr. 46)

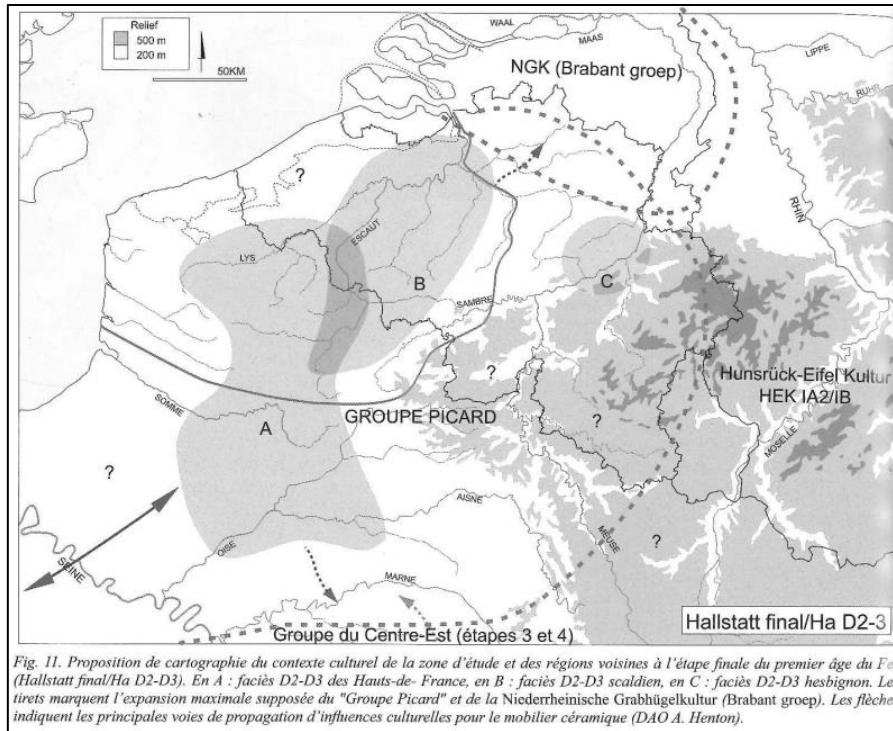
d) Datering en vergelijkingen

Het merendeel van het aardewerk wijst op een datering in de vroege ijzertijd, met een aanzet naar de midden ijzertijd, met de voorgangers van de strakke Marne-vormen. De Marne-vormen ontbreken, evenals situla-achtige potten, waardoor een datering in de tweede helft van de vroege ijzertijd als dominant wordt gezien.

Het zo goed als ontbreken van randversiering, het voorkomen van verzorgde scherven met een eerder laag aandeel besmeten scherven, lijken alle te wijzen op een latere fase in de vroege ijzertijd, naar de overgang van de midden ijzertijd toe. Dergelijke verschuivingen in het gebruik van versieringspatronen is duidelijk vastgesteld in de studie van Van den Broeke voor het Maas-Demer-Schelde gebied maar biedt tevens een algemene houvast in de ruimere regio. Voor de regio Vlaams Brabant is recent de studie van A. Henton verschenen, waarin de vormen aangetroffen in dit ensemble overeenkomen met de kommen (*terrines*) en diepe kommen (*bassins*) in de typologie voor deze periode. Dilbeek ligt ook perfect in de zone B, de Scheldegroep D2/D3 (*faciès D2/D3 scaldien*). De kommen zijn in deze periode en in deze groep de duidelijk dominante groep, hetgeen ook blijkt in het ensemble.⁹²

⁹² Henton 2018, Fig. 7, Fig. 11, 120-124

Mogelijk is een vergelijkbare context aangetroffen te Rotselaar-Gildenstraat, waar een paalkuil is gebruikt als kuil voor een rituele depositie. Deze depositie bestond uit aardewerk, weefgewichten en maalstenen. Het aardewerk is sterk verbrand en bestond uit de scherven van vermoedelijk een enkele pot. Helaas kan deze niet vergeleken worden met het vormenmateriaal uit Dilbeek, de pot te Rotselaar is niet beschreven, noch getekend. De weefgewichten zijn van het afgeknotte kegeltje, net als het weefgewicht te Dilbeek, waardoor ook voor Rotselaar een datering in de vroege ijzertijd wordt aangehouden.⁹³

Figuur 75: Situering van zone B, de scheldegroep D2-D3

⁹³ Van de Staey 2012

6.1.2 Romeins aardewerk

In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op het aardewerk uit de Romeinse periode. Eerst zal hierbij de gehanteerde methode beschreven worden, waarna de gevonden baksels en types worden aangehaald, om ten slotte een beschrijving te geven van de in relatie tot de meest prominente structuren.

a) Methode

Alle scherven werden individueel bekeken en ingedeeld per materiaalcategorie, in dit geval: TS: Terra Sigillata, GEV: geverfde waar, BW: Belgische waar, FOA: fijn oxiderend gebakken aardewerk, KRU/GOA: Kruikwaar/gewoon oxiderend gebakken aardewerk, GRA: gewoon reducerend gebakken aardewerk, MOR, mortarium, DOL: Dolium, AMF: amforen, HAN: handgevormd aardewerk en op bakselgroep (zie Baksels). Behalve de absolute telling werd ook het minimum aantal exemplaren (MAE) geteld per spoor. Hierbij werden exemplaren van elkaar gescheiden op basis van verschillende diagnostische criteria, zoals bvb. het aantal randen en bodems, de dikte en het uitzicht van de baksels, aanwezige versieringspatronen. Bij het bekijken van de exemplaren werd dus ook gekeken naar de aanwezige versieringen.

Waar mogelijk werden ook de vormen (beker, kruik, bord, kom, (kook)pot, mortarium, dolium) en de types genoteerd.

Alle informatie werd uiteindelijk verzameld in een Excel-tabel.

b) Baksels – Types

Er konden een 21-tal baksels herkend worden. Een beschrijving van deze wordt hieronder weergegeven.

- **TS ZG:** Terra Sigillata Zuid-Gallië
  - Roze baksel met een groot aantal witte calciëtinclusies. Donkerrode, glanzende deklaag.
    - Types: Dragendorff 29
- **BW TNA:** Belgische waar Terra Nigra A
  - Wit tot witgrijs, fijn baksel, voornamelijk met zand verschraald. Buitenwanden zijn vaak zwart tot donkergrijs en effen gepolijst.
    - Types: /
- **BW TNB:** Belgische waar Terra Nigra B
  - Bruin tot bruingrijs, hard baksel met gladde buitenzijde.
    - Types: Deru P1-12
- **BW TNC:** Belgische waar Terra Nigra C
  - Grijs tot blauwgrijs baksel dat zeepachtig aanvoelt. Er is steeds een soort veloursachtige deklaag zichtbaar, die over het algemeen vrij slecht bewaard is. Ook wel “*velouté*”techniek genoemd. Beschreven in o.a. Vermeulen 1992 als techniek D.⁹⁴
    - Types: Deru P41-57/Holwerda 26 of 27
- **BW TND:** Belgische waar Terra Nigra D

⁹⁴ Vermeulen 1992, 84

- Identiek aan BW TNC maar met een oranje tot oranjerode kern. Eveneens een vorm van de “*velouté*”techniek. Beschreven in o.a. Vermeulen 1992 als techniek D.⁹⁵
  - Types: Deru P1-12
- **GEV MET TRI:** Geverfde waar, metaalglanswaar uit Trier
  - Oranjebruin baksel met glanzende, zwarte deklaag. De deklaag heeft een soort metaalachtig uiterlijk.
    - Types: Niederbieber 33
- **FOA ZEE:** Fijn oxiderend gebakken aardewerk zeepwaar
  - Zeer fijn bleek bruin tot rozerood baksel dat zeepachtig aanvoelt. Inclusies zijn bijna niet zichtbaar maar bestaan uit voornamelijk ijzeroxide, kwarts en witte calciëtpartikels. Zie ook Willems 2005: GWO-ZEEP
    - Types: /
- **GOA MRE:** Gewoon oxiderend gebakken aardewerk Maas-Rijn-Eiffelgebied
  - Onder deze noemer worden baksels uit het Rijngebied en maasgebied (Heerlen-Tienen) verenigd. Wit tot witgeelbaksel met kwarts en ijzeroxiden als inclusies. Zie ook Willems 2005: GWO-RIJN en GWO-MAAS en GWO-TIE.
    - Types: /
- **GOA NFB:** Gewoon oxiderend gebakken aardewerk Noord-Frankrijk regio Bavay-Famars
  - Bleek bruin baksel met inclusies van kwarts, calciëtpartikels en zwarte partikels. Zie ook Willems 2005: GWO-BAVY
    - Types: /
- **GOA NFD:** Gewoon oxiderend gebakken aardewerk Noord-Frankrijk regio Dourges
  - Voormalig Scheldevallei, Rupeliaans aardewerk: Oranje, stoffig aanvoelend baksel met af en toe grijze tot lichtgrijze kern. Inclusies van voornamelijk kwarts.
    - Types: /
- **GRA LOK/REG:** Gewoon reducerend gebakken aardewerk
  - Grijs tot lichtgrijs, zandig aanvoelen baksel met voornamelijk kwarts als verschraling.
    - Types: Stuart 201A, Stuart 201B, Stuart 218, Vanvinckenroye 47-53, Kom met uitstaande wand en licht naar buiten gebogen rand
- **GRA ATR:** Gewoon reducerend gebakken aardewerk, Atrebatian Reduced Ware
  - Dit baksel wordt soms ook aangeduid met de term Arras-waar. Zeer hard, bladerig baksel met een bleek tot donkergrijze kleur.
    - Types: /
- **GRA LLW 1:** Gewoon reducerend gebakken aardewerk Low Lands Ware 1
  - Soms ook Waaslands grijs genoemd. Blauwgrijs baksel met een overvloedige aanwezigheid van zilverkleurige mica spikkels.
    - Types: Stuart 201A, Stuart 201B, Stuart 218
- **MOR GROF:** : Grof gemagerde wrijfschalen
  - Grof verschaalde mortaria. Een bleek beige kleur waarin duidelijk grote inclusies rode chamotte te zien zijn. Ook kwartskorrels en ijzeroxiden in het baksel aanwezig. Zie ook Willems 2005, 46-47 – MO-MAGR1.
    - Types: /
- **MOR NFB:** Mortarium Noord Frans regio Bavay-Famars
  - Bleekbruin tot roze buitenzijde en roodachtig geel baksel. Inclusies zijn kwarts, calciëtpartikels en zwarte magnetietstukjes. Zie ook Willems 2005: MO-BAVY
    - Types: Stuart 149
- **DOL HAN:** Dolium handgevormd

⁹⁵ Vermeulen 1992, 84

- Bruin tot roodbruin baksel met inclusies van grove chamotte en kwarts.
  - Types: Haltern 89
- **AMF BAE:** Amforen uit Baetica
  - Zeer hard baksel met een grijze kern en een bleek bruine tot roze buitenzijde. Inclusies zijn groffe fragmenten kwarts, kalksteen, veldspaten en rotsfragmenten.
    - Types: /
- **HAN LOK/REG:** Handgevormd aardewerk van lokale/regionale oorsprong
  - Bruingrijs over grijs tot donkergrijs baksel waarin voornamelijk kwarts en potgruis kan herkend worden als verschraling.
    - Types: (Kook)pot met naar buiten geplooid, ongeprofileerde rand (P1)

c) Aantallen - algemeen

In totaal konden 653 scherven geteld worden, behorende tot minimum 195 exemplaren. In onderstaande tabel staat per materiaal categorie de hoeveelheid scherven en het minimum aantal exemplaren weergegeven.

Tabel 13: Tellingen materiaal categorie

	TS	BW	GEV	FOA	KRU/GOA	MOR	GRA	AMF	DOL	HAN	TOTAAL
Absolute telling	3	11	2	2	99	3	204	1	13	315	653
MAE	2	5	1	1	30	2	72	1	4	77	195

In onderstaande tabel staan de hoeveelheden (absolute telling en MAE) weergegeven per bakselgroep.

Tabel 14: Tellingen bakselgroepen

	Absolute telling	MAE
TS ZG	3	2
BW TNA	1	1
BW TNB	4	2
BW TNC	1	1
BW TND	5	1
GEV MET TRI	2	1
FOA ZEE	2	1
GOA MRE	2	2
GOA NFB	78	17
GOA NFD	19	11
GRA LLW1	143	36
GRA LOK/REG	57	34
GRA ATR	4	2
MOR GROF	2	1
MOR NFB	1	1
DOL HAN	13	4
AMF BAE	1	1
HAN LOK/REG	315	77
TOTAAL	653	195

Het is duidelijk dat er slechts een kleine hoeveelheid luxe-waar (vertegenwoordigd door terra sigillata, Belgische waar, fijne oxiderend gebakken waar, metaalglanswaar) werd aangetroffen. Het gaat hier slechts om 2,76% van het totale aardewerkaantal volgens de absolute telling en 4,62% volgens de MAE telling. Er werd dus voornamelijk gebruiksaardewerk aangetroffen. Hierbij waren voornamelijk de reducerend gebakken gedraaide waar (vertegenwoordigd door de lokale/regionale baksels, het Low Lands Ware 1 baksel en de Atrebatian reduced ware) en het handgevormde aardewerk sterk vertegenwoordigd. Deze maakten respectievelijk 31,24% (absolute telling GRA), 39,92% (MAE GRA) en 48,24% (absolute telling HAN), 39,49% (MAE HAN) van het geheel uit. Verder was ook de categorie van de oxiderend gebakken waar/kruikwaar vrij goed vertegenwoordigd met 15,16% (absolute telling) en 15,38% (MAE).

Er konden in totaal een 14 types onderscheiden worden. Het aantal types staat per baksel in onderstaande tabel weergegeven.

Tabel 15: Types-baksels

Type	TS ZG	BW TNB	BW TNC	BW TND	GEV MET TRI	GRA LOK/REG	GRA LLW1	MOR NFB	HAN LOK/REG
Dragendorff 29	1								
Deru P1-12		1		1					
Holwerda 26 of 27/Deru P41-57			1						
Niederbieber 33					1				
Stuart 201A						4	9		
Stuart 201B						1	2		
Stuart 218						1	1		
Vanvinckenroye 47-53						1			
Kom met uitstaande wand en licht naar buiten gebogen rand						1			
Stuart 149								1	
P1 ((Kook)pot met S-vormig profiel, naar buiten staande, niet geprofileerde rand)									14
K1 (Kom met uitstaande, niet geprofileerde rand)									1
Haltern 89									1
Kom met naar binnen gebogen rand en kraag									1

Over het algemeen kan gesteld worden dat er vrij weinig materiaal werd aangetroffen tijdens de opgraving. Vooral als in beschouwing wordt genomen dat ongeveer 193 scherven (van 30 exemplaren) werden gevonden in één spoor (spoor 3020). Dit geeft aan dat, behalve in spoor 3020, er geen duidelijk dump is gevonden van aardewerk. De scherven kwamen vermoedelijk na het in onbruik raken van het vaatwerk via verschillende tafonomische processen in de sporen terecht. Er kunnen dan ook geen gefundeerde uitspraken gedaan worden over consumptiepatronen en welvaart aan de hand van het gevonden materiaal.

Tabel 16: Aantal scherven en MAE per groepering van sporen

	Aantal scherven	MAE
Greppels	263	70
Structuur 1	40	25
Structuur 2	38	16
Structuur 3	3	3
Structuur 4	5	5
Spoor 3020	193	30

Overige sporen	111	46
TOTAAL	653	195

d) Greppels

Greppel A (sporen 6004, 7015)

Uit deze greppel werden, gezien de breedte, lengte en diepte van de greppel, bijzonder weinig vondsten gedaan. In totaal konden slechts 19 scherven van 9 exemplaren.

Tabel 17: Aantal scherven en MAE in greppel A

	MOR NFB	GRA LOK/REG	HAN LOK/REG
Aantal	1	4	14
MAE	1	4	4

Er konden 2 exemplaren getypeerd worden, namelijk een mortarium Stuart 149 in MOR NFB en een handgevormde kookpot met naar buiten staande rand (P1). Geen van beide exemplaren kan de vulling van de greppel strak dateren.

Greppel B (spoornummers 3016 en 7025A)

In totaal komen in deze context een 210 scherven van minimum 41 exemplaren aangetroffen. De verhoudingen van aantal scherven en exemplaren worden in onderstaande tabel weergegeven.

Tabel 18: Aantal scherven en MAE in greppel B

	TS ZG	GEV MET TRI	FOA ZEE	GOA NFB	GOA NFD	GRA LLW 1	GRA NF	GRA LOK/REG	HAN LOK/REG
Aantal	2	2	2	37	5	27	3	6	125
MAE	1	1	1	3	1	7	1	3	22

In totaal konden van de 41 exemplaren er een 12-tal getypeerd worden.

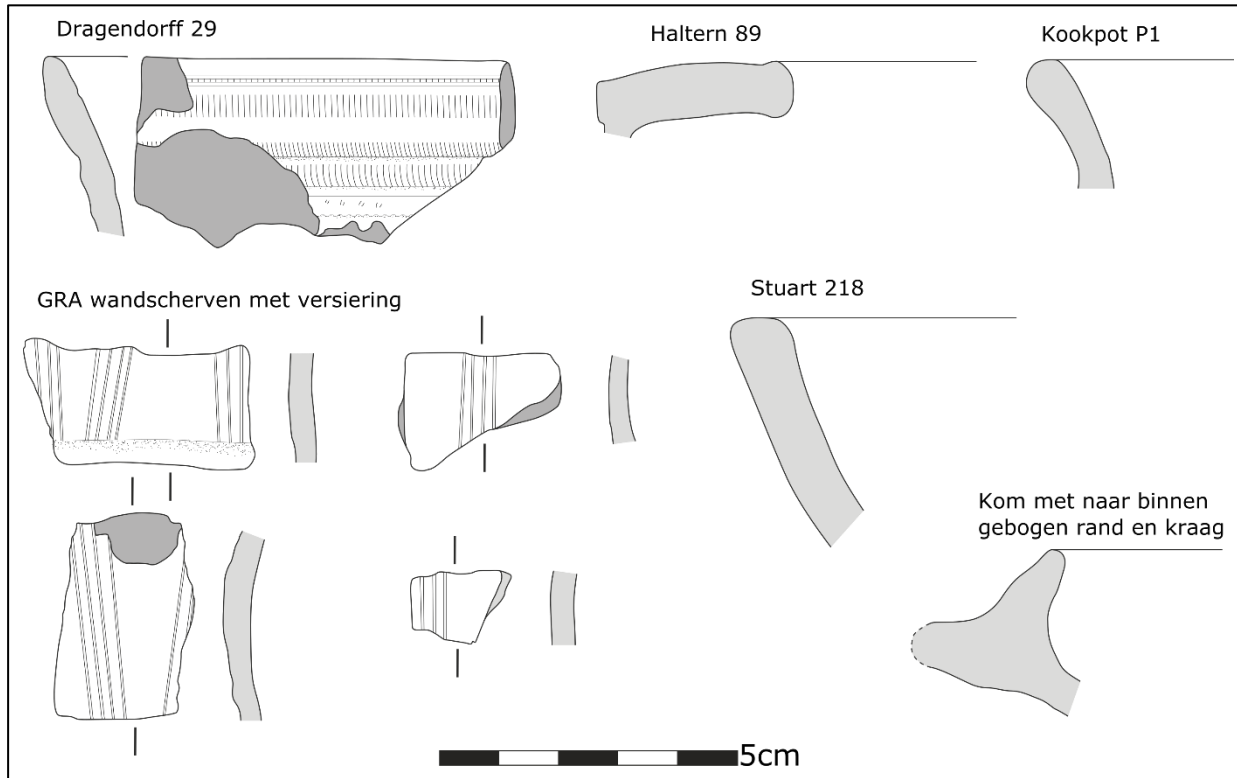
Tabel 19: Getypeerde exemplaren in greppel B

Types	TS ZG	GEV MET TRI	GRA LLW1	GRA LOK/REG	HAN LOK/REG
Dragendorff 29	1				
Niederbieber 33		1			
Stuart 201A			3		
Stuart 201B			1		
Stuart 218				1	
Kom met naar binnen gebogen rand en kraag					1
Kookpot met naar buiten staande rand (P1)					4
Kom met naar buiten staande rand (K1)					1
Haltern 89					1

Veel van deze types staan echter geen precieze datering toe. Zowel de kookpotten Stuart 201A als 201B, het bord Stuart 218, de kookpot P1, het dolium Haltern 89 en de twee handgevormde komvormen, komen gedurende de gehele Romeinse periode voor. De enige duidelijk dateerbare

exemplaren zijn een kom Dragendorff 29, die in de periode 40-85n.Chr. voorkomt.⁹⁶ Dit exemplaar werd gevonden ter hoogte van werkput 7.

Opvallend waren ook enkele wandscherven in GRA LOK/REG met een ingegroefde versiering van niet kruisende lijnen (zie Figuur 76). Dergelijke versiering komt bij handgevormd aardewerk in de naburige regio van het zandige Menapische gebied voornamelijk in de late ijzertijd tot de eerste eeuw n.Chr.

Figuur 76: Enkele exemplaren gevonden in greppel B

Meer naar het zuiden toe in de greppel, binnen werkput 3, werden enkele wandscherven van een gedeukte beker met kerfbandversiering in metaalglanswaar uit Trier aangetroffen. Het gaat hier vermoedelijk om restanten van een Niederbieber 33 type beker, voornamelijk in de 3de eeuw te dateren.⁹⁷ Het gaat hier echter slechts om 2 zeer kleine en sterk verweerde scherfjes die bovendien sporen van secundaire verbranding vertonen.

⁹⁶ Tyers 1996 & Webster 1996, 40-41

⁹⁷ Brulet, Vilvorder, Delage 2010, 355

Figuur 77: Links: scherfjes metaalglanswaar Trier, Rechts: randscherf Dragendorff 29 kom

Het voorkomen van het Low Lands Ware 1 baksel (GRA LLW1) geeft aan dat de greppel zeker na 70n.Chr. opgevuld raakte. Dit type baksel komt vanaf het einde van de 1ste eeuw reeds voor en kent zijn piek in de 2de en 3de eeuw. Zeepwaar komt voor vanaf het midden van de 1ste eeuw tot ver in de 3de eeuw.⁹⁸ GOA NFD ten slotte komt ook pas voor na 70n.Chr., en wordt in contexten gevonden die ver in de 3de eeuw dateren.⁹⁹ De kruikwaar uit de regio Bavay komt ook voornamelijk voor aan het einde van de 1ste-midden 3de eeuw.¹⁰⁰

Al deze gegevens samen geven aan dat de greppel na 70n.Chr. opgevuld raakte. Wanneer precies is moeilijk te achterhalen. Gezien in de greppel eveneens 3de-eeuws materiaal aanwezig was, is het mogelijk dat de greppel pas vrij laat opgevuld raakte.

Greppel C (sporen 7001, 8002)

In deze greppel werden in totaal 21 scherven van 10 exemplaren aangetroffen.

Tabel 20: Aantal scherven en MAE in greppel C

	BW TNC	GOA NFB	GOA NFD	GOA MRE	GRA LLW1	GRA NF	GRA LOK/REG	DOL HAN	HAN LOK/REG
Aantal	1	1	3	1	3	1	2	7	2
MAE	1	1	1	1	1	1	1	1	2

Er kon slechts één exemplaar getypeerd worden, namelijk een beker type Holwerda 26 of 27/Deru P 41-57 in BW TNC. Dit baksel komt voornamelijk voor aan het einde van de 1ste eeuw tot aan het begin van de 3de eeuw.¹⁰¹ Deze datering komt goed overeen met andere aanwezige baksels (GOA NFB, GOA NFD, GRA LLW1).¹⁰²

Greppel D (sporen 8003, 8004, 8026)

In totaal werden in dit kleine greppelcomplex een 9-tal scherven van minstens 8 exemplaren herkend worden.

Tabel 21: Aantal scherven en MAE in greppel D

	GOA NFB	GRA LLW1	DOL HAN	HAN LOK/REG
Aantal	3	3	1	2
MAE	3	2	1	2

Er konden geen exemplaren getypeerd worden. Er kan enkel aan de hand van het voorkomen van GOA NFB en GRA LLW1 een datering tussen 70 en 275n.Chr. gegeven worden.¹⁰³

Greppel G (spoor 7020)

In dit spoor werd en slechts 4 scherven gevonden, namelijk 2 wandscherven GRA LOK/REG en 2 randscherven van een dolium Haltern 89 in DOL HAN. Dit exemplaar kan de context echter niet dateren.

⁹⁸ Deru & Vachard 2002, 483

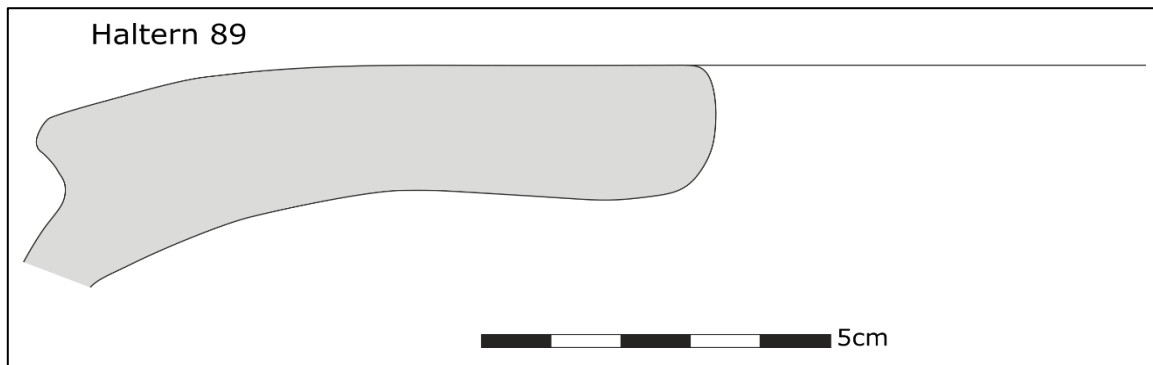
⁹⁹ Van Der Werff, Van Dierendonck 1997

¹⁰⁰ Willems 2005, 58-59 & De Mulder, Deschieter, Sturtewagen 2005, 35-36

¹⁰¹ Vermeulen 1991, 85

¹⁰² De Mulder, Deschieter, Sturtewagen 2005, 35-36; De Clercq & Degryse 2007, 456-457

¹⁰³ De Clercq & Degryse 2008, 456-457

Figuur 78: Haltern 89 dolium gevonden in de vulling van greppel G

e) Structuur 1 (sporen 7010, 7011, 7012, 7013, 7016, 7017, 7018, 7019)

In totaal konden 40 scherven van minimum 25 exemplaren verzameld worden uit sporen die mogelijk tot deze structuur behoren.

Tabel 22: Aantal scherven en MAE in structuur 1

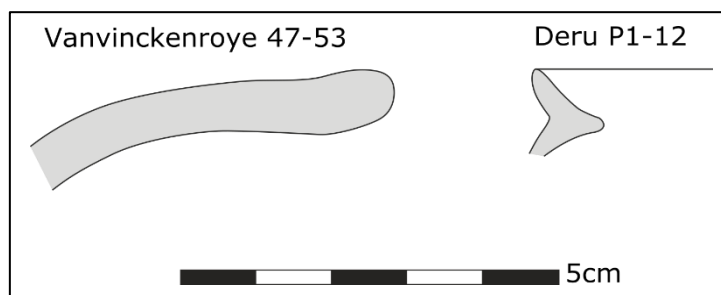
	BW TNB	GOA NFB	GOA MRE	GRA LOK/REG	HAN LOK/REG
Aantal	1	1	1	15	22
MAE	1	1	1	10	12

Er konden vijf exemplaren getypeerd worden:

Tabel 23: Getypeerde exemplaren in structuur 1

	BW TNB	GRA LOK/REG	HAN LOK/REG
Deru P1-12	1		
Stuart 201A		2	
Vanvinckenroye 47-53		1	
P1			1

De meeste exemplaren konden niet strak gedateerd worden, zowel de kookpotten Stuart 201A als P1 komen gedurende de gehele Romeinse periode voor.¹⁰⁴ De kookpot met naar binnen gebogen rand Vanvinckenroye 47-53 dateert voornamelijk in de 1ste en 2de eeuw.¹⁰⁵ De beker Deru P1-12 komt dan weer voornamelijk voor tussen 25v.Chr. en 150n.Chr.¹⁰⁶ het baksel GOA NFB komt dan weer voornamelijk voor vanaf 50n.Chr. tot midden 3de eeuw.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Stuart 1963, 71-72

¹⁰⁵ Vanvinckenroye 1991, 22

¹⁰⁶ Deru 1996, 99

¹⁰⁷ Willems 2005, 58-59 & De Mulder, Deschieter, Sturtewagen 2005, 35-36

Figuur 79: Een tweetal exemplaren uit structuur 1

Deze dateringen komen vrij goed overeen met een tweetal C14-dateringen die op sporen 7010 en 7013 werden uitgevoerd:

- Spoor 7010: 47v.Chr. – 74 n.Chr. (2σ correctie)
- Spoor 7013: 92v.Chr. – 65n.Chr. (2σ correctie)

De opvulling van de sporen behorende tot de structuur dateert vermoedelijk ergens in de tweede helft van de 1ste eeuw.

f) Structuur 2 (8016, 8018, 8022, 8034, 8042, 8044/8054, 8048, 8049)

In totaal werden binnen de toch wel vele sporen behorende tot deze structuur, een 29-tal scherven van minstens 10 exemplaren aangetroffen. Het betrof hier voornamelijk handgevormd materiaal.

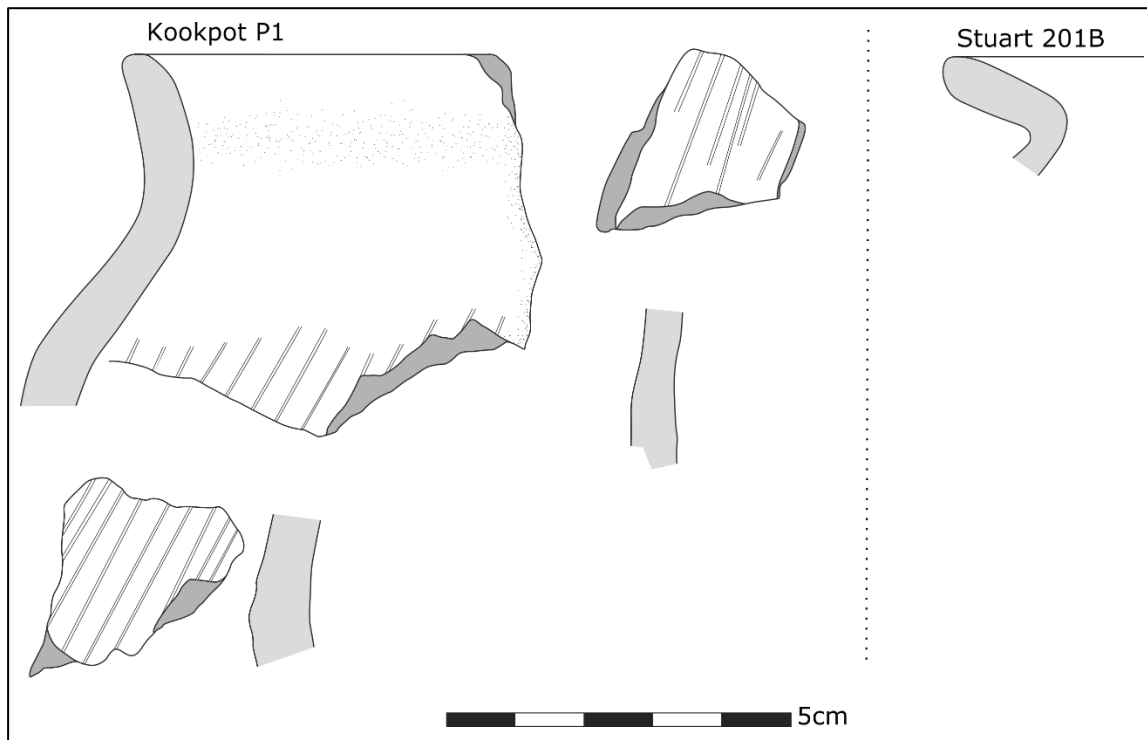
Tabel 24: Aantal scherven en MAE in structuur 2

	GOA NFB	GOA NFD	GRA LOK/REG	HAN LOK/REG
Aantal	1	1	4	23
MAE	1	1	2	6

Er konden slechts 4 exemplaren onderscheiden worden, namelijk een drietal handgevormde kookpotten met naar buiten staande, niet geprofileerde rand (P1) en een gelijkaardige kookpot in GRA LOK/REG (Stuart 201B). Een van de handgevormde kookpotten vertoonde een eerder zwak S-vormig profiel. Bij dit exemplaar kon een versiering van diagonaal ingegroefde lijnen herkend worden (zie Figuur 80). Geen van deze exemplaren bleek goed dateerbaar, over het algemeen konden ze slechts tussen 200v.Chr.-200n.Chr. gedateerd worden.¹⁰⁸ De grote hoeveelheid handgevormd materiaal ten opzichte van gedraaid materiaal kan hier wijzen op een vroegere datering van de structuur. GOA NFD en GOA NFB komen dan weer voornamelijk voor na 50n.Chr.¹⁰⁹

¹⁰⁸ De Clercq 2009, 416

¹⁰⁹ Van Der Werff, Van Dierendonck 1997 & Willems 2005, 58-59

Figuur 80: Enkele exemplaren uit structuur 2

Er werd bij één spoor, spoor 8034, een C14-datering uitgevoerd. Deze gaf een resultaat tussen 47v.Chr.-74n.Chr. (bij 2 σ correctie). Wellicht dateert de structuur eerder in de tweede helft van de 1ste eeuw.¹¹⁰

g) Structuur 3 (8033, 8035, 8036, 8037, 8040, 8055)

Er werd slechts in één spoor behorende tot deze structuur aardewerk aangetroffen, namelijk in spoor 8055. Het ging hier in totaal om slechts 3 scherven van 3 exemplaren.

Tabel 25: Aantal scherven en MAE in structuur 3

	GOA NFB	HAN LOK/REG
Aantal	1	2
MAE	1	2

Er konden geen exemplaren getypeerd worden. Er kan enkel gesteld worden dat het baksel GOA NFB voornamelijk vanaf 50n.Chr. voorkomt.¹¹¹

Omdat er bijzonder weinig dateerbaar materiaal kon verzameld worden tijdens de opgraving, werd besloten enkele vullingen te bemonsteren met het oog op C14-dateringen. Er werden uiteindelijk 2 C-14-dateringen uitgevoerd, namelijk op sporen 8035 en 8037:

- 8035: 52v.Chr.-71n.Chr. (2 σ correctie)
- 8037: 40v.Chr.-121n.Chr. (2 σ correctie)

¹¹⁰ Van Der Meer 2018, 8

¹¹¹ Willems 2005, 58-59

Het is waarschijnlijk dat deze structuur in de tweede helft van de 1ste eeuw n.Chr., vermoedelijk eerder aan het einde van die eeuw, te dateren is.

h) Structuur 4 (8021, 8025, 8038, 8043, 8045, 8046, 8047)

In totaal konden er in de sporen 8038, 8043 en 8046 een vijftal scherven van vijf exemplaren herkend worden.

Tabel 26: Aantal scherven en MAE in structuur 4

	GOA NFD	HAN LOK/REG
Aantal	3	2
MAE	3	2

Er konden geen exemplaren getypeerd worden. De aanwezigheid van GOA NFD kan de structuur plaatsen tussen de tweede helft van de 1ste eeuw tot en met de 3de eeuw.¹¹²

i) Overige sporen

Er werden in totaal 304 scherven gevonden in 19 verschillende contexten. De overgrote meerderheid van de scherven werd in één context gevonden, spoor 3020. Er werd tijdens de beschrijving van de sporen/structuren reeds aangehaald dat het hier vermoedelijk om een afvaldump gaat (ten minste in de bovenste lagen).

Tabel 27: Aantal scherven en MAE in overige sporen

	Aantal scherven	MAE
3018	3	3
3019	1	1
3020	193	30
3021	18	4
7006	17	8
7022	16	8
7027	1	1
8007	2	1
8010	14	2
8013	1	1
8027	1	1
8031	19	2
8032	2	2
8041	2	2
7025B	1	1
WP3 aanvl	3	1
WP6 aanvl	5	3
WP7 aanvl	1	1
WP8 aanvl 2	4	4
TOTAAL	304	76

¹¹² Van Der Werff, Van Dierendonck 1997

Spoor 3020 zal, gezien het grote aantal scherven, hieronder nogmaals apart besproken worden. Er konden in de overige sporen/contexten een 11-tal exemplaren herkend worden. Het ging in de meeste gevallen om kookpotten met naar buiten staande rand:

Tabel 28: Getypeerde exemplaren in overige sporen (behalve spoor 3020)

	Stuart 201A (GRA LLW1)	Stuart 201A (GRA LOK/REG)	Stuart 201B (GRA LLW1)	Stuart 218 (GRA LLW1)	Kookpot met naar buiten staande rand (P1) (HAN LOK/REG)	Rond spinschijfje
Spoor 7006	2					
Spoor 7022	1		1	1		
Spoor 8010		1				
Spoor 3021					1	
Werkput 3 aanleg vlak					1	
Spoor 3018					2	1

Figuur 81: Enkele exemplaren uit overige sporen

Spoor 3020

In dit spoor werden een groot aantal scherven, 193 om precies te zijn, aangetroffen. Deze waren afkomstig van minstens 30 exemplaren. Het gaat hier om gevoelig meer scherven dan welke andere context ook werd

Tabel 29: Aantal scherven en MAE in spoor 3020

	BW TND	GOA NFB	DOL HAN	GRA LLW1	GRA LOK/REG	HAN LOK/REG
Aantal	5	26	3	80	15	64
MAE	1	4	1	13	6	5

Van deze 30 exemplaren konden er een achttal getypeerd worden:

Tabel 30: Getypeerde exemplaren in spoor 3020

	BW TND	GRA LLW1	GRA LOK/REG	HAN LOK/REG
Deru P1-12	1			
Stuart 201A		3	1	
Kom met uitstaande wand en licht naar buiten gebogen rand			1	
P1				1
K1				1

Het baksel BW TND lijkt voornamelijk voor te komen vanaf de Flavische periode tot en met de vroege 3de eeuw.¹¹³ Het bekertype Deru P1-12 komt dan weer voornamelijk voor in de 1ste eeuw en eerste helft van de 2de eeuw.¹¹⁴ De relatief grote aanwezigheid van Low Lands Ware 1 lijkt hierin ook vrij normaal, gezien dit bakseltype algemeen voorkomt in de periode 70-275n.Chr., maar voornamelijk in de 2de en 3de eeuw populair was.¹¹⁵ GOA NFB komt voornamelijk voor tussen de tweede helft van de eerste eeuw tot de eerste helft van de 3de eeuw. Meestal vormt deze groep eerder de hoofdmoot van de kruikwaar in de eerste helft van de 2de eeuw, naarmate de tijd vordert, wordt de GOA NFD veel groter in aantal.¹¹⁶ Vermoedelijk moet het spoor in de 2de eeuw, meer bepaald in de 1ste helft van deze eeuw, gedateerd worden.

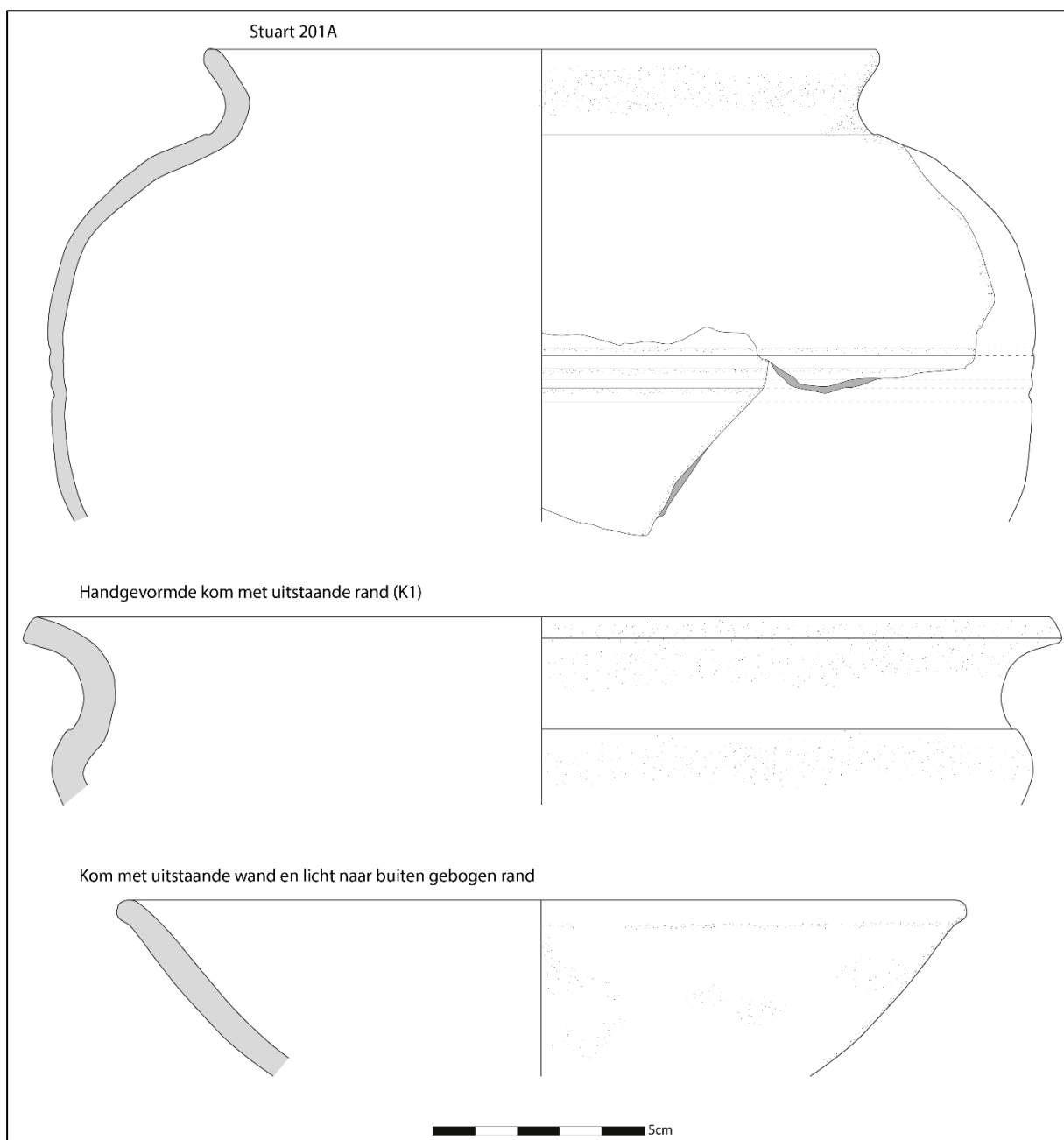
---

¹¹³ Vermeulen 1992, 84-85

¹¹⁴ Deru 1996, 99

¹¹⁵ De Clercq & Degryse 2008, 456-457

¹¹⁶ De Mulder, Deschieter, Sturtewagen 2005, 35-36

Figuur 82: Enkele exemplaren uit spoor 3020

6.1.3 Postmiddeleeuws aardewerk

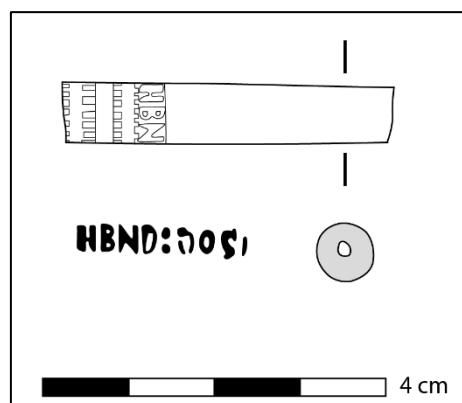
In een viertal contexten kon aardewerk uit meer recente perioden gehaald worden. In totaal gaat het om een 3 scherven en 1 pijpensteeltje.

Spoor 1001, een natuurlijk spoor, bevatte een wandscherf industrieel wit aardewerk, te dateren in de 19de-20ste eeuw.

Spoor 2018, eveneens een recent te dateren kuiltje, bevatte eveneens een wandscherf industrieel wit aardewerk.

In spoor 3024, een recent te dateren bakstenen bouwwerk dat in verband stond met drainagebuizen (vermoedelijk gaat het hier om een controleput), werd een oor van een recent te dateren kan gevonden. Het ging hier om een wit baksel met een gele glazuur.

In spoor 6001 werd een pijpensteel met steelversiering aangetroffen. De versiering bestaat uit raderingbanden aangebracht met een bandstempel. Deze versieringsmethode ontstaat tussen 1650 en 1660, wanneer de stelen langer en dikker worden. De bandstempel leent zich tot het vermelden van de naam van de pijpmaker of koopman. Tekst op een pijpensteel wordt vanaf de tweede kwart van de 18de eeuw gangbaar. Het gebruik van een persoonsnaam wijst op de stijgende belangstelling van verkoop op naam, waardoor ook vervalsingen in omloop kwamen, al verbasterde de imitator de naam wel. Vanaf de 19de eeuw raakt tekst als versiering buiten gebruik. De naam op de pijpensteel van spoor 6001 is niet achterhaald, verwerking van de tekst maakt het moeilijk leesbaar. Wat wel leesbaar is, is zo goed mogelijk ter illustratie gebracht.¹¹⁷

Figuur 83: Tekening pijpensteeltje uit spoor 6001¹¹⁸

¹¹⁷ Determinatie en tekst door S. Schellens – Duco 1987

¹¹⁸ Tekening door S. Schellens (BAAC Vlaanderen)

6.2 Bouwkeramiek

Er konden in totaal een 64-tal fragmenten van bouwkeramisch materiaal herkend worden. Deze waren voor de overgrote meerderheid afkomstig uit Romeinse contexten, slechts 4 fragmenten hebben een recente datering (het ging hier telkens om stukken baksteen/dakpan).

Bij de 60 fragmenten Romeinse bouwkeramiek kon een indeling aangehouden worden in drie verschillende groepen, namelijk fragmenten van tegulae, fragmenten van imbrices en niet-determineerbare fragmenten (Indet.). De verhoudingen van deze verschillende groepen in relatie tot de sporen waarin ze gevonden werden, staan in onderstaande tabel weergegeven.

Tabel 31: Bouwkeramiek gevonden tijdens de opgraving per spoor

Spoornummer	Tegulae	Imbrices	Indet
7015	2		
3016		1	
8002	1		
7025A	2		1
7022	2		
8001	1	1	
8003		1	
WP 7 colluvium	3		3
8027		1	
7001	5	2	3
6004	5	3	
7026	3		5
8009		6	
7026	6		2
2003	1		
TOTAAL	31	15	14

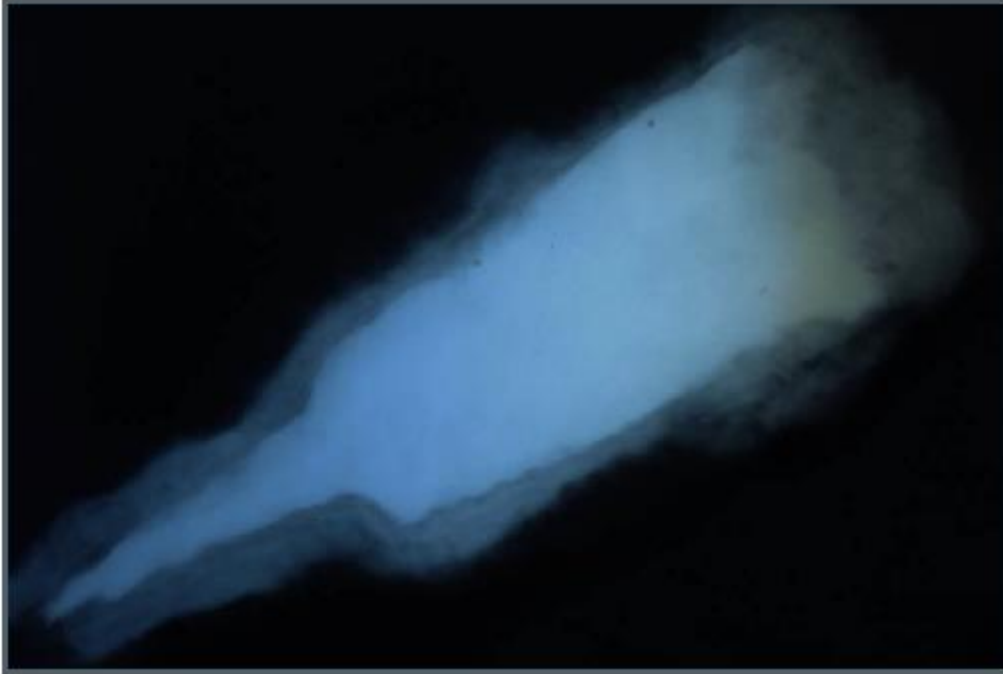
Op geen van de verschillende fragmenten konden stempels, pootafdrukken of andere bijzonderheden herkend worden.

6.3 Metaalvondsten (R. Bakx)¹¹⁹

Tijdens de opgraving zijn 40 metaalvondsten verzameld (19 vondstnummers). Het gaat allemaal om vondsten van ijzer. Van een aantal vondsten uit archeologisch relevante sporen zijn röntgenopnames gemaakt, omdat ze door de aanwezigheid van zware corrosie niet gedetermineerd konden worden (V6, V7, V9 en V28). Na de röntgenopname kon één vondst nader gedetermineerd worden. Het gaat om een deel van een beitels of vijl (V7). Het stuk gereedschap had waarschijnlijk een handvat van organisch materiaal. De kern van het handvat werd gevormd door een angel. Deze is nog duidelijk zichtbaar op de röntgenfoto. De vondst is aangetroffen in paalkuil S3.018, die aan de hand van het aardewerk slechts breed in de Romeinse periode kon worden gedateerd.

¹¹⁹ BAAC Vlaanderen bvba.

V9 betreft mogelijk een deel van een Romeinse haaksleutel. Het voorwerp is echter niet compleet genoeg om zeker te zijn van deze interpretatie. De vondst is aangetroffen in paalkuil S3.020, die aan het einde van de 1ste eeuw tot en met de eerste helft van de 2de eeuw moet worden gedateerd.

Figuur 84: Röntgenopname van V7

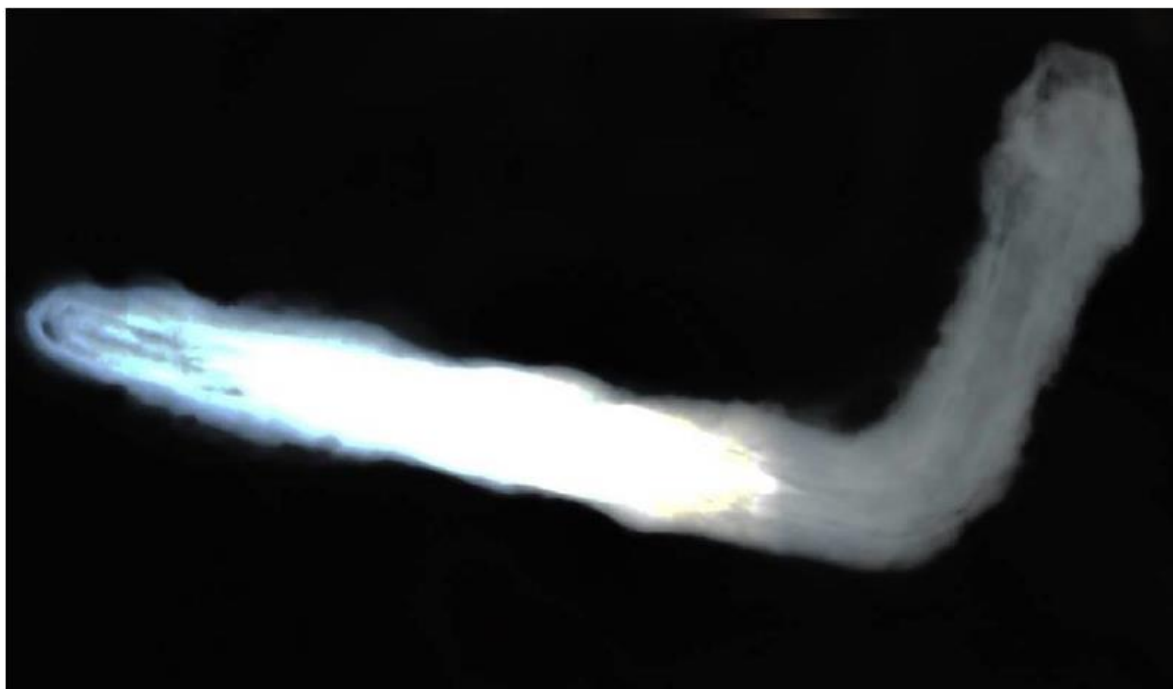
Voor conservering

Na Conservering

Figuur 85: V7 voor en na conservering

Figuur 86: Röntgenopname van V9

6.4 Botmateriaal

Er werd in een vijftal sporen verbrand botmateriaal aangetroffen, namelijk in sporen 3016 (Greppel), 3018 (Losse paalkuil), 3020 (Losse paalkuil), 3021 (Losse kuil) en 7010 (Paalkuil structuur 1).

De botfragmenten konden veelal niet gedetermineerd worden door de hoge fragmentatiegraad na de crematie. Vaak ging het om slechts enkele kleine brokjes bot. Er is echter een groot vermoeden, gezien de contexten waaruit het botmateriaal werd verzameld (veelal nederzettingsafval), dat het hier om dierlijk bot gaat en deze resten te determineren zijn als consumptieafval.

Enkel in spoor 3020 konden duidelijk tanden van rund herkend worden. Er kan niet veel besloten worden over het aanwezige botmateriaal, enkel dat bijna alle gevonden stukken sporen van verbranding vertonen. Waarschijnlijk is dit het resultaat van consumptie van de dieren.

In onderstaande tabel staat het gewicht van bot vermeld per spoor. Het leek immers niet nuttig alle kleine, broze brokjes te tellen. Dit vertelt immers weinig over de massa aan botmateriaal aanwezig in de contexten.

Tabel 32: Botmateriaal in sporen

Spoornummer	Vondstnummer	Gewicht botmateriaal (in gram)
3016	6	104,2
3018	7	0,4
3020	9	15,3
3021	10	0,1
7010	19	4,8

6.5 Natuursteen

6.5.1 Silex (Y. Perdaen)¹²⁰

Tijdens het veldwerk zijn acht vuursteenartefacten ingezameld (vnrs. 2, 6, 9, 9, 27, 32, 47 & 55). Ze zijn aangetroffen bij de aanleg van het opgravingsvlak en het handmatig onderzoek van de sporen. Het merendeel van deze vondsten (n=6) is natuurlijk en bestaat uit grind(fragmenten), vorstafslagen of brokstukken. Slechts twee artefacten zijn antropogeen. Deze werden gevonden tijdens de aanleg van vlak 2 in werkput 8 (vnr. 32) en spoor 8047 (vnr. 55).

Het gaat om:

Een vuurslag (vnr. 32 – aanleg vlak 2 werkput 8). Het betreft een afslag in een matig grofkorrelige, zwak translucide, beigebruine vuursteen waarin blekere banden en vlekken zichtbaar zijn (>47x27x7 mm). Distaal is ventraal een duidelijke afschilfering zichtbaar. De boord vertoont verbrijzeling en afronding. Het artefact is proximaal afgebroken, maar ook hier zijn nog sporen van verbrijzeling en afronding zichtbaar. Vermoedelijk zijn beide uiteinden van het artefact als vuurslag gebruikt. Cortex ontbreekt.

Een bifaciaal werktuig (vnr. 55 – spoor 8047, een paalkuil van structuur 4). Het betreft een massief artefact in een matig grofkorrelige, opake, bleekbeige vuursteen waarop zowel proximaal als op de linker boord bifaciale retouches aanwezig zijn die een aantal keer zijn hernomen met verschillende

¹²⁰ BAAC Vlaanderen

scharnierbreuken tot gevolg (>34x32x13 mm). Het distaal uiteinde en de rechter boord zijn afgebroken. Cortex ontbreekt.

Dit kleine ensemble nader dateren is moeilijk, maar er zijn een aantal kenmerken die ons op weg kunnen helpen. Bifaciale werktuigen zijn vooral kenmerkend voor het neolithicum en de grondstof en het vrij massieve karakter van het artefact lijkt erop te wijzen dat het om import gaat van gemijnde vuursteen. Het mijnen van vuursteen start pas tijdens het midden neolithicum en loopt door tot in de metaaltijden. Op basis hiervan plaatsen we dit artefact in de tweede helft van het neolithicum of de metaaltijden. Ook vuurslagen zijn kenmerkend voor het neolithicum, maar worden tevens aangetroffen in metaaltijdencontexten of (inhumatie-)graven uit de Romeinse of vroegmiddeleeuwse periode. Beide vondsten zijn afkomstig uit WP8 en zijn gevonden binnen de grenzen van het villa domein. Het bifaciale werktuig (vnr. 55) is zelfs aangetroffen in de vulling van een van de Romeinse paalkuilen (Sp8047), maar dat maakt de vondsten niet Romeins – hoewel hergebruik in de Romeinse tijd niet valt uit te sluiten betreft het vermoedelijk opspit. Ook hergebruik in de metaaltijden valt niet uit te sluiten; hergebruik van neolithisch materiaal in de metaaltijden is reeds meermaals vastgesteld en er zijn binnen de grenzen van WP8 aanwijzingen voor aanwezigheid in de ijzertijd. Samenvattend kan worden gesteld dat in Dilbeek enkele midden/laat-neolithische artefacten zijn aangetroffen die mogelijk in de ijzertijd en/of Romeinse tijd zijn hergebruikt.

6.5.2 Natuursteen (C. Stern)¹²¹

In totaal werden 34 stukken of 13,6 kg natuursteen tijdens deze opgraving verzameld (zie tabel 1). De natuursteen is gedetermineerd en geanalyseerd op sporen van menselijk gebruik en/of bewerking. Indien mogelijk werd het oorsprongsgebied van de steen bepaald, maar omdat het gesteente enkel macroscopisch onderzocht werd, is het moeilijk een definitieve uitspraak hierover te doen. Verder is aan te merken dat het gesteente in de loop der jaren buiten zijn oorspronkelijk milieu aan verschillende omgevingsfactoren, zoals aarde, licht, warmte, kou, vochtigheid, etc. blootgesteld was, wat de oppervlakte van de steen kan veranderen. Bijgevolg is de informatie over het oorsprongsgebied van de stenen vaak heel algemeen. De natuursteendeterminatie gebeurde hoofdzakelijk op basis van de 'Atlas van België' (2001-2009) en 'Natuursteen in Vlaanderen, versteend verleden' (2009) van M. Dusar et al.

Tabel 33: Aantal en gewicht per soort gesteente. Gerangschikt per volgorde van gewicht

Soort	Aantal	Totaal gewicht (gram)
kalktuf	5	11400
diverse (kalk-) zandstenen	6	1888
revierkeien	11	205
vuursteen	8	54
cement (?)	2	37
steenkol	2	5

Op het eerste zicht lijken de verzamelde natuurstenen van het projectgebied minder interessant. Er werden een groot aantal zwerfstenen (van verschillende gesteentesoorten) aangetroffen die vermoedelijk eerder van regionale oorsprong zijn en niet op een antropogene gebruik wijzen. Het gaat hier om rivierkeien, enkele vuurstenen keien (natuurlijk) en 2 kalkzandstenen. Nader onderzoek leidt tot volgende conclusies:

¹²¹ BAAC Vlaanderen

Kalktuf

In het projectgebied werden 5 brokken kalktuf (11,4 kg) verzameld (vnr. 56). Deze waren allemaal afkomstig uit een paalkuil (spoor 8048) van structuur 2.

Figuur 87: Brok kalktuf (vnr. 56) (links) en detail kalksteentuf (rechts – rode kader)

Kalktuf is, zoals tufsteen in het algemeen, heel zacht, licht en poreus en is bijgevolg makkelijk te ontginnen en te bewerken. Kalktuf ontstond vaak in kalkrijke kwelzones van rivierdalen, bronnen en meren tijdens het Quartair/Holoceen. Hier is vooral de streek tussen Edingen en 's Gravenvoeren te vermelden.¹²² Tijdens de Romeinse periode werd tufsteen graag als bouw materiaal gebruikt. Dit werd reeds aangetoond bij de opgravingen van Romeinse villa's te Hoegaarden en Luik, waar het als bouw materiaal voor de binnemuren gebruikt werd.¹²³

Een tweede interpretatie voor de aanwezigheid van kalktuf is voor kalkproductie. In dit geval zouden er wel sporen van kalkovens aanwezig moeten zijn, wat niet het geval was. Toch werd er tijdens de opgraving van het grootste noordelijke deel van het villa-domein een aanwijzing gevonden voor het gebruik van kalk in bouwconstructies. Tijdens de opgraving van het pars urbana werd een bodem van een dolium aangetroffen waarin gebluste kalk aanwezig was. Deze recipiënt was afgedekt met vier complete tegulae, waardoor de kalk langer kon bewaard worden. Deze kalk werd vermoedelijk aangewend om herstellingen aan te brengen.¹²⁴ Of de kalk gemaakt werd vanuit de grondstof kalktuf is niet zeker.

Onafhankelijk van de twee gebruiksinterpretaties spreken de vondstomstandigheden van de kalktufbrokken eerder voor een stabilisatie of fundering van een paal, des te meer omdat S 8.048 een paalkuil van een structuur is (structuur 2). In deze samenhang moet ook over de mogelijkheid van een rituele neerzetting nagedacht worden, wat in de laatste sectie zal toegelicht worden.

Zandsteen

Zandsteen is een sedimentair gesteente. De exemplaren gevonden binnen het onderzoekgebied bevatten ook kalk en soms ook wat kwarts en git. IJzerhoudende zandstenen zijn ook aanwezig.

¹²² Duser et al., 361

¹²³ Duser et al., 361-362

¹²⁴ Weterings 2016, 183 & mondelinge mededeling P. Weterings

Er werden dus verschillende kalkzandsteensoorten gedetermineerd, met name Andenne zandsteen, Brusseliaans ijierzandsteen en Tubize-zandsteen. Alle zandstenen zijn min of meer van regionale afkomst en werden vermoedelijk gewoon als bouwsteen gebruikt.

Twee stenen (één in spoor 3020 (vnr. 9), een losse paalkuil uit de Romeinse periode en één in spoor 8028 (vnr. 46), een kuil uit de ijzertijd) tonen echter een gepolijste kant. Het zou kunnen dat het fragmenten van wrijfstenen zijn, maar de stenen zijn te gefragmenteerd om zekere conclusies te trekken. Het kan ook dat deze fragmenten als vloerstenen gewoon afgesleten zijn.

In sporen 3016 (vnr. 6) en 8031 (vnr. 47) zijn wel voorwerpen gevonden die duidelijk op antropogeen gebruik wijzen. Het gaat om fragmenten van twee slijpstenen van kwartsitische zandsteen. Sedimentaire zandsteen kan door hitte en druk in de loop van de tijd kristallijn worden, waardoor metamorfe kwartsieten ontstaan. De vindplaats van kwartsiet is tot bepaalde regio's beperkt, zoals bijvoorbeeld de regio van Tienen, van waar al sinds de Romeinse tijd kwartsiet geëxporteerd werd.¹²⁵ Dit gesteente wordt even graag als bouw materiaal gebruikt als de sedimentaire zandsteen, maar werd evenzeer als maal- of slijpsteen aangewend.

Figuur 88: Slijpsteenfragmenten van kwartsiet vnr. 6 (links) en vnr. 47 (rechts)

Een van de slijpsteenfragmenten (vnr. 6 – uit spoor 3016) is lichtgrijs en bevat sporen van ijzeroxiden. De doorsnede van de steen is ovaal met een gemiddelde afmeting van 4,5 cm op 2,3 cm. Het tweede fragment (vnr. 47 – uit spoor 8031) is gemaakt van een heel fijne donkerblauw-grijze kwartsiet. De doorsnede ligt hier gemiddeld bij 4,8 cm op 1,9 cm.

In hun studies “Roman whetstone production in northern Gaul” hebben Thiébaux et al. een uitgebreid onderzoek over slijpstenen van drie fabricatiecentra in België en Noord-Frankrijk gedaan, met name Buizingen, Nereth en Le Châtelet-sur-Sormonne.¹²⁶ Deze drie (tot nu toe gekende) centra leverden alle slijpstenen voor Noord-Gallië. Het lijkt erop dat in de fabricatiecentra verschillende sedimentaire gesteentesoorten verwerkt werden, afhankelijk van het te slijpen voorwerp. Er kon gewoon van zandstenen van de regio gebruik gemaakt worden. Het was echter som, voor bepaalde voorwerpen zoals erg scherpe messen, nodig een heel fijnkorrelige, stevige en dus ook meer kwartsitische zandsteen te gebruiken.

¹²⁵ Cnudde et al. 2009, 89

¹²⁶ A. Thiébaux, et al. 2016, 565-587

Een ander interessant aspect is de rituele deponering van maal- en slijpstenen tijdens de Romeinse tijdperk. Hier moet er op het recente hoofdstuk “Gallo-Roman whetstone building desposits” van Reniere en De Clercq gewezen worden¹²⁷. Volgens hen worden er veel slijpsteenvondsten in gebouwen van de landelijke bevolking gevonden. Zij menen hierin een ritueel en spiritueel gemotiveerde traditie te herkennen, die vanaf de oudheid startte en doorheen het Romeinse tijdperk wordt gehandhaafd. 51 % van de slijpsteenvondsten in totaal kwamen uit huizen en daarvan zaten 84 % in de kuilen van de hoofdpalen. Ook in grachten, putten en andere sporen werden slijpstenen aangetroffen, hoewel in duidelijk mindere hoeveelheid. Chronologisch herkennen Reniere en De Clercq een duidelijke periode van rituele slijpsteennederzettingen tussen de late 1de en de 2de eeuw.¹²⁸ In het projectgebied werd slijpsteen vnr.6 in een gracht S 3.016 en slijpsteen vnr. 47 in een helaas niet gespecificeerde kuil S 8.031 aangetroffen. De datering van de sporen komt wel met de datering van Reniere en De Clercq zo goed als overeen.

6.6 Macroresten (W. Van Der Meer)¹²⁹

“Bij de uitwerking van de site Dilbeek-Zuurweidestraat zijn dertien macrorestenstalen, drie pollenstalen en vier houtskoolstalen geïnventariseerd. Een selectie van acht macrorestenstalen uit de paalkuilen van drie structuren en uit een enkele kuil met rituele depositie is vervolgens onderworpen aan een gedetailleerde analyse. De (vroeg-Romeinse) structuren maken deel uit van de gebouwen van een villadomein, de kuil dateert uit de midden-ijzertijd. Tevens zijn vier houtskoolstalen uit een cluster houtskoolrijke sporen ten zuiden van dit villadomein aan analyses onderworpen. De drie pollenstalen waren zodanig arm aan (matig geconserveerd) stuifmeel dat verder onderzoek niet mogelijk bleek.

Op basis van koolstofdateringen kunnen drie van de vier kuilen worden toegeschreven aan activiteiten in de volle middeleeuwen, vermoedelijk houtskoolbranden. De vierde kuil behoort tot de bewoningsfase van het villadomein. De functie is niet geheel duidelijk, maar het zou eveneens een meilerkuil kunnen betreffen. In de middeleeuwen heeft men houtskool gebrand van zeer geschikte houtsoorten, namelijk eik en beuk, wijzend op de aanwezigheid van een secundair eiken-beukenbos in deze periode. Het vergelijkbare spoor uit de Romeinse tijd bevat voornamelijk houtskool van esenhout, dat voor houtskoolproductie minder geschikt is. Indien het inderdaad een meiler betreft is deze soort wellicht gekozen omdat beter geschikte houtsoorten in het toen zeer open landschap niet of slechts beperkt aanwezig waren.

Het macrorestenstaal uit de ijzertijdkuil met rituele depositie betreft relatief weinig resten van meerdere cultuurgewassen: gerst, emmer, spelt, pluimgierst, duivenboon en mogelijk haver. De conservering is matig tot goed. De cultuurgewassen lijken door middel van wannen en dubbel zeven te zijn ontdaan van onkruidzaden en de meeste kafresten. Het is mogelijk dat het botanisch materiaal onderdeel is geweest van het ritueel.

Het macrorestenonderzoek van de Romeinse structuren heeft resten opgeleverd van gerst, haver, spelttarwe, emmertarwe en haver, alsook erwt, hazelnoot en (slee)pruim. Er zijn geen geïmporteerde gewassen aangetroffen en er zijn geen resten die zich laten vertalen naar een bepaalde status van de bewoners van dit deel van het villadomein.

Gerst is dominant in de paalsporen van de structuren 2 en 3a. Op basis van het macrorestenonderzoek kan een verband worden gelegd tussen de structuren 2 en 3a en de nabijgelegen structuur 15 van het

¹²⁷ Reiniere & De Clercq 2018, 67-76

¹²⁸ Reiniere & De Clercq 2018, 67-76

¹²⁹ BIAx

eerder opgegraven deel van het villadomein. Deze structuren hadden, of deze zone binnen het villadomein had, vermoedelijk een relatie met de opslag en/of verwerking van gerst, terwijl spelttarwe het dominante graangewas is in de overige sporen van het villaterrein. De inhoud van de paalsporen van structuur 1 zijn niet duidelijk te verbinden aan een bepaalde functie. Mogelijk bestaan deze resten uit zwerfafval, gezien de aanwezigheid van veel akkeronkruidzaden, relatief veel kafresten en fragmenten van peulen.

Het akkeronkruidenspectrum ontbreken soorten die ondubbelzinnig wijzen op een meer zuidelijke herkomst van het zaaigoed. De verhoudingen van de verschillende soorten onkruiden wijzen in vergelijking met andere villa's in en rond Vlaanderen dat te Dilbeek een relatief intensieve vorm van akkerbouw werd bedreven. Het belangrijkste product zal spelt zijn geweest, aangezien deze soort over het hele villaterrein het meest frequent en abundant is. Daarnaast zal gerst een zeker belang hebben gehad binnen de villa-economie als secundair gewas. Dit beeld past in dat van de villa-economie in de Noordwest-Europese leemgordel in de vroeg-Romeinse periode."¹³⁰

---

¹³⁰ Van Der Meer 2018, 29

7 Besluit

Tijdens het onderzoek werden, niet geheel onverwacht, talrijke sporen aangetroffen die in verband konden worden gebracht met een Romeins villadomein. Tijdens een eerdere opgraving ten noorden van het plangebied werd hiervan reeds de overgrote meerderheid opgegraven. Er werd na het afsluiten van die opgraving zelfs gedacht dat de zuidelijke grens van het domein reeds werd bereikt. Met het hier gerapporteerde onderzoek hebben we echter duidelijk kunnen aantonen dat het domein zich nog verder zuidwaarts uitstrekt. De westelijke begrenzing van het domein, visueel herkenbaar door een dubbele gracht met NW-ZO oriëntatie, kon binnen deze opgravingszone volledig gevolgd worden in. Deze begrenzing liep zelfs nog verder zuidwaarts buiten de opgravingszone.

Dat deze dubbele omgrachting duidelijk de grens was van het domein bleek aan de hand van de aanwezige sporen. Ten oosten ervan waren er een relatief groot aantal paalkuilen, kuilen en greppels te herkennen. Ten westen ervan bleken er weinig tot geen sporen aanwezig te zijn, hier waren slechts enkele houtskoolmeilers aanwezig. Deze meilers bleken na analyse zelfs, met één uitzondering die wel in de Romeinse periode moest geplaatst worden, in de volle middeleeuwen te dateren.

Binnen het villa-domein konden behalve enkele losse paalkuilen, kuilen en greppels een viertal structuren herkend worden. Het ging hier om (vermoedelijk) twee spiekers, waarin graan werd opgeslagen en twee grotere gebouwen. Deze grotere gebouwen hadden een kruisvormige krachtenverdeling en leunden hiermee sterk aan bij de hoofdgebouwtypes gevonden in het meer westelijk gelegen, zandige, Menapische gebied. Het is niet zeker wat de functie van deze twee gebouwen binnen het villa-domein was, het zou kunnen gaan om gebouwen voor opslag, gebouwen met een woonfunctie of met een functie als winterstallen.

De meeste van de structuren en sporen zijn te dateren vanaf de tweede helft van de 1ste eeuw n.Chr. Er zijn echter wel verschillende oversnijdingen en overlappingsen zichtbaar tussen greppels en structuren en structuren onderling, waardoor het duidelijk is dat er toch sprake is van enige fasering binnen het domein.

Behalve sporen uit de Romeinse periode konden er een tweetal sporen herkend worden die in de vroege-midden ijzertijd moesten worden gedateerd. Het ging hier om twee kuilen waarvan er een zou kunnen worden geïnterpreteerd als verlatingsoffer. Deze kuilen konden niet aan een nederzetting of ander breder landschap gekoppeld worden, maar wijzen ten minste op een menselijke aanwezigheid binnen het onderzoeksgebied voor de Romeinse periode.

Behalve sporen uit de ijzertijd en de Romeinse periode werden tevens sporen uit de middeleeuwen en postmiddeleeuwen aangetroffen. Een zevental sterk houtskoolrijke sporen, allen gelegen buiten het Romeinse villadomein, konden als meilerkuilen geïnterpreteerd worden. In de postmiddeleeuwen konden enkel een aantal kuilen en recente vergravingen geplaatst worden.

Beantwoording onderzoeksvragen

Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?

Er werden sporen uit grofweg vier verschillende perioden aangetroffen, namelijk de ijzertijd, de Romeinse periode, de volle middeleeuwen en de postmiddeleeuwen. De overgrote meerderheid van de aangetroffen sporen zijn te dateren in de Romeinse periode. Ze zijn te koppelen aan een villa-domein, dat reeds voor een zeer groot deel werd opgegraven door BAAC in 2015. Een tweetal greppels konden herkend worden als de westelijke afbakening van het villadomein binnen de opgravingszone. Binnen de opgravingszone kon uiteindelijk een oppervlakte van ongeveer 2250m² van het villa-terrein onderzocht worden (er konden grote delen niet onderzocht worden door de aanwezigheid van kabels en leidingen).

Binnen de afbakening (ten oosten van de greppels – binnen het villadomein) werden verschillende paalkuilen, kuilen en greppels herkend. Er konden een viertal structuren gereconstrueerd worden. Een tweetal van deze structuren, kleinere bijgebouwen (spiekers), dienden vermoedelijk voor de opslag van graan. Bij een tweetal grotere structuren is de functie niet zo duidelijk, deze zouden voor opslag van graan, als stal of als woongebouwen kunnen gediend hebben. Alle sporen behorende tot deze structuren, alsook andere sporen binnen het villa-domein bleken goed tot zeer goed bewaard. De sporen bleken voornamelijk vanaf de 2de helft van de 1ste eeuw te dateren.

Er bleken binnen de afbakening ook een tweetal vroegere sporen aanwezig te zijn. Twee kuilen konden aan de hand van het aanwezige aardewerk en een C14-datering van een verbrande graankorrel.

Alle sporen binnen het villa-domein bleken goed tot zeer goed bewaard te zijn.

Buiten het villadomein werden maar een klein aantal houtskoolrijke kuilen herkend die later konden worden als zijnde meilerskuilen. De meeste hiervan moesten in de volle middeleeuwen gedateerd worden, slechts één exemplaar was in de Romeinse periode te plaatsen. Deze meilerkuilen waren slecht tot zeer slecht bewaard.

Verder werden enkele postmiddeleeuwse sporen aangesneden buiten het villadomein.

Hoe verhoudt de site zich in zijn ruimere omgeving met betrekking tot de onderzochte periode(s)?

IJzertijd:

Er werden een tweetal kuilen aangetroffen die in de ijzertijd dienden te worden gedateerd. In een van deze twee kuilen leek een verlatingsoffer zijn aangebracht. Vergelijkbare sporen werden reeds meermaals in Nederland aangetroffen, onder andere te Nijmegen-Lent, Nijmegen-Oosterhout, Maastricht Randwyck, Oss-Ussen, maar werd ook reeds enkele malen in België aangetroffen, namelijk te Meer-Zwaluwenstraat, Ekeren-Het Laar en Rotselaar-Gildenstraat.¹³¹

Romeinse periode:

Het oostelijk gedeelte van de onderzoekszone maakt deel uit van een groter villa-domein. Dit domein maakt deel uit van een breder villa-landschap dat de zandleemstreek binnen de civitas Nerviorum en civitas Menapiorum domineert. De meeste villadomeinen werden in deze streek ingericht omstreeks

---

¹³¹ Van De Staey 2012, 14-15

het midden van de 1ste eeuw n.Chr. en verdwenen tegen de tweede helft van de 3de eeuw uit het beeld.¹³² Dit lijkt eveneens het geval te zijn voor dit domein.

Er werden echter tot nu toe nog maar zeer weinig villa-domeinen compleet opgegraven, in Vlaanderen is het zelfs de eerste keer dat een villa-domein zo compleet wordt onderzocht. Ten zuid(oost)en van Dilbeek werden echter wel een aantal domeinen compleet onderzocht, namelijk te Hody, Champion en Corria. Onder andere bij deze domeinen kon vastgesteld worden dat een vast patroon wordt aangehouden voor het inrichten ervan.

Zo wordt het domein meestal volgens een rechthoekig grondplan ingericht, waarbij de binnenruimte wordt vrijgehouden. Dit grondplan kan eerder breed of langgerekt zijn. Bij het langgerekte plan staat het villagebouw op de centrale lijn aan het hoofd van het terrein. De andere gebouwen werden vervolgens langs de twee lange grenzen van het domein gebouwd, het middenplein werd zoveel mogelijk vrij gehouden.¹³³ Ook tijdens deze opgraving was duidelijk dat de meeste secundaire structuren gelegen waren langsheen grenzen (greppels).

Landschappelijk en bodemkundig:

Wat is de landschapstypologische context van het onderzoeksgebied? Wat is de archeologisch relevante geologische en bodemkundige opbouw?

het plangebied bestaat uit loessafzettingen waarin zich een afgetopt kleinspoelingsprofiel bevindt. Boven het natuurlijke leemprofiel bevindt zich in delen van het plangebied een dik epidpedon dat door ophoging en vergraving tot stand is gekomen. In de nabijheid van het beekdal van de Smissenbos waterloop neemt de invloed van het colluvium toe. Dit wordt steeds dikker naarmate de afstand tot de waterloop verkleint.

In hoeverre is de bodemopbouw intact? Is er sprake van bodemdegradatie en/of erosie, en wat vertelt dit over de intactheid van de sporen?

De oorspronkelijke E-horizont is afgetopt maar verder blijven de verstoringen eerder oppervlakkig, waardoor de sporen relatief intact aanwezig zijn.

Is er een microreliëf? In hoeverre komt de huidige situatie overeen met het paleo-reliëf in de vertegenwoordigde periodes?

Het beekdal van de Smissenbos Waterloop vormt een depressie waarin *depression storage*, i.e. afzetting van colluvium heeft plaatsgevonden. Door aftopping van het profiel door erosie op de plateauposities, en afzetting van colluvium in de lager gelegen landschapsposities, heeft een zekere vervlaking van het reliëf plaatsgevonden. Niettemin zijn de profielen ook op de hoger gelegen landschapspositie in het plangebied gedeeltelijk opgehoogd.

---

¹³² Vanderhoeven 2008

¹³³ Lefert & Bausier 2011, 91-92

Wat zijn de verschillende landschappelijke elementen in het onderzoeksgebied? Hebben deze invloed gehad op de locatiekeuze van de vindplaats?

Het plangebied bevindt zich op een loessplateau, dat in het zuiden wordt begrensd door het beekdal van de Smissenbos Waterloop. De sporen bevinden zich op het plateau, terwijl de depressie van het beekdal de natuurlijke begrenzing ervan vormde. In dit deel van het plangebied is colluvium afgezet.

Wat is de aard depressie/beekafzetting in het zuiden van het villa-domein en het noordoosten van dit plangebied?

Het gaat hierbij om een complex van colluviale afzettingen die zijn afgezet binnen het bekken en niet zijn afgezet in de waterloop. Dichter bij de Smissenbos waterloop alterneren deze vermoedelijk met alluviale afzettingen, afgezet bij hoogwater door de beek, zoals bleek uit eerder onderzoek in de nabijheid van het huidige plangebied.

Landinrichting:

Op welke manier is het cultuurlandschap ingericht?

Het villadomein was ingericht volgens een rechthoekig, langgerekt, noordwest-zuidoostelijk gericht grondplan. Dit grondplan was vermoedelijk deels gericht op de Smissenbeek, die vermoedelijk de zuidelijke begrenzing van het domein vormt.

De villa zelf was op de centrale as van het domein, in het noorden gelegen. De overige gebouwen waren voornamelijk langs de grenzen van het domein gelegen, waardoor het middenplein zoveel mogelijk werd vrij gehouden. De grenzen zelf bleken fysiek te zijn aangeduid door 2 greppels.

Binnen het langgerekte, NO-ZW georiënteerde domein waren nog verschillende opdelingen zichtbaar, onder andere een opdeling in een pars urbana en een pars rustica (deze opdeling was oorspronkelijk eveneens zichtbaar door een afbakening met paaltjes). Het pars rustica leek echter nog verder opgedeeld te zijn door verschillende, min of meer haakse greppels. Deze zouden verdelingen kunnen wijzen op verschillende functies binnen het domein. Echt harde bewijzen voor een dergelijke verdelingen van functies zijn er niet, er werd door een analyse van macroresten enkel een soort van zonering van bepaalde gewassen binnen het domein geregistreerd.

Welke verschillende onderdelen van de woonerven of landbouwarealen worden gemarkeerd aan de hand van de greppelsystemen (vb bewoning, opslag, landbouwproductie, ambachtelijke activiteiten e.d.)?

Aan de hand van de verzamelde gegevens zijn deze onderdelen niet zeer duidelijk van elkaar te onderscheiden. Er is een duidelijke grens tussen het pars urbana (residentiële functie) en het pars rustica (exploitatie) onder de vorm van palenrij.

Binnen het pars rustica waren inderdaad verschillende afscheidingen door middel van greppels zichtbaar, zo ook binnen het onderzoeksgebied. Binnen het onderzoeksgebied werden een tweetal gebouwen gevonden voor de opslag van graan, meer bepaald voornamelijk Gerst. Bij de andere twee aangetroffen gebouwen bleek de functie niet erg uitgesproken te zijn. De aanwezigheid van Gerst zou kunnen wijzen op activiteiten zoals bierbrouwerij of veehouderij. Het zou hier echter ook kunnen gaan

om een opslag van zomergraan. In de meer noordelijke gelegen delen van het terrein bleek voornamelijk tarwe, en wintergraan, sterk aanwezig.

De analyse van het akkeronkruidenspectrum binnen de geanalyseerde monsters geeft ten minste aan dat er te Dilbeek een relatief intensieve vorm van akkerbouw werd bedreven. *“Het belangrijkste product zal spelt zijn geweest, aangezien deze soort over het hele villaterrein het meest frequent en abundant is. Daarnaast zal gerst een zeker belang hebben gehad binnen de villa-economie als secundair gewas. Dit beeld past in dat van de villa-economie in de Noordwest-Europese leemgordel in de vroeg-Romeinse periode.”*¹³⁴

Is er een directe relatie met het landschap (vb oriëntatie van greppels op natuurlijke of structurerende elementen)?

Vermoedelijk was het villa-domein toch enigszins gericht op de aanwezige Smissenbosbeek, die een eerder NO-ZW gerichte oriëntatie heeft.

Zijn er typologische verschillen merkbaar in de greppels, en zo ja, waaraan zijn deze verschillen gerelateerd? (vb. afbakening vs. afwatering, woonareaal vs landbouwareaal,...)

Deze typologische kenmerken konden niet met zekerheid achterhaald worden. De greppels leken over het algemeen voornamelijk een afbakeningsfunctie gehad te hebben.

Funeraire contexten:

Maken de het vooronderzoek aangetroffen begravingen deel uit van een groter grafveld? Zo ja, wat is de ruimtelijke en chronologische begrenzing van het grafveld? Is er een fasering te herkennen?

De mogelijke brandrestengraven gevonden tijdens het vooronderzoek bleken bij nadere analyse voornamelijk volmiddenleeuwse meilerkuilen te zijn. Er kon slechts één spoor in de Romeinse periode gedateerd worden, namelijk een mogelijke houtskoolmeiler/brandrestengraf. De interpretatie van dit spoor was niet duidelijk.

Hoe verhouden de funeraire sporen zich ten opzichte van andere aanwezige archeologische sporen, zowel ruimtelijk als chronologisch?

Er konden geen duidelijke funeraire sporen herkend worden. Het enige sterk houtskoolrijke spoor 2003, waarin geen verbrand botmateriaal werd herkend en derhalve mogelijk als meiler werd geïnterpreteerd, was gelegen op zo'n 30m ten westen van het villadomein. Dit spoor was in de periode 47v.Chr. – 74n.Chr. Dit kwam relatief goed overeen met de gedateerde sporen en structuren binnen het villadomein.

Zijn er pathologische data verzameld uit de grafcontexten en welke elementen kunnen hieruit afgeleid worden?

Er werd geen menselijk botmateriaal gevonden in het Romeins te dateren spoor, waardoor er eerder wordt uitgegaan van een interpretatie als meilerkuil.

¹³⁴ Van Der Meer 2018, 30

Is er een verschil merkbaar tussen de materiële cultuur uit de funeraire contexten versus de niet-funeraire vondstensembles uit dezelfde periode?

n.v.t.

Welke houtsoorten werden gebruikt voor de verbranding? Kunnen deze gegevens gekoppeld worden aan data omtrent ontbossing?

In het Romeinse meilerkuil/brandrestengraf, spoor 2003, werd voornamelijk gebruik gemaakt van essenhout. Deze houtsoort is inferieur voor het aanmaken van houtskool (ten opzichte van hardere soorten als beuk en eik). Het gebruik van deze minder geschikte soort kan wijzen op het niet beschikbaar zijn van de betere soorten in de omgeving. Deze stelling wordt onderbouwd door het lage boompollenpercentage in pollenstalen genomen uit o.a. waterputten in het meer noordelijke deel van het villa-domein. Het essenhout is vermoedelijk afkomstig van als hakhout beheerde bossen op de alluviale delen van het landschap.¹³⁵

Bij de analyse van de houtsoorten gebruikt voor het aanmaken van houtskool in de meilerkuilen uit de volle middeleeuwen kwam een ander beeld naar voren. Hier bleek een dominantie van eik, met bijmenging van beuk en appelachtige. Al deze soorten leveren een hoge kwaliteit houtskool op. Het gebruik van deze soorten in alle geanalyseerde meilerkuilen kan wijzen op een grotere aanwezigheid van deze soorten. Er zou zich dus tussen de Romeinse periode en de Middeleeuwen terug een bos gevormd hebben in de omgeving van het onderzoeksgebied.¹³⁶

Materiële cultuur:

Tot welke vondsttypen of vondstcategorieën behoren de vondsten, en wat is de vondstdichtheid?

Er werd tijdens het onderzoek aardewerk, bouwkeramiek, metaal, botmateriaal en natuursteen gevonden. Er werden over het algemeen bijzonder weinig vondsten gevonden in relatie tot het aantal sporen en de bewaarde diepte e.d. van de sporen. Slechts in één spoor, een losse paalkuil spoor 3020, werd een iets hogere concentratie aan vondsten (voornamelijk aardewerk) gevonden.

Wat is de conserveringsgraad van de verschillende materiaalcategorieën (inclusief eventueel aanwezig archeobotanisch en archeozoologisch materiaal)? Zijn er verschillen op te merken binnen de vindplaats?

Aardewerk: De scherven op zicht bleken goed tot zeer goed bewaard te zijn. Echter op het niveau van exemplaren bleek een minder goede bewaring. Er werden namelijk veel aparte scherven aangetroffen, maar geen complete exemplaren. Dit heeft vermoedelijk te maken met het feit dat er geen duidelijk afvalcontexten (met uitzondering van spoor 3020) werden aangetroffen. Er zijn geen verschillen op te merken binnen de vindplaats.

Bouwkeramiek: Hier geldt dezelfde redenering als bij het aardewerk. De stukken op zich zijn goed bewaard maar er werden geen complete exemplaren aangetroffen. Ook hier zijn geen verschillen binnen de vindplaats opmerkelijk.

¹³⁵ Van Der Meer 2018, 26

¹³⁶ Van Der Meer 2018, 27

Metaal: De metalen vondsten bleken matig tot slecht bewaard te zijn. Mede door de corrosie waren de meeste stukken niet verder determineerbaar. Sommige objecten bleken iets beter bewaard te zijn. Er was geen verschil op te merken binnen de vindplaats.

Botmateriaal: Er werd bijzonder weinig botmateriaal aangetroffen. Het aanwezige botmateriaal was bijzonder slecht bewaard. Er was geen onderscheid op te merken binnen de vindplaats.

Natuursteen: De aanwezige brokken natuursteen waren, gezien de aard van het materiaal, eerder goed bewaard. Er konden echter ook geen complete objecten e.d. gevonden worden. Er konden geen verschillen binnen de site herkend worden.

Macroresten: Er bleken in de geanalyseerde sporen een vrij grote hoeveelheid macroresten aanwezig van verschillende soorten. De exacte hoeveelheden zijn weergegeven in het rapport Van Der Meer 2018: Archeobotanische onderzoek van sporen uit de periferie van de Romeinse villa te Dilbeek (Dilbeek-Zuurweidestraat), *Biaxaal* 1044, Zaandam

Welke typologische ontwikkeling maakte het aardewerk door in de aangetroffen fasen? In hoeverre zijn (chrono)typologieën met betrekking tot aardewerk en andere materiaalcategorieën uit aangrenzende regio's toepasbaar? Welke overeenkomsten en welke verschillen zijn aanwijsbaar?

Er werden in totaal weinig aardewerk aangetroffen, waardoor uitspraken doen over typologische ontwikkelingen binnen het aardewerk benoemen niet mogelijk is.

Voor de typering van de aanwezige, determineerbare vormen werd gebruik gemaakt van verschillende werken. De verschillende gevonden types staan in hoofdstuk 6 vermeld.

Is er sprake van culturele invloeden vanuit andere gebieden? En zo ja: van waar en welke invloeden? - Zijn er indicaties voor handelscontacten met andere regio's?

Met het aanwezige materiaal kunnen hierover geen duidelijke uitspraken gedaan worden, er werd immers niet erg veel materiaal gevonden. Er lijkt aardewerk te zijn aangevoerd uit Noord-Frankrijk en een kleine hoeveelheid luxe-aardewerk uit zuid-Gallië.

Er werd natuursteen uit de regio aangevoerd om bouwwerken uit te voeren.

Indien een Romeins wegtracé wordt aangetroffen:

Er werd tijdens het veldwerk geen Romeins wegtracé aangetroffen.

Gaat het om een hoofdweg of om een secundaire (land)weg?

n.v.t.

Hoe is de weg opgebouwd? Zijn er verschillende fasen te herkennen?

n.v.t.

Stemt het aangetroffen beeld overeen met het gekende beeld van Romeinse wegen uit opgravingen in de regio? Zo niet, wat zou daarvan de oorzaak kunnen zijn?

n.v.t.

Welke punten worden verbonden door deze weg?

n.v.t.

Wat is de ruimtelijke en chronologische samenhang tussen het wegtracé en de nederzettingssporen?

n.v.t.

In welke mate kunnen strategische en/of economische belangen aan de weg gehecht worden?

n.v.t.

8 Bibliografie

AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN (AGIV) 2018a: *Orthofoto* [online], <http://www.geopunt.be> (geraadpleegd op 3 oktober).

AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN (AGIV) 2018b: *Digitaal hoogtemodel (DHM)* [online], <http://www.geopunt.be> (geraadpleegd op 3 oktober).

AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN (AGIV) 2018c: *Villaretkaart* [online], <http://www.geopunt.be> (geraadpleegd op 3 oktober).

AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN (AGIV) 2018d: *Ferrariskaart* [online], <http://www.geopunt.be> (geraadpleegd op 3 oktober).

AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN (AGIV) 2018e: *Atlas der buurtwegen* [online], <http://www.geopunt.be> (geraadpleegd op 3 oktober).

AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN (AGIV) 2018f: *GRB-kaart* [online], <http://www.geopunt.be> (geraadpleegd op 3 oktober).

ATLAS VAN BELGIE 2001-2009: *Landschappen, platteland en landbouw*, Gent.

BRULET R. & VILVORDER F. & DELAGE R.: *La céramique Romaine en gaule du nord. Dictionnaire des céramiques. La vaisselle à large diffusion*, Turnhout

BUFFEL P. & MATTHIJS J. 2009: *Toelichting bij de geologische kaart van België, Vlaams gewest. Kaartblad 31-39 Brussel-Nijvel*, Brussel

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS (CAI) 2018: *Dilbeek* [online], <http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/#> (geraadpleegd op 20 augustus 2018)

CHERRETTE B. & VERBRUGGE A., DE GRAEVE A. & GUILLAUME V. 2012: Voorlopige resultaten van de opgravingscampagne 2011 te Ruien-Rosalinde (gem. Kluisbergen): greppels en 'portiekgebouwen' uit de late ijzertijd? (prov. Oost Vlaanderen, België), *Lunula. Archaeologia protohistorica* XX, 201-203

CNUUDE V. & DEWANCKELE J. & DE CEUKELAIRE M. & EEVERAERT G. & JACOBS P. & LALEMAN M.C. 2009: *Gent ... Steengoed!*, Gent.

DE CLERCQ W. 2009: *Lokale gemeenschappen in het imperium Romanum. Transformaties in rurale bewoningsstructuur en materiële cultuur in de landschappen van het noordelijk deel van de civitas Menapiorum. (Provincie Gallia-Belgica, ca. 100v.Chr. – 400n.Chr.), proefschrift voorgedragen tot het behalen van de graad van Doctor in de archeologie*, Gent

DECLERCQ W. & DEGRYSE M. 2007: The mineralogy and petrography of Low Lands Ware 1 (Roman lower Rhine-Meuse-Scheldt basin; the Netherlands; Belgium; Germany), *Journal of Archaeological Science* 35, pp. 448-458

DE COCK S. & ROGGE M. 1988: De V.O.B.o.W.- activiteiten te Kerkhove (gem. Avelgem) in 1986- 87: Romeinse bewoning, *Westvlaamse Archaeologica* 4, afl. 1, 13-19

DEFORCE K. & HANECA K. 2012: Ashes to ashes. Fielwood selection in Roman cremation rituals in Northern Gaul, *Journal of Archaeological Science* 39, 1338-1348.

DEFORCE K. & MARINOVA E. & DALLE S. 2015: Vijf houtskoolbranderskuilen in Emblem (Ranst, prov. Antwerpen), *Signa Romana* 4, pp. 75-79

DEFORCE K. & VANMONTFORT B. & VANDEKERKHOVE K. 2018: Early and High Medieval (c. 650 AD–1250 AD) Charcoal Production and Its Impact on Woodland Composition in the Northwest-European Lowland: A Study of Charcoal Pit Kilns from Sterrebeek (Central Belgium), *Environmental Archaeology*

DE MULDER G. 2016: Workshop handgevormd aardewerk, 15 maart 2016, Asse.

DE MULDER G. & DESCHIETER J. & STURTEWAGEN K. 2005: Kruiken en kruikamforen uit de vicus Velzeke (O.-VI.). Een techno-typologische studie op basis van de vondsten uit de opgravingscampagnes 1997-2002, Romeinendag, Brussel

DERAMAIX I. 2010: Synthèse des occupations Romaines de la ZAE de Ghislengien/Meslin-L'évêque (Ath), Romeinendag 2010, pp. 47-52

DERU X. 1996: La céramique Belge dans le nord de la Gaule. Caractérisation, Chronologie, Phénomènes culturels et économiques, Publications d'histoire de l'art et d'archéologie de l'université catholique de Louvain LXXXIX, Leuven

DHAEZE W. & VERBRUGGE A. & COOREMANS B. & COSYNS P. & DEFORCE K. & DELRUE P. & DESCHIETER J. & HANECA K. & RENIERE S. & VAN STRYDONCK M. & WILLEMS S. 2015: Een inheems-Romeinse nederzetting in het zandlemige deel van de civitas Menapiorum (midden 1ste eeuw-einde 3de eeuw na Chr.). Archeologische onderzoek op de site Menen-Kortewaagstraat, *Relicta* 14, pp. 9-118

DOV VLAANDEREN 2018: *Databank Ondergrond Vlaanderen* [online], <https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html> (geraadpleegd op 25 september 2015).

DOV VLAANDEREN 2018a: *Tertiairgeologische kaart* [online], <https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html> (geraadpleegd op 25 september 2015).

DOV VLAANDEREN 2018b: *Quartaairgeologische kaart* [online], <https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html> (geraadpleegd op 25 september 2015).

DOV VLAANDEREN 2018c: *Bodemkaart* [online], <https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html> (geraadpleegd op 25 september 2015).

DUCO D.H. 1987: De Nederlandse kleipijp, handboek voor dateren en determineren, Stichting pijpenkabinet, Leiden.

DUSAR M., DREESEN R. & DENAEYER A., 2009: Renovatie & restauratie. Natuursteen in Vlaanderen, versteend verleden, Mechelen.

DYSELINCK T. 2013: Gent Hogeweg, Vlakdekkende opgraving, BAAC rapport A-11.0045.

HENTON A. 2018: Au-delà du tesson, L'apport de la céramique dans l'approche chrono-culturelle de l'âge du Bronze final et du premier âge du Fer dans le bassin de l'Escaut et ses marges, *Lunula, archaeologia protohistorica* XXVI, 111-125.

HOPMAN E.C. 2010: *Malen over breuken: het ritueel gebruik van roterende handmolens – een onderzoek naar Ijzertijd / Romeinse tijd fragmenten uit de Noordelijke Nederlanden*, Groningen.

IN 'T VEN I. & WOUTERS W. & ROOVERS I. & DEBRUYNE T. & COOREMANS B. 2006: Romeinse gebouwsporen aan de Boskouterstraat in Kerkom (Boutersem, prov. Vlaams-Brabant), in IN 'T VEN I. & DE CLERCQ W. (eds.), *Een lijn door het landschap. Archeologie en het vTn-project 1997-1998. Archeologie in Vlaanderen monografie 5*, pp. 283-300

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2018a: Dilbeek, Inventaris van het onroerend Erfgoed [online]. ID 21396, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/21396> (geraadpleegd op 30 september 2015)

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2018b: Hof Ter Smissen, Inventaris van het onroerend Erfgoed [online]. ID 38949, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/38949> (geraadpleegd op 30 september 2015)

JANSSENS N. 2015: Archeologisch proefsleuvenonderzoek te Dilbeek, Zuurweidestraat, *BAAC Vlaanderen rapport 152*, Gent

LAURELUT C. & TEGEL W. & VAN MOERKERKE J.: L'évolution des bâtiments de la fin de l'âge du fer - aux debuts de l'antiquité dans le nord-est de la France: continuité et ruptures, *Romeinendag*, pp. 57-63

LEFERT S. 2014: La villa gallo-Romaine du Clavia (Ohey/Evelette), *Signa Romana* 3, pp. 111-114

LEFERT S. 2018: La villa du Hody: un modèle original, *Signa Romana* 7, pp. 155-159

LEFERT S. & BAUSIER K. 2011: Villas gallo-Romaines en Condroz Namurois: situations contrastées, *Romeinendag* 2011, pp. 81-100

MAES M. & OOST T. & SCHRYVERS A. & VANBRABANT K. 1999: Romeinen op het (HST)spoor. De villa van Hoegaarden-Goudberg, *Romeinendag* 1999, pp. 37-40

MARIEN M.E. 1961: La Période de La Tène en Belgique, Le Groupe de la Haine, *Monographies d'Archéologie Nationale* 2.

REINIERE S. & DE CLERCQ W. 2018: Gallo-Roman whetstone building deposits. The cultural biography of the domestic sphere in northern Gaul. In: *Journal of Anthropological Archaeology*, vol. 51, p. 67-76.

ROYMANS N. & DERKS T. 2016: A Roman villa in a peripheral region. Rural habitation in the area of the Texuandri (Southern Netherlands/Northern Belgium), in Michel Reddé. *Methodes d'analyse des différents paysages ruraux dans le nord-est de la Gaule romaine*, pp. 159-181

STUART P. 1963: Gewoon aardewerk uit de Romeinse legerplaats en de bijbehorende grafvelden te Nijmegen, *Beschrijving van de verzamelingen in het Rijksmuseum G.M. Kam te Nijmegen VI*, Leiden

STUART P. & DE GROOTH M.E.TH. (red.) 1987: *Langs de weg. De Romeinse weg van Boulogne-sur-Mer naar Keulen & Villa rustica. Het Romeinse boerenbedrijf in het Rijn/Maasgebied*, Heerlen, Maastricht. (tentoonstelling Thermenmuseum Heerlen & Bonnefantenmuseum Maastricht nov. 1987-febr. 1988).

THIEBAUX A. & FELLER M. & DUCHENE B. & GOEMAERE E. 2016: Roman whetstone production in northern Gaul (Belgium and northern France), *Journal of Lithic Studies*, vol. 3, nr. 3, pp.565-587.

- TYERS P. 1996: Potsherd. Atlas of Roman pottery [online] <http://potsherd.net/atlas/potsherd> (geraadpleegd op 17/09/2018)
- VAN DEN BROEKE P. 1987: De dateringsmiddelen voor de ijzertijd van Zuid-Nederland, in: Van der Sanden W.A.B. & Van den Broeke P.W. (red.) Getekend Zand. Tien jaar archeologisch onderzoek in Oss - Ussen, Waalre, 23-43.
- VAN DEN BROEKE P. 1991: Nederzettingsaardewerk uit de late bronstijd in Zuid-Nederland, in: Fokkens, H. & Roymans, N. (red.), Nederzettingen uit de bronstijd en de vroege ijzertijd in de lage landen, Nederlandse Archeologische Rapporten 13, 193-211.
- VAN DEN BROEKE P. 2002: Een vurig afscheid? Aanwijzingen voor verlatingsrituelen in ijzertijdsnederzettingen, in: FOKKENS K. & JANSSEN R. (eds.), 2000 jaar bewoningsdynamiek – brons- en ijzertijdsbewoning in het Maas-Demer-Scheldegebied, pp. 45-61
- VAN DEN BROEKE P. 2012: Het handgevormd aardewerk uit de ijzertijd en de Romeinse tijd van Oss-Ussen, Studies naar typonomie, technologie en herkomst, Leiden.
- VAN DEN BROEKE 2015: Het verlatingsritueel. Een poging tot reconstructie. Metaaltijden. Bijdragen in de studie van de metaaltijden 2, pp. 83-99
- VAN DER MEER W. 2014: Akkerbouw bij de Vilsterbron in Borgloon (Limburg) in de Midden-IJzertijd en Midden-Romeinse periode, BIAxiaal 755, Zaandam
- VAN DER MEER W. 2018: Archeobotanisch onderzoek van sporen uit de periferie van de Romeinse villa te Dilbeek (Dilbeek, Zuurweidestraat), BIAxiaal 1044, Zaandam
- VAN DER SANDEN W.A.B. 1987: Oss-Ussen: de materiële cultuur, in: Van der Sanden W.A.B. & Van den Broeke P.W. (red.) Getekend Zand. Tien jaar archeologisch onderzoek in Oss - Ussen, Waalre, 91-100.
- VAN DER VELDE H. M. & DE CLERCQ W. 2015: Een Romeinse villa in Aalter. Een opmerkelijke vindplaats in de civitas van de Menapiërs, Signa Romana 4, pp. 229-234
- VAN DER WERFF J.H. & THOEN H. & VAN DIERENDONCK R.M. 1997: Scheldevallei-amforen. Belgisch bier voor Bataven en Cananefaten?, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Nieuwe reeks 51, pp. 1-19
- VAN DE STAEY I. 2012: Archeologische opgraving aan de Gildenstraat te Rotselaar, Aron Rapport 158, Tongeren
- VAN IMPE L. & IN 'T VEN I. & DE PAEPE P. & ERVYNCK A. & DESENDER K. 2005: Invading tribes, advancing forests. A witness to the decline of economic activity in Flanders, circa 200 AD, Neue Forschungsergebnisse zur nordwesteuropäischen Frühgeschichte unter besonderer Berücksichtigung der altsächsischen Kultur im heutigen Niedersachsen. Studien zur Sachsenforschung 15
- VERMEULEN F. 1992: Tussen Leie en Schelde. Archeologische inventaris en studie van de Romeinse bewoning in het zuiden van de Vlaams zandstreek, Archeologische inventaris Vlaanderen buitengewone reeks 1, Brussel
- VERWERS G.J. 1972: Das Kamps Veld in Haps in Neolithikum, Bronzezeit und Eisenzeit, Analecta Praehistorica Leidensia V.

WEBSTER P. 1996: Roman samian pottery in Britain, Practical handbook in Archaeology 13, Oxford

WETERINGS P. 2016: Een vrijwel compleet villadomein in Dilbeek-Wolsemveld, Signa Romana 5, pp.179-183

WILLEMS S. 2005: Roman pottery in the Tongeren reference collection: mortaria and coarse wares, VIOE-rapporten 01, Brussel

9 Lijst rapport

9.1 Lijst Figuren

Figuur 1: Situering onderzoeksgebied op orthofoto	1
Figuur 2: Projectgebied op Digitaal Hoogtemodel.....	3
Figuur 3: CAI-kaart van het onderzoeksgebied met de archeologische vindplaatsen in de omgeving ..	4
Figuur 4: Overzicht van de structuren en andere contexten die reeds in de evaluatiefase zijn herkend. De rood gekleurde structuren betreffen stenen funderingen, terwijl de lichtbruin gekleurde sporen de houten gebouwen weergeven. De waterputten zijn in lichtblauw aangeduid en de depressie in het oosten van het gebied in het donkerblauw.	7
Figuur 5: Advieskaart vervolgonderzoek (Blauw: plangebied; groen: op de graven zone; paars: referentieprofielen; Bruin: kabels en leidingen)	9
Figuur 6: Plangebied op de Villaretkaart (1745-1748)	11
Figuur 7: Projectgebied op Ferrariskaart (1771-1778)	12
Figuur 8: Atlas der buurtwegen met aanduiding plangebied (in rood)	13
Figuur 9: Overzicht van de werkputten.....	15
Figuur 10: Plangebied op Tertiairgeologische kaart.....	17
Figuur 11: Plangebied op Quartairgeologische kaart.....	18
Figuur 12: Plangebied op de bodemkaart	19
Figuur 13: Plan locatie profielen op bodemkaart.....	21
Figuur 14: Profiel TR 2A	22
Figuur 15: Profiel TR 3A	23
Figuur 16: Profiel 7.1	24
Figuur 17: Profiel 8.3	25
Figuur 18: Alle sporen kaart	27
Figuur 19: Locatie sporen 8023 en 8028 in werkput 8	28
Figuur 20: Coupe op spoor 8023.....	29
Figuur 21: Coupe op spoor 8028.....	30
Figuur 22: Voorbeeld van een éénroeder.....	31
Figuur 23: Alle sporenkaart	33
Figuur 24: Spoor 2003 in het vlak (links) en coupe (rechts).....	35
Figuur 25: Tekening van spoor 2003 in het vlak en coupes.....	36
Figuur 26: Detail sporenkaart werkputten 3, 7 en 8	39
Figuur 27: Aanduiding greppels	40
Figuur 28: Alle sporenplan Projectgebied BAAC Nederland en hier beschreven opgraving	41
Figuur 29: Eén van de coupes op greppel A (spoor 6004)	43
Figuur 30: Coupe op greppel B (Spoor 3016, 7025A - min of meer centraal in werkput 3).....	44
Figuur 31: Greppel B in werkput 7 (als spoor 7025) - zeer spitse V-vorm	44
Figuur 32: Coupe op greppel C in werkput 7 (spoor 7001)	46

Figuur 33: Coupe op greppel D, mee bepaald spoor 8003	47
Figuur 34: Coupe op greppel F (spoor 8001)	47
Figuur 35: Coupe op greppel G (spoor 7020)	48
Figuur 36: Alle sporen kaart werkputten 7 en 8	49
Figuur 37: Aanduiding structuren op alle sporen kaart	50
Figuur 38: Structuur 1 in werkput 7	51
Figuur 39: Structuurplan structuur 1	52
Figuur 40: Structuur 2 in werkput 8	55
Figuur 41: Structuurplan structuur 2	56
Figuur 42: Spinschijfje uit vulling paalkuil 8044/8054	57
Figuur 43: Dilbeek-Zuurweidestraat en Wolsemveld, locatie van stalen weergegeven op de kaart van structuren en sporen met per staal de verhoudingen tussen de graansoorten (graankorrels), de grootte van de diagrammen correspondeert met het totaal aantal graankorrels per staal.	58
Figuur 44: Coupe op spoor 8048	59
Figuur 45: Structuur 3 in werkput 8	60
Figuur 46: Structuurplan structuur 3	61
Figuur 47: Structuur 4 in werkput 8	62
Figuur 48: Structuurplan structuur 4	63
Figuur 49: Spoor 3018 - coupe	64
Figuur 50: Spinschijfje gevonden in spoor 3018	64
Figuur 51: Spoor 3020 - coupe	65
Figuur 52: Coupe op spoor 7006	65
Figuur 53: Coupe op spoor 7025B	66
Figuur 54: Voorbeelden van enkele kuilen. Boven: Spoor 8009, linksonder: spoor 3019, rechtsonder: spoor 8016	67
Figuur 55: Spoor 7022 in het vlak	68
Figuur 56: Spoor 7022 in coupe	68
Figuur 57: Sporen gelegen buiten het villa-domein	69
Figuur 58: Spoor 1002 in vlak (links) en in coupe (rechts)	71
Figuur 59: Tekening van het spoor 1002 in vlak en coupes	71
Figuur 60: Spoor 1003 in het vlak (links) en coupe (rechts)	72
Figuur 61: Tekening van spoor 1003 in het vlak en coupes	73
Figuur 62: Spoor 1005 in het vlak (links) en coupe (rechts)	73
Figuur 63: Tekening van spoor 1005 in het vlak en coupes	74
Figuur 64: Spoor 1006 in het vlak (links) en coupe (rechts)	74
Figuur 65: Tekening van spoor 1006 in het vlak en coupes	75
Figuur 66: Spoor 4001 in het vlak (links) en coupe (rechts)	76
Figuur 67: Tekening van spoor 4001 in het vlak en coupes	76
Figuur 68: Spoor 4002 in het vlak (links) en coupe (rechts)	77
Figuur 69: Tekening van spoor 4002 in het vlak en coupes	77

Figuur 70: Spoor 6003 in coupe	78
Figuur 71: Tekening spoor 6003 in het vlak en coupes	78
Figuur 72: Palenrij in werkput 2	80
Figuur 73: Diagnostische scherven uit spoor 8028	85
Figuur 74: Tekening van het wefgewicht (vnr. 46)	87
Figuur 75: Situering van zone B, de scheldegroep D2-D3	88
Figuur 76: Enkele exemplaren gevonden in greppel B	94
Figuur 77: Links: scherfjes metaalglanswaar Trier, Rechts: randscherf Dragendorff 29 kom	95
Figuur 78: Haltern 89 dolium gevonden in de vulling van greppel G	96
Figuur 79: Een tweetal exemplaren uit structuur 1	97
Figuur 80: Enkele exemplaren uit structuur 2	98
Figuur 81: Enkele exemplaren uit overige sporen	100
Figuur 82: Enkele exemplaren uit spoor 3020	102
Figuur 83: Tekening pijpensteeltje uit spoor 6001	103
Figuur 84: Röntgenopname van V7	105
Figuur 85: V7 voor en na conservering	106
Figuur 86: Röntgenopname van V9	106
Figuur 87: Brok kalktuf (vnr. 56) (links) en detail kalksteentuf (rechts – rode kader)	109
Figuur 88: Slijpsteenfragmenten van kwartsiet vnr. 6 (links) en vnr. 47 (rechts)	110

9.2 Lijst tabellen

Tabel 1: CAI-meldingen in de omgeving	5
Tabel 2: Greppels	40
Tabel 3: Diepte van de paalkuilen	52
Tabel 4: C14 dateringen structuur 1	53
Tabel 5: Dieptes paalkuilen structuur 2	56
Tabel 6: Paalkuilen bewaarde diepte structuur 3	60
Tabel 7: Bewaarde dieptes paalkuilen structuur 4	62
Tabel 8: Kuilen in werkputten 3, 7 en 8	66
Tabel 9: Middeleeuwse meilerkuilen C14	70
Tabel 10: Bewaarde dieptes paalkuilen palenrij	80
Tabel 11: Data oppervlaktebehandeling buitenwand (buw) en binnenwand (biw)	82
Tabel 12: Data versiering en technische aanpassingen	83
Tabel 13: Tellingen materiaalcategorie	91
Tabel 14: Tellingen bakselgroepen	91
Tabel 15: Types-baksels	92
Tabel 16: Aantal scherven en MAE per groepering van sporen	92
Tabel 17: Aantal scherven en MAE in greppel A	93

Tabel 18: Aantal scherven en MAE in greppel B.....	93
Tabel 19: Getypeerde exemplaren in greppel B	93
Tabel 20: Aantal scherven en MAE in greppel C	95
Tabel 21: Aantal scherven en MAE in greppel D	95
Tabel 22: Aantal scherven en MAE in structuur 1	96
Tabel 23: Getypeerde exemplaren in structuur 1	96
Tabel 24: Aantal scherven en MAE in structuur 2	97
Tabel 25: Aantal scherven en MAE in structuur 3	98
Tabel 26: Aantal scherven en MAE in structuur 4	99
Tabel 27: Aantal scherven en MAE in overige sporen	99
Tabel 28: Getypeerde exemplaren in overige sporen (behalve spoor 3020)	100
Tabel 29: Aantal scherven en MAE in spoor 3020	100
Tabel 30: Getypeerde exemplaren in spoor 3020	100
Tabel 31: Bouwkeramiek gevonden tijdens de opgraving per spoor	104
Tabel 32: Botmateriaal in sporen	107
Tabel 33: Aantal en gewicht per soort gesteente. Gerangschikt per volgorde van gewicht.	108

---

10 Bijlagen

10.1 Lijsten

10.1.1 Sporelijst

10.1.2 Vondstenlijst

10.1.3 Monsterlijst

10.1.4 Fotolijst

10.2 Overzichtskaart

10.3 Rapport archeobotanisch onderzoek (BIAX)

10.4 Evaluatie metaalvondsten en conservering

10.5 Digitale versie van het rapport, de bijlagen en het fotomateriaal